

SİYASİ COĞRAFYA

COĞRAFYA

DOÇ. DR. ORHAN GÜRBÜZ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

COĞRAFYA LİSANS PROGRAMI

COĞRAFYA

Doç. Dr. Orhan Gürbüz

Yazar Notu

Elinizdeki bu eser, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi'nde okutulmak için hazırlanmış **bir ders notu niteliğindedir.**

ÖNSÖZ

Siyasi Coğrafya Beşeri Coğrafyanın alt disiplinlerinden biridir. Dünyadaki, temel olarak, devletlerarası ilişkilerden kaynağını alan siyasi olayları Coğrafi açıdan inceler. Dağılışı düzenini, zamanı da dikkate alarak, nedenleriyle birlikte ele alır. Coğrafi özellikler ile bu siyasi olay veya olaylar arasındaki etkileşimleri araştırır. Sonuçlar çıkararak önerilerde bulunur.

Bu özelliğinden dolayı Siyasi Coğrafya çalışmaları devletlerin dış politikaları ile toplumların hayatı üzerinde önemli etkilere sahiptir.

Bu derste Siyasi Coğrafyanın kavramsal özellikleri, prensipleri ve çalışma yöntemleri ele alınmış, örneklerle açıklanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR.....	IV
YAZAR NOTU	V
1. SİYASİ (POLİTİK) COĞRAFYANIN İÇERİĞİ VE PRENSİPLERİ	1
1.1. Kavram ve İçerik.....	7
1.2. Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik	10
2. DEVLET KAVRAMI VE SİYASAL COĞRAFYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ (19. Yüzyıl Öncesi).....	18
2.1. Devlet.....	24
2.2. Siyasi Coğrafyanın Tarihi Gelişimi (19.Yüzyıl Öncesi)	25
3. SİYASİ COĞRAFYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ (19. YÜZYIL VE SONRASI)....	37
3.1. Siyasi Coğrafyacılar ve Siyasi Coğrafya Teorileri.....	43
3.1.1. Frederic Ratzel (1844-1904)	43
4. SİYASİ COĞRAFYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ (19.YÜZYIL VE SONRASI) II.	54
4.1. Halford Mac Kinder	60
4.2. Alfred T. Mahan.....	62
4.3. Nicholas Spykman.....	63
5. SİYASİ UNSURLAR VE OLAYLAR İLE BUNLARIN DAĞILIŞINDAKİ COĞRAFI ETKENLER(-Siyasi Coğrafyada Doğal Etkenler- Fiziki Konum).....	69
5.1. Siyasi Coğrafyada Doğal (Fiziki) Etkenler.....	76
5.1.1. Coğrafi Konum.....	76
5.1.2. Fiziki Konum.....	76
6. FİZİKİ KONUM – KARA VE DENİZLERE GÖRE KONUM.....	85
7. SİYASİ COĞRAFYADA SAHA (ALAN) VE SİYASİ ETKİLERİ (Sahanın Özellikleri ve Devletlerarası Siyasi İlişkilerde Önemi):	100
8. SİYASİ COĞRAFYADA SAHA (ALAN) VE SİYASİ ETKİLERİ (Devletler Arası Alan Farklılıkları).....	116
8.1. Devletler Arası Alan Farklılıkları.....	122
9. SİYASİ COĞRAFYADA İKLİM	139
9.1. İklim ve Etkileri	145
10. SİYASİ COĞRAFYADA YER ŞEKİLLERİ	156
10.1. Yer Şekilleri ve Etkileri.....	161

10.2. Siyasi Coğrafyada Sular.....	163
11. SİYASİ COĞRAFYADA BEŞERİ ETKENLER - Beşeri Konum: Kültür Bölgelerine göre konum, Ekonomik ve Siyasi Güç Merkezlerine Göre Konum.....	172
11.1. Beşeri Konum.....	178
11.1.1. Kültür Bölgelerine Göre Konum.....	178
11.1.2. Ekonomik ve Siyasi Güç Merkezlerine Göre Konum	180
12. SİYASİ COĞRAFYADA BEŞERİ ETKENLER - Komşu Devletlere Göre Konum ile Nüfusun Etkileri	188
12.1. Komşu Devletlere Göre Konum.....	193
12.2. Nüfus.....	196
13. SİYASİ COĞRAFYADA BEŞERİ ETKENLER - Ekonomik Güç Ve Gelişmişlik Seviyesi.....	203
13.1. İstikrar Ve Siyasi, Ekonomik Gelişme	209
13.2. Gelişmiş Ülkeler ve Diğerleri	211
14. GÜNÜMÜZ DÜNYA SİYASİ DÜZENİ VE SONUÇLARI	220
14.1. Sanayi Dönemi	226
KAYNAKÇA	236

KISALTMALAR

A.B.D. Amerika Birleşik Devletleri.

SSCB Sovyet sosyalist Cumhuriyetler Birliği

AB Avrupa Birliği

IMF Uluslar arası Para Fonu

YAZAR NOTU

Siyasi Coğrafya temelde bir sentez bilimi olan Coğrafyanın önemli çalışma alanlarından biridir. Devletlerarası siyasi ilişkileri anlamak, Siyasi güç mücadelelerinin temelini kavramak, Siyasi olayları açıklayabilmek; bölgesel ve küresel boyutta değerlendirebilmek Siyasi Coğrafya ile mümkündür. Bu konuların anlaşılması, kavranması diğer Coğrafya çalışmaları ve dersleri için de yardımcı olacaktır. Bu konunun ders notları dışında farklı kaynaklardan da araştırılması, bu konuda okumalar yapılması öğrencilerimize tavsiye edilir.

1. SİYASİ (POLİTİK) COĞRAFYANIN İÇERİĞİ VE PRENSİPLERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1 Siyaset (politika).
- 2 Siyasi coğrafya tanımı
- 3 Siyasi Coğrafya'nın içeriği(kapsamı)
- 4 Siyasi Coğrafya – Jeopolitik ikilemi.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Coğrafya'nın içeriğini araştırınız.**
- 2. Siyasetin (politikanın) sürekli gündemde olmasının nedenleri nelerdir.**
- 3. “İç siyaset” , “ dış siyaset” kavramlarını araştırınız.**
- 4. “Uluslar arası ilişkiler” kavramını araştırınız.**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Siyaset (politika)	Anlamı ve içeriğini öğrenir	Öğrenci araştırması ve gündem takibi
Siyasi Coğrafya	Tanımı ve kapsamı kavrar	Metin ve sunum
Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik	Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik İkilemini öğrenir	Metin ve sunum

Anahtar Kavramlar

- **Siyaset (politika),**
- **Siyasi Coğrafya,**
  - **Jeopolitik,**

Giriş:

Dünya nüfusunun artması ve devletlerin çoğalması, sanayileşme ve gelişme sayesinde, artan nüfusun giderek daha fazlasının yüksek yaşam standardına ulaşması, tüketimi, çeşitlendirmekte ve baş döndürücü bir hızla arttırmaktadır. Böylece, nüfusunun ihtiyaçlarının karşılanması devletlerin en önemli önceliğidir. Üretimin, tüketime paralel olarak arttırılması ve bunun sürekliliğinin sağlanması günümüz devletlerinin siyasi olarak varlıklarını sürdürebilmeleri için şarttır. Dünya kaynaklarının paylaşımı daha da önem kazanmış, devletlerarası rekabeti şiddetlendirmiştir.

1. SİYASİ (POLİTİK) COĞRAFYANIN İÇERİĞİ VE PRENSİPLERİ

1.1. Kavram ve İçerik

Bugün günlük konuşma dilinde de sıkça kullanılan siyaset (politika) kelimesi ve kavramı, Dünya’da, modern sanayiye geçişin tamamlandığı 19. Yüzyılda bugünkü anlamını kazanmıştır. “Sanayi devrimi” adı verilen gelişmelerle modern sanayiye geçiş süreci sonunda sanayi devleti durumuna gelen devletlerarasındaki rekabetin artması “siyaset(politika)” kavramının içeriğini doldurmuş ve anlamını güçlendirmiştir. Kişisel ve toplumsal bazı davranışların tanımında da kullanılan Siyaset(politika) kavramının bilimsel nitelik kazanması ve bilim dalı veya bilim dallarının konusu olması 19. Yüzyıl ve sonrasında gerçekleşmiştir.

Yeryüzündeki toplumların organizasyonu ve idare süreci, aralarındaki farklılıkların ortaya çıkardığı güç mücadeleleri, aralarındaki ilişkilerle şekillenen siyaset(politika), devletlerin ortaya çıkışı ve çoğalmaları ile anlam kazanmış ve 19. Yüzyıl ve sonrasında modern devletlerin(siyasi organizasyonların) gelişmesi ile bugünkü niteliğini kazanmıştır. Siyaset, genel olarak, devlet idaresini ve bununla ilgili konular(İç siyaset) ile devletlerarası ilişkileri(dış siyaset) ifade etmektedir. Siyaset, sadece Siyasi Coğrafya’nın değil Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler vb. bilim alanları veya dallarının da ana konusudur. Devletlerarası ilişkilerin formal kurallarını içeren “Diplomasi” kavramı da siyaset ile ilişkilidir.

Fakat diğer bilim dalları siyasetin sadece kendisini konu ederler. Yani, diğer alanlarla ilişkileri ve dağılışıyla fazlaca ilgilenmezler. Devletlerin idare şekilleri, Devlet organizasyonu ile ilgili siyasi kuramlar ve ideolojiler, ile, devletlerarası ilişkilerin şekli, gelişimi ve seyri ana konularıdır. Bunların şekillenmesi ve gelişimi ile diğer alanların ilişkisi, gelişimde ve farklılıklarda etkili olan fiziksel ve beşeri unsurları ayrıntılı olarak inceleyip analiz etmezler. Söz konusu bilim dalları siyasi olayları, genellikle, mekandaki diğer unsurlarla birlikte değerlendirme konusunda yetersiz kalırlar. Siyasi olaylarla fiziki ve beşeri diğer unsurlar arasında ilişki kurmakta zorlanırlar.

Siyasi Coğrafya ise, esas olarak, Siyasi faaliyetler ve olayların mekana, Coğrafi ortama bağlı olarak gösterdikleri değişiklik ve farklılıkları, mekanı (ortam,saha,alan) analiz ederek, inceler. Bu özellik Siyasi Coğrafya’nın, siyaseti konu alan diğer bilim dallarından önemli bir farkını oluşturur. Bu incelemede yeryüzü bir bütün olarak ele alındığı gibi, bölgesel incelemeler, hatta devletlerin incelemesi de yapılır. Fakat, bölgesel siyasi olaylar ve devletler incelenirken yeryüzünün bütünü ve diğer devletler göz ardı edilmez. Yeryüzünün diğer bölgeleriyle ilişkiler ve karşılıklı etkiler dikkate alınır. Devlet veya devletler incelenirken diğer devletler de fonksiyonel olarak karşılıklı ilişkiler ve etkiler açısından ele alınır.

Siyasi Coğrafya, siyasi olayların ve siyasi bölgelerin dağılışı, dağılışın nedenleri; siyasi bakımdan neden önem kazandıkları veya geri planda kaldıkları; siyasi olayların yeryüzünün nerelerinde yoğunlaştıkları, nerelerde yoğun olmadıkları konusunda rol oynayan coğrafi etkenleri ve bunların mekana göre karşılıklı ilişkilerini ele almaktadır. Siyasi olayların ve

bölgelerin dağılışı ve bununla ilişkili mekânsal özellikler ve ilişkiler Siyasi Coğrafya'nın esas unsurudur.

Siyasi Coğrafya araştırmalarında objektif bilimsel yaklaşım ve yöntemlerden uzaklaşılmalıdır. Buna göre, Siyasi Coğrafya araştırmalarıyla elde edilen sonuçlar, Yakın tarihte rastlandığı gibi, devletlerin saha veya nüfuz alanlarını genişletmelerine dayanak oluşturmamalıdır. Yani, bu amaçla kullanılmamalıdır. Siyasi Coğrafya bir devlet, bir siyasi blok tarafından siyasi çıkar amaçlı kullanılmamalı veya bilim dışı ve akıl dışı fikirlerle istismar edilmemelidir.

Yeryüzünde bir yerden diğerine fiziksel ve beşeri özellikler farklılık göstermektedir. Bu bakımdan siyasi organizasyonlar açısından Coğrafi konum önemlidir. Dünyanın her kesiminde karalar aynı genişlikte olmadığı gibi, yer şekilleri, iklim, bitkisel dağılım, denizlerin dağılımı; bunlarla ilişkili olarak yerleşme ve nüfus dağılışı, ekonomik faaliyetler (ekonomik güç) ve sosyal – kültürel özellikler bir yerden diğerine az veya çok farklılık gösterir. Fiziksel özelliklerle ilişkili olarak maden cevherleri, fosil yakıtlar (petrol, kömür, gaz vb.), bitkisel – tarımsal kaynaklar yeryüzünün her yerine eşit dağılmamıştır. Bazı bölgeler petrol, doğal gaz, kömür açısından; bazı bölgeler metal cevherleri açısından zengindir. Bazı bölgeler ise, çeşitli tarımsal kaynaklar açısından diğer bölgelere göre zengindir. Kaynakların çeşitliliği ve dağılışı, yerleşme ve nüfus dağılışını etkilediği gibi, devletlerin dağılışını da etkilemiştir. Bunun yanında devletlerin siyasal güç ve etkileri açısından da farklılıklara neden olmuştur. Ekonomik, siyasal ve sosyal – kültürel özellikler de buna az veya çok katkı yapmıştır.

Çeşitli devletler ve siyasi bölgelerin meydana gelmesini sağlayan coğrafi etkenlerin(fiziksel ve beşeri) yeryüzünde bir yerden diğerine farklı özellikler göstermesi çok boyutluluğu ortaya koymaktadır. İklim, jeomorfolojik özellikler, sahanın şekli, büyüklüğü, coğrafi konumu ve sahip olduğu doğal zenginlikler bir ülkenin ve siyasi bölgenin yatay boyutunu oluşturur. Bunlar, değişmeyen (stabil) veya değişimi ancak jeolojik zaman dilimlerinde fark edilen özelliklerdir. Maden cevherleri ile petrol, doğal gaz, kömür gibi enerji kaynakları, iklim ve dolayısıyla bitkisel – tarımsal kaynaklar insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi, ekonomik faaliyetlerin de temel unsurlarıdır. Aynı zamanda devletlerin gelir ve nüfusun geçim kaynaklarıdır.

Siyasi Coğrafya'da doğal (fiziksel) etkenler yanında beşeri etkenler de önemlidir. Yerleşme ve nüfus ile ekonomik ve sosyal – kültürel faaliyetler, idare biçimleri – devletlerin iç siyaseti, yasalar ve uygulamaları, devletlerarası siyasi ve ekonomik ilişkiler, bloklaşmalar ve antlaşmalar siyasi olaylar, devletler ve siyasi bölgelerin dikey boyutunu oluşturmaktadır. Dikey boyutu oluşturan etkenler dinamiktir ve zamanla değişmektedirler. Bu yüzden “zaman” birçok konuda olduğu gibi, siyasi olaylar, siyasi bölgeler ve nihayet Siyasi Coğrafya'da da önemli bir etkindir.

Doğal zenginlikler ve bunlardan özellikle gıda kaynaklarının zenginliği yeryüzünün bazı bölgelerinde kalabalık nüfusun nedenidirler. İlimden kaynağını alan bitkisel çeşitliliğe bağlı olarak ortaya çıkan tarımsal zenginliğin sonucunda bazı bölgelerde gıda ihtiyacının karşılanmasında yüksek kapasite görülmektedir. Bu yüzden bu alanlarda geçmişten günümüze

nüfus birikmiş ve bu bölgeler kalabalık nüfus bölgeleri haline gelmişlerdir. Aynı zamanda buralardaki devletler de kalabalık nüfuslu devletler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Kurak (çöl vb.) ve soğuk bölgeler; çok yüksek platolar ve dağlık alanlar ise, tarımsal zenginliğe sahip olmadıkları için seyrek nüfuslu bölgeleri temsil ederler.

Her siyasi ünite yani, devlet az veya çok doğal koşulların etkisi altında kalmaktadır. Bunu iç ve dış doğal(fiziksel) etkenler olarak ikiye ayırmak mümkündür. İç doğal etkenler devletin ülkesi yani, alanı içinde hüküm sürmekte veya yer almaktadır. Bunlar devletin kendi varlıklarıdır. Bazı doğal varlıklar ve etkenler ise, devletin ülkesi dışında başka ülkelerin sınırları içinde yer almaktadır. Bazı doğal varlıklar her devletin ülkesinde bulunmamakta veya ihtiyacından çok az bulunmaktadır. Petrol, kömür vb. enerji kaynakları, maden cevherleri; tarımsal gıda kaynaklarının dünyada eşitsiz dağılırlar. Tarımsal kaynaklara, eşit derecede dağılmış olmamakla birlikte, yeryüzünün yerleşilmiş her bölgesinde az veya çok rastlanmaktadır. Fakat enerji kaynakları(fosil yakıtlar, hidrolik vb.) ile maden kaynakları dar alanlara isabet ederler.

İklim, bir doğal etken olarak birçok ülkeyi kapsayan geniş kuşaklar halinde hüküm sürmektedir. Sıcak kuşak, ılıman kuşak ve soğuk iklim kuşakları birçok ülkeyi içine alır. İlıman iklim kuşağı ve kısmen sıcak kuşak kapsamındaki ülkeler yağışın azlığına ve çokluğuna bağlı olsa da tarımsal faaliyetler ve tarımsal gıda kaynakları bakımından zengin sayılırlar. Aynı iklim kuşağında yer alan devletler benzer ekonomik problemlere veya avantajlara sahip olabilmektedirler. İklimin elverişli olduğu ülkeler aynı zamanda genellikle kalabalık nüfuslu devletlerdir. Ancak, elverişli iklim koşulları yanında bu konularda devletlerin saha genişliği de önemlidir.

Elbette doğal (fiziksel) etkenler ve saha tek başlarına bir devletin gelişip güçlenmesi ve varlığını sürdürebilmesi için yeterli değildir. Devletin büyük ölçüde nüfusu ve nüfus özellikleri ile ilgili olan beşeri özellikler ve yaşam standardı bunun üzerine eklenmelidir. Doğal ve beşeri özellikler devletin niteliği ve niceliği için birbirini tamamlayan bir bütündür. Doğal varlıklar ve zenginlikler ile saha avantajı siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan istikrarlı olarak doğru değerlendirildiği takdirde devlet güçlü, etkili bir siyasi ünite haline gelebilir. O ölçüde de devletin halkı zenginleşerek refah içinde yaşamını sürdürebilir.

Böylece, devletler (siyasi üniteler, siyasi organizasyonlar) ülkeleriyle birlikte Siyasi Coğrafya'nın ana unsurlarıdır. Ancak, devletlerin iç siyasetleri veya iç siyasi özellikleri Siyasi Coğrafya açısından, diğer siyaset bilimlerinde olduğu gibi, temel değil ikincil unsurdur. Siyasi Coğrafya doğal (fiziksel) ve beşeri unsurlar kombinasyonunun devletlerin gelişip güçlenmesi, varlığını sürdürebilmesi ve siyasal etkinlikleri ile devletlerarasındaki ilişkilere yansımaları ve böylece meydana gelen siyasal olaylar ve siyasal bölgelerin oluş nedenleri; dağılışı ve dağılışı nedenlerini konu etmektedir. Yani, bir başka deyişle siyasal olaylar devletlerarası ilişkilerden kaynaklandığına göre, devletlerin iç siyasi özellikleri de bu ölçüde, buna etki derecesinde Siyasi Coğrafya'da ele alınır.

Siyasi Coğrafya çalışmalarında Fiziki(doğal) ve beşeri unsurlar ve özelliklerin birlikte ele alınması gerektiğini özellikle vurgulamakta fayda vardır. Sadece fiziki özellikler veya

sadece beşeri özellikler siyasi olaylar ile devletlerin gelişmesi ve siyasi güç kazanması için yeterli değildir.

1.2. Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik

Bu konuda kavramsal olarak Siyasi Coğrafya – Jeopolitik ikilemine de değinmek gerekmektedir. Siyasi Coğrafya mı? Jeopolitik mi? Tartışmasının coğrafyacılar arasında da yapıldığı gözlenmektedir. İkilem, çünkü “Jeopolitik” başlığı altında ele alınan konular büyük ölçüde “Siyasi Coğrafya” ile örtüşmektedir. Coğrafyacılar, genellikle, Jeopolitiği Siyasi Coğrafyanın içinde veya altında bir yerde konumlandırmaktadırlar. Fakat, buna rağmen, Jeopolitik başlıklı incelemelerde Siyasi Coğrafya ile benzer yöntemler kullanılmakta ve benzer analizler yapılmaya çalışılmaktadırlar. Coğrafyacı olmayan veya Coğrafya donanımı eksik olan ve genellikle siyasetçi, siyaset bilimci ve askeri uzmanlardan oluşan jeopolitikçilerin ise, incelemelerinde coğrafya kökenlilerde olan kaygılar ve hassasiyetler genellikle görülmemektedir. Ayrıntılı mekânsal analiz yeterli derecede yapılamadığı için sentez ve elde edilen sonuçlar ışığındaki yargılar ve projeksiyonlar da öngörülen sonucu vermemektedir. Jeopolitik incelemeler sonucundaki projeksiyonlar çoğu kez gerçekleşmemektedir. Jeopolitikçiler özellikle yakın geçmişte genellikle Dünya veya bölgesel hakimiyet kuramlarına odaklanmışlardır. Ve Jeopolitikçilerin büyük çoğunluğu aidiyet duydukları devlet tarafından siyasal olaylara yaklaşmışlar ve genellikle O devletin çıkarları doğrultusunda sonuçlar çıkarmaya çalışmışlardır. Bu devletler de genellikle potansiyeli yüksek olan büyük devletlerdir.

19. Ve 20. Yüzyılın ilk yarısında jeopolitikçiler tarafından ortaya atılan teorilerin gerçekçi olmadıkları uygulamada anlaşılmıştır. 19. Yüzyıl jeopolitikçilerinin ortaya attıkları “kara hakimiyeti” ve “yaşam alanı” teorilerini dış politikada temel alan Almanya her iki Dünya savaşı sonucunda da başarısız olmuş, toprak kazanmak bir yana toprak kaybetmiştir. II. Dünya savaşı sonucunda Almanya Batı ve Doğu Almanya olarak iki ayrı devlete bölünmüştür. Sömürge sahibi devletlerin sömürgeleri II. Dünya savaşı sonrasında bağımsız devletler olarak Dünya siyasi haritasında yerlerini almışlardır. İngiltere’nin “sömürge imparatorluğu” niteliği sona ermiştir. Fakat sömürge nüfusları Anglo - sakson kökenli olduğu için, eski İngiliz sömürgelerinin bazıları siyasi olarak İngiltere’ye bağlılıklarını sürdürmektedirler. İngiltere sömürge sahalarına nüfusla birlikte kültürünü de aktarmıştır. Bugün eskiden İngiliz sömürgesi olan birçok ülkede nüfusun çoğunluğu İngiltere kökenlidir. Ancak, sömürge (kolonyal) döneminden önce nüfuslanmış olan Eski Dünya karalarındaki eski İngiliz sömürgesi olan devletlerde bu durum görülmez. Coğrafya keşifleri döneminde varlığı öğrenilen Yeni Dünya karalarında daha ziyade küçük veya kıtalardan nispeten uzak az nüfuslu ve nispeten düşük potansiyelli ülkelerde rastlamak mümkündür. Eski İngiliz sömürgesi olan Kuzey Amerika ülkeleri de siyasi olarak İngiltere’den bağımsız davranırlar. Hatta İngiltere, siyasi olarak A.B.D.nin etkisindedir. İngiltere, bugün A.B.D. nin siyasi nüfuz alanıdır denilebilir. Bunun nedeni A.B.D. nin daha geniş bir alana ve daha yüksek potansiyele sahip olması ve buna bağlı olarak daha güçlü bir devlet durumuna gelmesidir. Hindistan ve Pakistan’da da bu özellik görülmemektedir. Bu iki ülke birleşik olarak İngiliz sömürgesi olmadan önce de kalabalık nüfusa sahiptiler. Fakat bu geniş devletlerde de İngiliz kültürünün izleri yoğun bir şekilde görülür.

Esasen “Jeopolitik” kavramı da 19. Yüzyılın sanayileşmiş güçlü devletlerinin rekabeti ve yayılcılıklarından temellerini almıştır. Jeopolitikçilerin teorileri de genellikle yayılcılığı ve bölge veya Dünya hakimiyetini hedefleyen devletler için teşvik ve tahrik edici nitelikte idi.

Tanımlar Siyasi Coğrafya ile benzeşmesine rağmen, yapılan Jeopolitik araştırmalar ile bu araştırmalara bağlı çıkarımlarda Siyasi Coğrafya çalışmalarına göre, eksik analiz ve öngörülme sonuçlara sık rastlanmaktadır. Yani, jeopolitikte herhangi bir siyasi olayın veya siyasi bölgenin ve devletlerin analizinde zaman dahil, ele alınması gereken coğrafi özelliklerin tümünün dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır.

İlk defa Rudolf Kjellen tarafından tanımlanan Jeopolitik kavramı “Siyasi Coğrafya”dan sonra 19. Yüzyıl sonlarında terminolojiye girmiştir. 19.Yüzyıl ve 20. Yüzyıl başlarının jeopolitik yayılcı(emperyalist) kuramları bugün geçerliliğini yitirmiş olmakla birlikte zamanımızın jeopolitikçileri yeni emperyalist yöntemler üzerinden fikirler, teoriler üretmekte veya yayılcılığa karşı fikirler ve yöntemler üzerinde durmaktadırlar. Kesin yargılarda bulunmakta ve nedenle yanlıya düşme ihtimalleri yükselmektedir.

Siyasi Coğrafyacılar ise, incelemelerinin sonucunda kesin yargılarda bulunmaktan kaçınırlar. Siyasi olaylar ve bölgeler konusundaki incelemelerinde mekânsal anlamda ve ilişkiler bağlamında fiziksel ve beşeri bütün özellikleri analiz ederler. Ulaştıkları sonuçları değerlendirme konusunu siyasetçiler ve siyaset bilimcilere bırakarak kesin yargılardan kaçınırlar.

II. Dünya savaşından sonra değişen şartlar ve yeni Dünya düzeninin de etkisiyle güç kullanarak saha veya alan kazanmak suretiyle sınırlarını genişletme siyasetini yürütmek imkanı ortadan kalkmıştır. Bunun yerini ekonomik ve siyasi nüfuz alanı elde etmek, yani, nispeten küçük devletleri siyasi ve ekonomik olarak kendine bağımlı kılmak veya ittifak oluşturmak politikası almıştır. II. Dünya savaşında Almanya ve Japonya'nın yenilgiye uğratılmasında başrolleri oynayan ve Savaştan en karlı ve güçlü devletler olarak çıkan A.B.D. ve Sovyetler Birliği, 1947 yılından itibaren yeni Dünya düzeninin de lider ülkeleri olmuşlardır.

Dünyada siyasi ve ekonomik olarak Liberal kapitalist “Batı “ ve komünist ”Doğu” blokları ortaya çıkmıştır. “Batı”nın güçlü ülkesi ve lideri A.B.D., “Doğu”nun lideri ise, bugün Dünya siyasetinden silinmiş olan Sovyetler Birliği idi. A.B.D. ve Sovyetler Birliği “biri” ve “öteki” olarak Dünyada siyasi bir denge oluşturmuşlardır. A.B.D., ve “Batı”, Sovyetler Birliği ve “Doğu”nun nüfuz alanını genişletmesi ve siyasi sistemini yaymasını engelleme; “Doğu” ve Sovyetler Birliği ise, “Batı”nın ve sisteminin kendi nüfuz alanına yayılmasını engelleme politikasını uygulamışlardır. Askeri organizasyonlarını da bu politikaya uygun olarak geliştirmişlerdir.

“Soğuk Savaş” dönemi adı verilen bu dönem Sovyetler Birliği ve “Doğu” bloğunun dağıldığı 1991 yılına kadar sürmüştür. 1991den sonra Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan Rusya ve diğer bağımsız devletler ile diğer Doğu bloğu ülkeleri de siyasi ve ekonomik anlamda “Batı” sistemine dahil olmuşlardır.

Böylece Bütün Dünya ülkeleri(K.Kore dışında) tek sistemli küresel bir entegrasyon içine girmişlerdir. Bu yüzden, önceki emperyalist yayılma teori ve yöntemleri terk edilmiştir. Bu durum Siyasi Coğrafyacilar ve Jeopolitikçilerin de yeni Dünya düzenine uygun görüşler geliştirmelerine neden olmuştur.

Dünyanın gelişmiş büyük ve güçlü devletleri, bünyelerinde, küresel gelişmeler ile diğer ülkeler ve bölgeler hakkında sürekli bilgi toplayarak analiz eden kurumlar oluşturmuşlardır. Bu inceleme ve analizler öncelikle siyasi ve ekonomik olarak dikkati çeken bölge ve ülkeleri kapsamaktadır. Büyük ve nispeten güçlü devletler söz konusu bilgileri ve analiz sonuçlarını dış politikalarına yön vermek ve projeksiyonlar yapıp öngörüler geliştirmek amacıyla kullanmaktadırlar.

Uygulamalar

Siyasi Coğrafya kavramının anlaşılması için bu kavramın içinde kalan çeşitli konulardaki açık oturumların, televizyon programlarının izlenmesi katkı sağlayacaktır.

Uygulama Soruları

- 1) Siyasi Coğrafya nedir, araştırınız.
- 2) Siyasi Coğrafya ile Jeopolitik kavramlarını araştırınız.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde Siyaset kavramı, Siyasi Coğrafya'nın kapsamı ve içeriği, Siyasi Coğrafya – Jeopolitik kavram ve içeriklerini öğrendik.

Bölüm Soruları

1 – Devletlerarası rekabetin şiddetlenmesinin temel nedeni olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) **Tüketimin artması ve Dünya kaynaklarının paylaşımı**
- B) Ticaret yollarına egemen olma çabası
- C) Sanayileşmenin yayılması
- D) Dünya kaynaklarına belirli ülkelerin sahip olması
- E) Tarım ürünleri ihtiyacının artması

2- Yeryüzündeki toplumların organizasyonu ve idare süreci, aralarındaki farklılıkların ortaya çıkardığı güç mücadeleleri, aralarındaki ilişkilerle şekillenen -----, devletlerin ortaya çıkışı ve çoğalmaları ile anlam kazanmış ve 19. Yüzyıl ve sonrasında modern devletlerin gelişmesi ile bugünkü niteliğini kazanmıştır.

- A. Demokrasi
- B. İdare biçimi
- C. Siyasi organizasyon
- D. **Siyaset (politika)**
- E. Kültür

3 - Siyasi Coğrafya bir devlet, bir siyasi blok tarafından siyasi olarak bilim dışı ve akıl dışı fikirlerle istismar edilmemelidir.

- A) Yanlış
- B) **Doğru**

4 – Çeşitli doğal kaynaklara sahip olmayan bir devlet, gelişmiş bir devlet durumuna gelemmez.

- A)Doğru
- B)**Yanlış**

5 – “Yaşam Alanı” teorisi aşağıdaki devletlerden hangisi tarafından ortaya atılmış ve dış politika bağlamında kullanılmıştır?

- A)İngiltere
- B)Rusya
- C)Almanya
- D)Çin

E) Fransa

2. DEVLET KAVRAMI VE SİYASAL COĞRAFYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ (19. Yüzyıl Öncesi)

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

1. Devlet kavramı
2. Devletlerin genel özellikleri
3. Siyasi Coğrafya'nın tarihi.
4. Siyasi Coğrafya'da Aristo, Lucretius ve İbn-i Haldun.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1.İlk Çağ'dan günümüze Dünya tarihini araştırınız.**
- 2. Dünya Siyasi Haritasında devletleri görünüz, inceleyiniz.**
- 3.İklim hakkında bilgi toplayınız.**
- 4.Yeryüzündeki denizler ve karaların yüzölçümlerini inceleyiniz**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın elde edileceği veya geliştirileceği
Devlet ve ülke	Devlet ve ülke kavramını öğrenir	Metin ve sunum
Siyasi Coğrafya'nın Tarihi	Tarihi gelişim ve fikirler	Metin ve sunum

Anahtar Kavramlar

- Devlet,
- Ülke,
- Aristo,
- Lucretius,
- İbn-i Haldun

Giriş: Siyasi olaylar, Siyasi üniteler olan devletlerin ilişkilerinden kaynağını aldığına göre, Önce devlet kavramı veya siyasi organizasyon olan “devlet” üzerinde kısaca dürmek gerekir.

2. SİYASAL COĞRAFYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ (19. Yüzyıl Öncesi)

2.1. Devlet

Devlet (siyasi ünite – siyasi organizasyon) veya devletler Siyaset (politika) kavramı ve dolayısıyla siyaset bilimlerinin ortaya çıkışının nedenidir. Siyasi Coğrafya'nın da kaynağı ve ana konusunu devlet veya devletler oluşturur. Devletler, uluslar arası tanınmış siyasi sınırlar ve bu sınırların çevrelediği bir sahası (toprakları) olan siyasi ünitelerdir. Her devletin bir ülkesi yani, sahası vardır. Devletler siyasi sınırları içinde yani, sahalarında, her türlü tasarrufu yapma hakkına sahip, bağımsız siyasi organizasyonlardır. Devletin yasalar ve kurumlardan oluşan örgütsel bir üst yapısı vardır. Böylece sahasındaki, kendisinin de var olma sebebi olan nüfusu organize eder; idare eder.

Yeryüzünde sadece denizlerin, devletlere ait karasuları dışındaki kesimleri ile kutup bölgelerindeki karalar her hangi bir devlete ait değildir. Bu kesimler uluslar arası alanlardır. Ancak, yakın yıllarda denizlerde, “karasuları” yanında, kıyı devletlerinin sadece ekonomik olarak kullanma hakkı olduğu “ekonomik yarar alanları (Özel Ekonomik Bölgeler)” belirlenmiştir.

Kıyı devletlerinin, kıyısı bulunduğu deniz parçasında “karasuları” adıyla belirlenmiş bir egemenlik alanı bulunur. Bu alanlar kıyı devletlerinin siyasi sınırlarına dahildir. Kıyı devletlerinin karasuları, çoğunlukla kıyıdan 12 mil uzaklıktaki noktaların birleştirilmesiyle oluşan sınır içindeki deniz alanıdır. Bu uluslar arası anlaşmayla belirlenmiştir. Fakat, her yerde komşu kıyı devletleri arasında 12 mil uygulamasına imkan verecek genişlikte deniz parçası olmadığından buralarda karasuları ilgili devletler arasındaki anlaşmayla belirlenir. Bu yüzden 12 milden daha dar da olabilir.

Devletlerin İlk Çağ'da ortaya çıktığı söylenebilir. Fakat, benzeri organizasyonlar veya ünitelerin, Kalkolitik Çağ'dan itibaren gelişmesi kuvvetle muhtemeldir. Yani, devletlerin yeryüzünde ortaya çıkışından önce de güç ve hakimiyet mücadelelerinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Güçlü aileler, klanlar, aşiretler, kabileler ölçeğinde sahaya hakim olma, avantaj sağlama veya yönetme amacıyla üstünlük savaşları yapılmakta idi.

Yeryüzünde devlet sayısı başlangıçtan günümüze sürekli artmıştır. 18. Yüzyılda yeryüzünde sadece yaklaşık 35 devlet bulunmaktaydı. 1789 Fransız devriminden sonra milliyetçilik akımlarının yayılmasına bağlı olarak yeni devletler ortaya çıkmaya başlarken, bazı geniş imparatorluklar da dağılmıştır. I. Dünya Savaşından sonra Avusturya – Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu dağılmış ve milli devletlere bölünmüşlerdir. Rusya'da Çarlık yıkılmış ve Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) adıyla yeni bir devlet kurulmuştur. Bu yeni Devlet Çarlık Rusya'sına göre daha geniş bir alana sahiptir. SSCB II. Dünya Savaşı'ndan sonra nüfuz alanını da genişletmiştir. SSCB de 1991 yılında yıkılmış ve topraklarında yeni devletler kurulmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılında bağımsız devlet sayısı 70'e ulaşmıştır. Savaş sonrasında sömürge döneminin sona ermesi devlet sayısında önemli bir artışa neden olmuştur. Hindistan, Pakistan, Birmanya, Vietnam, Seylan (Sri Lanka) ve günümüzün Arap ülkeleri bağımsız devletler olarak ortaya çıkmış; Afrika'da birçok yeni devlet meydana gelmiştir. II. Dünya Savaşı sonucunda Almanya ikiye bölünmüş, Federal (Batı) Almanya ve Doğu Almanya adlarıyla iki ayrı devlet olarak ortaya çıkmıştır. Almanya'nın yenilmesi ve Savaşın bitmesinde etkili olan Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanı olarak Avrupa'nın bu kısmına hakim olmaları Almanya'nın ikiye bölünmesinin nedenidir. Batı Almanya liberal kapitalist bir devlet olarak ve ABD nüfuzunda, Doğu Almanya ise, Komünist bir devlet olarak SSCB nüfuzunda meydana gelmişlerdir.

1989'da Berlin duvarının yıkılmasıyla başlayan süreç Sovyetler Birliği'nin parçalanarak dağılması ve iki Almanya'nın (Batı ve Doğu Almanya) birleşmesiyle sonuçlanmıştır. 1991'de yıkılan SSCB(Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) topraklarında yeni devletler ortaya çıkmıştır. Bunlar Rusya, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Ukrayna, Moldova, Belarus (Beyaz Rusya), Litvanya, Letonya ve Estonya'dır. Bu gelişmeler belirli bir savaş olmadan gerçekleşmesi dolayısıyla Dünya Tarihinde önemlidir.

En son Çekoslovakya, Çek'ler ve Slovak'ların anlaşmasıyla (savaşmadan), 1993'de Çek Cumhuriyeti ve Slovakia adlarıyla iki bağımsız devlete bölünmüştür.

Bugün çeşitli büyüklükte 193 civarında bağımsız devlet bulunmaktadır. Kuzey Kore hariç, tüm Dünya devletleri siyasi ve ekonomik sistem açısından birbirine entegredir.

2.2. Siyasi Coğrafyanın Tarihi Gelişimi (19.Yüzyıl Öncesi)

Siyasi Coğrafya'nın konusu olan düşünce ve fikirlere ilk olarak Aristo' da rastlanmaktadır. Aristo Siyasi Coğrafya adı altında fikir beyan etmemiştir ama Siyasi Coğrafya'nın hareket noktasını Aristo'nun yaşadığı döneme kadar indirmek mümkündür. Böylece bugün Siyasi Coğrafya'nın konusu olan fikir ve düşüncelerin ortaya çıkışı M.Ö 4. Yüzyıla kadar geri götürülebilir. Fakat bu, Siyasi Coğrafya kapsamına giren fikir ve düşünceler olarak değerlendirilmelidir.

Ancak, Siyasi Coğrafya'nın bir fikir olmaktan çıkıp bir bilim haline gelişi 19. Yüzyıl sonları ve 20. Yüzyıl başlarına doğrudur. Siyasi Coğrafya'nın kurucuları Karl Ritter, Frederic Ratzel ve Vidal de la Blache'dir.

Aristo, doğanın (tabiatın) fert üzerindeki etkileri üzerinde durmaktadır. Kendisi de küçük bir "site devleti" nde yaşadığından yaşamı etkileyen doğal şartların bu devletler üzerinden devletin kurulması ve gelişmesiyle ilişkili olduğu da anlaşılmaktadır. Aristo iklim ve topografya koşulları üzerinde durmuştur. Çevre ile fert öylesine kaynaşmıştır ki, fertler gibi toplumlar ve milletler de karakterlerini buldukları çevreden alırlar.

Aristo'ya göre sıcak iklim insanları zekidirler. Fakat sıcak iklim onları tembelliğe ve gevşekliğe iter. Soğuk iklim ise, insanları enerjik ve ihtiraslı yapar. Yani, soğuk iklim insanları çalışkandır. Ancak, Soğuk iklimler siyasi açıdan bir devletin gelişmesine elverişli değildir. O'na göre sıcak ve soğuk iklimlerin olumlu özelliklerinin bir arada bulunduğu Atina (yaşadığı site devleti), dolayısıyla Orta İklim kuşağı devletlerin gelişmesine en elverişli kuşaktır. Orta İklim kuşağında (ılıman kuşak) 4 mevsim dolayısıyla sıcak ve soğuk devreler bulunmaktadır. Bu özellik yaşam açısından daha uygun koşullara sahiptir ve insanları olumlu etkiler.

Aristo'ya göre, insanların Dünya'yı idare edecek bir devlet geliştirmesi ekstrem kuşaklarda mümkün değildir. İliman kuşakta yer alan Atina yani, yunanlılar dünyayı idare etme açısından uygun özelliklere sahiptir. Aristo'nun bu düşüncesinden, yayılcılığın ve emperyalist düşüncelerin çok eskiye indiğini anlaşılmaktadır.

Aristo, ılıman kuşağın siyasi organizasyonların oluşturulmasına, devletlerin ortaya çıkıp gelişmesine elverişli olduğuna ve bu devletlerin Dünya hakimiyetinde baş rolü oynayacağına, bu bakımdan Yunanistan'ın çok elverişli olduğuna inanmaktadır. Elbette bu mümkün değildir. Ayrıca, ılıman kuşak sadece Atina'nın bulunduğu yerde hüküm sürmemektedir. Aristo'nun devletin yayılması ve dünya egemenliği konusundaki hatasına Frederic Ratzel dahil Modern siyasi coğrafyacılar da düşmüştür.

Aristo, şehirlerin ticarete elverişli olacak kadar denize ve önemli yollara yakın yerlerde kurulmasını, fakat denize kıyı olmanın veya yakınlığın kararı ihmal ettirmemesini ifade eder. Aristo Site devletinin kuruluşu için özellikle 3 etken üzerinde durmuştur.

- a- Sağlığa(yaşamaya) uygun bir iklim.
- b- Ulaşımaya elverişli bir konum.
- c- Tarım ve savunma bakımından uygun bir konum.

O zamanın koşullarına göre özellikle savunmaya elverişlilik üzerinde durmuştur. Aristo devlet konusunda coğrafi faktörlere çok önem vermektedir. O'na göre devlet tabiatın eseridir. Zamanının koşullarına göre Aristo, Atina , yani, bulunduğu bölge dışındaki yerlerin koşullar hakkında yeterli bilgi sahibi değildi. Yanılgıya düşmesinde bu da bir etkendi.

Aristo'dan sonra Siyasi Coğrafya kapsamında ilgi çekici görüşlere Roma İmparatorluğu zamanında rastlanmaktadır. Bu fikirler Lucretius(M.S. 23 – 64) ve Strabon'a aittir.

Aristo'nun fikirleri yaşadığı dar bir çevreden kaynağını almıştır. Lucretius zamanında Roma imparatorluğu geniş bir alana yayılmıştı. Böyle geniş bir alanda farklı iklim koşulları ve farklı yer şekillerinin yer alması doğaldır. Lucretius'un fikirleri farklı coğrafi özellikler barındıran bu geniş alanda ortaya çıkmıştır. Lucretius, Aristo'dan farklı olarak, doğa(tabiat) geliştikçe insanı da gelişmeye yönelttiği fikrini savunmaktadır. Doğanın insanı daima baskı altında bulundurduğunu, zayıf anında yakaladığı takdirde ezdiğini ve insanın doğaya karşı daima mücadele içinde olması gerektiğini ifade eder. O'na göre, doğa insanın hasmıdır ve doğaya güvenmemelidir.

Lucretius, sel, deprem ve volkanizma, salgın hastalıklar vb. gibi birçok doğal kuvveti örnek göstererek tabiatın insana yardımcı değil engeller yarattığı fikrindeydi. İnsan ile doğa arasındaki ilişkiler dostane değil, birbirlerine rakiptiler. İnsan yaşayabilmek için tabiatı iyi tanımalı ve daima tetikte olmalıdır.

Doğal şartlar ne derecede elverişsiz olur, doğal engeller ne derece çetin olursa, o bölge insanları daha gelişmiş, daha mükemmel olmaktadır. Çünkü doğa ile sürekli mücadele etmek, bunun için gayret sarf etmek insanı fiziksel açıdan güçlü, zeka bakımından mükemmel hale getirmektedir. Buna göre, iklimin elverişsiz olduğu yerlerde en kuvvetli devletler gelişmektedir.

Lucretius zamanında ve sonrasında devletler şehir devletleri gibi dar alandan ziyade daha geniş alanlarda kurulup gelişmeye başlamıştır. Artan nüfus ve ihtiyaçlara bağlı olarak insanlığın gelişmesi insan yaşamı ve devletlerin kurulup gelişmesi ile ilgili fikirleri de geliştirip değiştirmiştir. Bu durum doğal şartlar yanında gelişen beşeri koşulların da bu konularda etkili olmasını sağlamış. Beşeri koşulların da dikkate alınması zorunluluğu giderek belirginleşmiştir.

Roma İmparatorluğunda Lucretius'dan sonra Siyasi Coğrafya kapsamlı fikirlere Strabon'un çalışmalarında rastlanmaktadır. Strabon'un zamanı Roma İmparatorluğu'nun en parlak, en gelişmiş ve en fazla yayıldığı döneme rast gelmiştir.

Strabon, önce iklim üzerinde durmuş, sonra topografya ile Roma İmparatorluğu'nun yayıldığı saha arasındaki ilişkilere dikkati çekmiştir. Böyle geniş bir devletin mutlakiyetle, yani, bir elden idare edilmesi görüşünü savunmuştur. Devlet genişledikçe devlet idaresinin tek elde toplanması zorunluluktur.

Strabon'a göre, Coğrafya siyasi hayatın en önemli unsurlarından biridir. Strabon'un yaşadığı devirde Roma İmparatorluğu çeşitli eyaletlere ayrılmıştı. Roma savaşlarla ele geçirdiği yerleri eyaletlere ayırıyordu. Eyaletlere İmparator tarafından genellikle askeri ve idari kökenli başarılı kişiler vali olarak atanıyordu. Savaşta başarılı olan kişilere fethedilen yerlerin idaresi bırakılıyordu. Bu sistem daha sonraki asırlarda Selçuklular ve daha sonra Osmanlılar tarafından benimsenmiş ve uygulanmıştır.

İlk Çağ'da yukarıda yer verilen bu üç isimden başka Siyasi Coğrafya kapsamında önemli görüş ileri süren düşünür yoktur. Ortaçağ'da batı alemi karanlık bir devre girmiştir. Ortaçağ, batı aleminde din etkisinin ağırlıkta olduğu skolastik bir devirdir. Bu devirde daha çok dünyanın menşei üzerinde durulmuş ve açıklamalar genellikle dini yönde olmuştur. Katolik kilisesinin hakim olduğu bu çağda Avrupa'da düşüncenin önüne engeller konulmuştur. Düşüncenin özgür olmadığı bu Çağ'da sadece Siyasi Coğrafya konusunda değil diğer düşünce alanlarında da üretkenlik yoktu.

Bu çağ'da medeniyet Doğu'ya kaymıştır. Tunuslu bir Filozof, tarihçi ve sosyolog olan İbn-i Haldun'un(14.Yüzyıl) fikirleri dikkati çeker. İbn-i Haldun'un 7 cilt tutan kitabının Siyasi Coğrafyayı ilgilendiren, sadece giriş kısmı, yani, Mukaddeme'sidir.

İbn-i Haldun kitabının bu kısmında devletlerin kuruluşu, gelişmesi ve yok olması konusunu incelemiştir, bunun sonucunda devletler hakkında bir gelişim teorisi ortaya koymuştur. Bu teoride devlet ile fert arasında bir benzerlik görülmektedir. O'na göre, devletin kurulması, gelişmesi ve yok olması kaçınılmazdır ve fertlerin hayatı gibi biyolojik bir olaydır. Olay tıpkı fertlerin doğup, büyüyüp, ölmelerine benzer.

O'na göre, büyük devletler, medeniyetlerle temasları az olduğu için kudretlerini tazeliklerini koruyabilen step kavimleri, yani, göçebe kavimler tarafından kurulur. Bu kavimler devlet veya imparatorluk kurmak için gerekli enerjiyi yaşadıkları doğal çevreden almaktadırlar. İçinde buldukları step ortamının zor şartları onları mükemmel bir şekilde geliştirmektedir. Step kavimleri yetiştikleri ortam dolayısıyla diğer topluluklardan farklı bazı özellikler taşımaktadırlar. İbn-i Haldun, bu kavimlerdeki dinamik kuvveti "asabiyet" kelimesiyle ifade eder. "Asabiyet" fikir birliği, güç birliği, birbirine bağımlı ve uyumlu olmak şeklinde açıklanmaktadır. İbn-i Haldun'a göre, bu dinamik kuvvet İslamın ilk dönemlerinde Araplarda ve özellikle Türklerde vardır. Bu Kavimler başta Türkler olmak üzere en kudretli devletleri kurmuşlardır.

Ancak, devletler genişleyip imparatorluk halini alınca bazı güçlükler ortaya çıkmaktadır. İbn-i Haldun devletlerin kurulup gelişmesi konusunda bazı aşamalar belirlemiştir.

1- Devlet kurulur ve egemen olduğu saha genişler. Bu genişlemeye bağlı olarak bir merkezden idaresi güçleşir.

2- Genişleme dolayısıyla devleti kuran kavmin yerli (otokton) medeniyet ve kültürlerle teması sonucunda cengaverlik ve askerlik ruhu zayıflar. Bunun sonucunda dinamik kuvveti ve kudreti giderek güç kaybeder.

3- Devlete hakim sülale, yani, hakan, sultan, kral, şah, imparator sülalesi diğer medeniyetlerle temasa geçtikten sonra kendi kavminden, ırkından uzaklaşır. Hakim sülale ele geçirilen yerlerdeki yerli halkın potası içinde erimeye başlar.

4- Hakim sülale yerli halkın etkisinde kalarak israfa alışır ve vergileri arttırır. Bu ise, halkın hoşnutsuzluğuna ve düzenin bozulmasına zemin hazırlar.

5- Toplumda hoşnutsuzluğun gittikçe artması ve devlet içinde yayılması sonucu devlet çöker.

ıdaki aşamalar beş safhada tanımlanmaktadır.

- 1- Zafer devri.
- 2- İstibdat(baskı) devri.
- 3- Mutlakiyet devri.
- 4- Gevşeme devri.

5- Anarşinin baş göstermesi ve devletin hastalanarak yok olması.

İbn-i Haldun'un fikirleri kendi ülkesi Tunus'ta , Arap aleminde fazla etki uyandırmamıştır. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi olan İstanbul'da 17. Yüzyıldan itibaren İbn-i Haldun'un eserleri ve fikirleri ilgi çekmiş , etkileri 18. Ve 19. Yüzyılda artmış; bilim ve devlet adamlarını büyük ölçüde etkilemiştir. Fakat İbn-i Haldun'un fikirleri doğru ve kesin hükümlermiş gibi kabul edilmiştir. İ. Haldun'un fikirlerinin fatalist(kaderci) özelliği özellikle son dönem Osmanlı devlet adamları üzerinde büyük etki yapmıştır.

İbn-i Haldun'un fikirlerinde esas dikkat edilmesi gereken özellik, Devletin canlı bir organizmaya benzetildiği "uzviyet" adı verilen görüştür. Bu görüş 19. Yüzyıl sonlarından itibaren Alman Siyasi Coğrafya ekolünü etkilemiş ve "organismus" adı altında geliştirilmiştir. Modern Siyasi Coğrafya'nın bilimsel öncülerinden olan Frederik Ratzel tarafından bu teorinin benimsenmesi ve geliştirilmesi ilginçtir.

İbn- i Haldun'dan sonra devlet ile doğa(tabiat) ilişkileri üzerinde Jean Bodin (1530-1596) durmuştur. J. Bodin'in tezi Aristo'nunkine yaklaşıır. Bodin'e göre, milli karakterler iklim şartlarına göre değişir. Kuzey insanları soğuk iklim yüzünden daha dinamik ve kuvvetli; güney, sıcak iklim insanları ise, zekidirler. Bu iki kuşak arasındaki iklim insanlar için daha elverişlidir. Böylece ılıman iklim kuşağı siyasi iktidar için insan topluluklarına daha elverişli şartlar hazırlar. Bodin'in fikirlerinin dayanağı o dönem imparatorlukların(Roma İmparatorluğu) ılıman kuşakta yer almasıdır. Bodin İliman Kuşağın 40 – 50 enlemleri arasını büyük ölçüde dikkate almaktadır.

Bodin'e göre, doğanın dışında sadece bir faktör etkilidir. Bu da insan zekasıdır. bir devlet adamı zekasını kullanarak doğal şartların üzerine çıkabilir.

Jean Bodin'den sonra 18. Yüzyıla kadar belirgin yeni bir siyasi görüşe rastlanmamaktadır. 18. Yüzyılda Baron De Montesquieu'dan (1689 – 1755) söz edilebilir. Montesquieu da doğal koşullar üzerinde durmuştur. O'na göre, soğuk ve ılıman iklim insanlarında özgürlük mücadelesi daha fazladır. Buna karşılık kölelik ve esaret sıcak iklim insanlarına mahsustur. Geniş, engebesiz düz sahaların, mutlakiyet rejimlerini benimsemiş olan büyük imparatorlukların kurulmasına yol açtığını ileri sürmüştür. Bunun için Avrupa ve Asya ovalarını örnek vermiştir. O'na göre Asya'da daha çok mutlakiyet rejimli geniş devletler, Avrupa'da ise, özgürlüğe düşkünlük olduğu için, daha küçük ölçekli devletler vardır. Ancak, Avrupa ve Asya ova ve platoları aynı fiziki Coğrafya özelliklerini taşımazlar. Fakat Kıyı kesimleri hariç Asya sıcak iklimin yayıldığı bir özellik göstermez. Hatta Yüksek platolar Avrupa'dan daha soğuktur.

Montesquieu'ya göre, Ovalar gibi, doğal sınır ve engellerden yoksun yerlerde kurulmuş devletler bağımsızlıklarını korumakta zorlanırlar ve kolaylıkla işgale uğrarlar. Buna karşılık dağlık veya dağlarla çevrili ülkeler bağımsızlıklarını daha kolay korurlar. Ayrıca ada devletleri de denizlerle çevrili olduğundan daha kolay korunmakta ve toplumsal özelliklerini kıta devletlerine göre daha iyi korumaktadırlar.

Montesquieu'nun kendi zamanına ait gözlemlerine göre şekillenen siyasi nitelikli görüşleri o zamanın fiziksel(doğal) şartlarına göre şekillenmesine rağmen önemli ölçüde hatalıdır. Asya'da geniş, Avrupa'da daha küçük ölçekli devletlerin bulunduğu konusunda isabet sağlamıştır. Fakat her iki kıtanın fiziki koşulları konusundaki bilgisi yanlıştır. Beşeri şartları da dikkate almamıştır. Beşeri şartlar, nüfus ve toplumsal özelliklerin farklı etkisi dolayısıyla her doğal çevrede aynı siyasal sonuçlar görülmemektedir. Bu bakımdan “zaman” da bu konuda etkilidir. Montesquieu'nun, yaşadığı topraklara uzak yerlerin fiziki şartları konusunda o zamanın imkanlarına göre, fazla bilgi sahibi olmaması doğaldır.

Uygulamalar

Tarih içinde Devletlerin doğup, gelişip daha sonra ortadan kalkmaları ile ilgili süreçleri araştırarak günümüz devletlerinin durumları ile karşılaştırınız.

Uygulama Soruları

- 1) Strabon'un çalışmalarının Siyasi Coğrafya açısından önemini araştırınız.**
- 2) İbn-i Haldun'un devletlerin gelişimleri ile ilgili düşünceleri nelerdir, araştırınız.**

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bu bölümde Devlet ve ülke kavramları ile Siyasi Coğrafya'nın tarihi ve Aristo, Lucretius, İbn-i Haldun, Strabon ve J. Bodin'in Siyasi Coğrafya kapsamı görüşlerini öğrendik.

Bölüm Soruları

1 – SSCB'nin devlet olarak varlığının sona erdiği yıl aşağıdakilerden hangisidir?

A)1991

B)1989

C)1990

D) 1992

E)1988

2 – “karasuları” 12 milden daha dar da olabilir.

A)Doğru B)Yanlış

3 – “Asabiyet” teorisi hangi bilim adamına veya düşünüre aittir?

A)Aristo

B)Montesquieu

C) Strabon

D) Lucretius

E) İbn i Haldun

4 – Atina'nı devlet kurma ve gelişmesi için en uygun yer olduğu fikrinde olan düşünür aşağıdakilerden hangisidir?

A)İbn – i Haldun

B)Lucretius

C)Aristo

D) Strabon

E) Montesquieu

5 - Aşağıdakilerden hangisi SSCB yıkıldıktan sonra yerinde kurulan devletlerden biridir?

A)Çekya

B) Slovakya

C) Bosna Hersek

D) Letonya

E) Makedonya

3. SİYASİ COĞRAFYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ (19. YÜZYIL VE SONRASI)

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1 Modern anlamda Siyasi Coğrafyanın ortaya çıkışı.
- 2 Bu bağlamda ilk Siyasi Coğrafyacılar ve Jeopolitikçiler: Karl Ritter. Frederic Ratzel
Karl Haushofer

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1 Sanayi kavramının anlamı nedir?
- 2 Sanayi Coğrafyasının kapsamını araştırınız
- 3 I. Ve II. Dünya Savaşları hakkında bilgi toplayınız.
- 4 Teori kavramı ne ifade eder.?

Bölümde Hedeflenen Kazanım ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde Edileceği veya geliştirileceği
Siyasi Coğrafyada teori	İçeriğini venedenlerini öğrenir	Metin ve sunum ile siyaset tarihi için öğrenci araştırması
Modern Siyasi Coğrafya teorisyenleri	Teorisyenler hakkında bilgi sahibi olur	Metin ve sunum ile diğer teorisyenleri araştırarak
Teoriler gerçekleşebilir mi?	Global Siyasal ortamı öğrenir	İlgili parametreleri araştırarak

Anahtar Kavramlar

Teori

Siyasi Coğrafyacılar

Küresel(global) Siyasi Ortam

Giriş

15. Yüzyıl sonlarından itibaren gerçekleştirilen coğrafi keşifler sonucunda ticaretin gelişmesi ve bunun tarıma ve imalata(sanayiye) yansımaları, 19. Yüzyıla kadar, özellikle batı Avrupa'nın gittikçe zenginleşmesini sağlamıştır. "Ticaret Dönemi" adı verilen bu süreçte sadece Avrupa'da değil, diğer kıtalarda da devletlerarası rekabet artmıştır. Avrupa devletlerinin diğer kıtalarla Avrupa arasındaki ticarete hakim olma mücadeleleri ile birlikte sömürge elde etme savaşları da bu döneme rastlar. Gelirin artması ve yaşam kalitesinin yükselmesi sonucunda Avrupa'da, Avrupa'dan göçlerin olduğu Kuzey ve Güney Amerika ile Güney – Güneydoğu Asya'da nüfus hızla artmıştır. Bu durum, ihtiyaçları da arttırmış ve çeşitlendirmiştir.

Böylece, 19. Yüzyıla gelindiğinde imalat (sanayi)da da gelişmeler meydana gelmiştir. Bu gelişmeler paralelinde yeni enerji kaynaklarının bulunması ve kullanılması, teknolojiye keşifler, ulaşım araçları ve yolların geliştirilmesi 19.Yüzyılda imalatda "Sanayi Devrimi" adı verilen değişimi meydana getirmiştir. Böylece, maden çıkarımı, enerji üretimi ve asıl olarak imalatı içine alan "sanayi" kavramı ortaya çıkmıştır. Böylece "Sanayi Dönemine" girilmiştir.

Bugünkü anlamda modern sanayinin ortaya çıkması ve gelişmesi devletlerarası (özellikle Avrupa'da ve Asya'da sanayileşen devletler) rekabetin daha da çetinleşmesine neden olmuştur. Ekonomik ve sosyal alandaki gelişmeler ile hammadde temini ve sanayi malı satışı temelli rekabet siyasi faaliyetler ve olayların da yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir.

Birçok bilim dalı ve alanı ile birlikte Coğrafya'nın gelişmesi de bu döneme rastlar. Coğrafya'nın çeşitli disiplinleri ile birlikte gelişmesi konuları arasında Siyasi Coğrafya'yı da almasını gerektirmiştir. Bugünkü anlamıyla "Siyasi Coğrafya" 19.Yüzyılda gelişmiştir.

Daha önce yer verdiğimiz Siyasi Coğrafya nitelikli düşünce ve görüşler, sahipleri tarafından zamanlarında var olan bir Coğrafya bilimi ana başlığı altında ileri sürülmemiştir. Fakat 19.Yüzyıl ve sonrasında yeryüzündeki siyasi olaylar ve gelişmeler büyük ölçüde "Siyasi Coğrafya" kapsamı ve niteliğinde incelenmiş ve çeşitli teoriler de ortaya atılmıştır. "Jeopolitik" kavramının ortaya çıkışı da 19.Yüzyıl sonlarıdadır.

Bazıları Modern Coğrafya'nın ortaya çıkışında da rol oynayan Frederic Ratzel, Vidal De La Blache ve diğerleri Siyasi coğrafya konusunda fikirler ileri sürmüşler ve teoriler ortaya atmışlardır.

3.1. Siyasi Coğrafyacılar ve Siyasi Coğrafya Teorileri

Coğrafyacılar­dan önce aslında tarihçi bir Alman olan Karl Ritter(1779-1859) Siyasi Coğrafya ile ilgilenmiştir. çalışmalarını 10 ciltlik Erdkunde(yer bilimi) adlı eserinde toplamıştır. Ritter'in Siyasi Coğrafya nitelikli fikirlerinin yer aldığı kitabı ise, "Coğrafya'da Tarihi Unsurlar"dır. Karl Ritter, bugünkü anlamında Siyasi Coğrafya ile ilgilenen ilk bilim adamı sayılır.

Karl Ritter Siyasi Coğrafya'nın esas konusuna girmiş, metodolojisini incelemiştir. Ritter, yeryüzünü insanların yerleşme sahası olarak nitelemiş ve aynı zamanda onları yetiştiren, kültürlerini geliştiren adeta terbiye eden bir mekan olarak kabul etmiştir. Karl Ritter doğayı ve doğanın meydana getireceği farklılıkları benimseyerek insanların toprağa olan bağına ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ancak, aslında bir tarihçi olan Karl Ritter, Siyasi Coğrafya konusundaki fikirlerinin fazlaca geliştirememiştir. Coğrafi görüşlerinde Tarih yönü hakimdir.

3.1.1. Frederic Ratzel (1844-1904)

Beşeri Coğrafya'nın kurucularından olan Ratzel, Siyasi Coğrafya'nın prensiplerini ortaya koyan bir bilim adamıdır. Aslında Biyoloji öğrenimi gören Frederic Ratzel daha sonra Coğrafya Profesörü olarak çalışmalarını sürdürmüştür.

Ratzel esas olarak Darwin'in Natural Selection(doğal ayıklama) teorisinin etkisinde kalmıştır. Bu etki altında Ratzel devleti yaşayan bir canlı, bir organizma gibi nitelemiştir. Buna "Organismus" teorisi adı verilir. Her canlıda olduğu gibi, "devlet" denilen organizmanın da içinde bulunduğu Coğrafi ortamla ilişkileri vardır. Ratzel bu ilişkileri ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Ratzel'in öncülüğünü yaptığı Siyasi Coğrafya ekolüne göre, her organizmada olduğu gibi, devlet de kendi gelişim kanunlarına sahiptir. Böylece devlet de gelişmeyi ve genişlemeyi arzu etmektedir. Yani devlet gelişmeyle birlikte yayılmalı ve genişlemelidir.

Bu konuyla ilgili görüşlerini, 1894 yılında yayınladığı "Devletlerin Saha Gelişim Kanunları" adlı makalesiyle ileri sürmüş ve ilk baskısı 1897 yılında yapılan ve yayınlanan Siyasi Coğrafya (Politische Geographie) adlı eserinde ortaya koymuştur. Ratzel, Siyasi Coğrafya'nın çok çeşitli konularıyla ilgilenmiş ve Siyasi Coğrafya'da bugün de geçerliliğini koruyan pek fikir ortaya koymuştur.

Darwin'in etkisiyle bir organizma olarak nitelendiği devletin varlığını devam ettirebilmesi ve gelişmesinin saha kazanmasıyla mümkün olabileceği fikrini savunmuş ve bunun için devletin gerektiği takdirde kuvvete başvurmasının meşru olabileceğini ifade etmiştir.

Frederic Ratzel devletlerin saha kazanma, sahalarını genişletme konusundaki prensipleri 7 maddede toplamıştır.

1. Devletlerin sahası, ülkeleri kültürleriyle beraber genişler. Yani bir devleti oluşturan milletin temsil ettiği kültürün yeryüzünde yayılması o devlete Dünya'da yeni sahaların eklenmesine zemin hazırlamakta, yol açmaktadır. Böylece devletlerin alanı ülkeleri genişlemektedir. Milletlerin kültürünün gelişmesi ve seviyesinin yükselmesiyle orantılı olarak devletlerin sahası veya ülkesi genişler. Kültür kavramı içinde dil başta gelir. Dil, bir toplumun ve kültürünün bir ifadesi, simgesi, adeta anahtarıdır. Kültür kavramı içinde ikinci unsur ise, dindir. Günümüzde siyasi etkisi azalmış olmakla birlikte hala devam etmektedir.

2. Devletin gelişmesi, büyüyerek saha kazanması bazı belirtileri izleyerek gerçekleşmektedir. Bu belirtiler çoğu kez devletlerin sahalarını genişletmeyi istemesinden ve bu niyetini açığa çıkartmasından önce ortaya çıkmaktadır. Bu belirtiler arasında Ticari faaliyetler, ideolojik faaliyetler, misyoner hareketleri başta gelmektedir. Böylece devletlerin sahalarını genişletmeleri ideolojik, ticari ve dini yayılma faaliyetlerinin bir sonucu şeklindedir.

3. Devletlerin sahalarını genişletmesi, öncelikle, küçük siyasi üniteleri(devletleri) kendi bünyesine katmak, eritmek suretiyle olmaktadır. Böylece isteyerek veya zor kullanılarak küçük siyasi üniteler, saha kazanma yayılma siyaseti güden devletlere katılmakta ve böylece saha genişlemesi gerçekleşmektedir. Ratzel'e göre, bir devlete sonradan katılan küçük devletler(siyasi üniteler) kültürleriyle birlikte mutlaka o devletin içinde eritilmelidir. Aksi takdirde tam anlamıyla katılmış sayılmazlar. Büyük İskenderin genişlettiği Makedonya İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Büyük Britanya İmparatorluğu genişleme alanlarında bulunan farklı toplumların kültürlerini korumalarına izin vermişler, onları kendi kültürleri içinde eritememişlerdir. Bu durum bu imparatorlukların güçlü zamanlarında problem yaratmazken, hatta daha kolay bir şekilde yayılmasına yardımcı olurken, zaman içindeki gelişmelerle ortaya çıkan bağımsızlık istekleri nedeniyle bu imparatorlukların dağılması veya küçülmesinde etkili olmuştur.

4. Ratzel'e göre siyasi sınır devletin başlıca unsurlarındandır ve devletin kenar organıdır. Siyasi sınır devletin sadece emniyetini sağlayan değil, genişlemesini aksettiren başlıca unsurdur. Devletlerin sınırları ve sınırların özellikleri devletlerin genişleme

doğrultularını ortaya koymaktadır. Ratzel ve Alman ekolüne göre siyasi sınırlar yer şekillerine göre belirlenmelidir. Böylece devletin sahasını genişletmesi konusunda araç olmaktadır.

5. Devletler gelişip genişlerken öncelikle ekonomik ve siyasi açıdan değerli, potansiyeli yüksek olan sahalara ülkelerine katmak isterler. Geniş ve verimli ovalar, ulaşım ve ticari faaliyetlere elverişli nehirler, göller, deniz kıyıları ve boğazlar, zengin maden cevherlerine (o zamanda maden kömürü ve demir cevheri, petrol) sahip bölgeler devletin sahasını genişletmesi için çekici alanlardır.

6. Saha genişletme eğilimi ve çabası büyük devletlerden küçük devletlere de aktarılmakta veya aşılacaktır. Yani, küçük veya geri kalmış devletler de zamanla saha kazanma siyaseti uygulayan gelişmiş büyük devletlerin yayılma siyasetini takip etmektedirler. Ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış devletler kendilerinin güçlü hissettikçe ülkelerini genişletme, saha kazanma arzusuna sahip olmaktadır.

7. Ratzel'e göre devletlerin saha kazanma saha genişletme eğilimi bulaşıcıdır. Bir devletten diğerine geçer. Giderek genelleşir ve şiddet kazanır.

Ratzel devleti, gerektiğinde şiddete baş vurarak mutlaka saha kazanması gereken, böylece organları için gerekli gıda ve diğer ihtiyaçlarını karşılayan ve tatmin eden bir canlı olarak tanımlamaktadır. Ratzel'e göre bunu yapmak doğaldır ve meşrudur veya haktır. Yani devlet varlığını sürdürebilmesi gelişebilmesi, ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için kuvvete baş vurmalıdır. Ratzel bunun için savaşı meşru görmektedir. Devlet bir organizma olarak kabul edilirse, ülkesi onun hayat sahasıdır. Hayat sahası yeterli gelmediği takdirde gerektiğinde savaşarak yeni sahalara eklenmelidir.

Ratzel tarafından ileri sürülen görüşler II. Dünya Savaşı öncesinde gelişen Alman Jeopolitik ekolünün başlıca dayanak noktasını oluşturmuştur. Ratzel'den sonraki araştırmacılar bu görüşü daha da mübalağalı hale getirerek ilmi niteliğini kaybetmesine neden olmuşlardır. "Emperyalizm" kavramına temel oluşturmuş; sanayileşen devletlerin emperyalist, yayılcı siyasetler geliştirmelerine dayanak olmuştur.

I. Dünya Savaşı'ndan önce devletler Sanayi Devrimi'yle şekillenen modern sanayi seviyesine ulaşmak için sanayileşme çabası ve yarışı içindeydiler. Birliğini, istikrarını sağlamış, ticaret ve tarımla nispeten zenginleşmiş ve özellikle sömürgecilik yarışında öne çıkmış ülkeler başta olmak üzere İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika, Almanya, İtalya Çarlık Rusyası, Japonya ve Kuzey Amerika devletleri (ABD, Kanada) sanayileşmiş ve sanayi devleti durumuna gelmişlerdir.

Modern sanayi dengeli, nitelikli ve büyük ölçüde kent yaşamına geçen nüfus; fazla miktarda hammadde kullanmak ve aynı ölçüde fazla miktarda sanayi malı üretmek, yüksek gelir ve büyük sermaye ile yüksek yaşam düzeyi demektir. İngiltere başta olmak üzere, Sanayileşen devletler hammadde ve mamül madde ticaretine ve ticaret yollarına hakim olarak zamanın Dünya pazarlarını ele geçirmişlerdi. Batı Avrupa’da Almanya, Doğu Avrupa’da Çarlık Rusyası ve Güneydoğu Asya’da Japonya yukarıda belirttiğimiz devletler içinde sömürgecilikte geri kalmış ve sanayileşmelerini daha geç tamamlamışlardır.

Almanya sanayileşmesini çok hızlı gerçekleştirmekle birlikte siyasi birliğini diğerlerine göre nispeten geç tamamladığından. 20.Yüzyıl başlarında Dünya’yı paylaşılmış bulmuş ve rekabette gecikmiştir. Ancak, Almanya çok gelişmiş ve büyük bir sanayi devleti durumuna gelmişti. Böylece, geç kalmakla birlikte diğer sanayileşmiş devletlerle çetin bir rekabet içine girmiştir.

Ratzel’in fikirleri bu ortamda şekillenmiştir. Özellikle Almanya ile komşusu Fransa’yı karşılaştırdığında Fransa’yı Dünya’nın geniş sahalarına hakim olmuş bir devlet olarak görmüştür. Ratzel bu açıdan devletleri, sömürgeler ele geçirmiş ve ticari hakimiyeti olan tatmin olmuş devletler ile sanayileşmiş fakat sömürge ve ticari hakimiyeti olmayan tatmin olmamış devletler şeklinde ikiye ayırmıştır. Almanya kendisini tatmin olmamış görüyor ve hayat sahası istiyordu. Bu görüşe göre, hayat sahası bakımından Almanya, İtalya, Avusturya ve Macaristan gibi, tatmin olmamış devletler ile Fransa, İngiltere, Rusya, ABD gibi tatmin olmuş devletler arasındaki rekabet ve mücadele I. Ve II. Savaşlarının nedeni olmuştur. Diğer deyişle bu fikirler Bu savaşların başlamasında baş etken olmuştur.

Ratzel doğal şartları, özellikle Almanya’nın fiziki şartlarını mübalağalı bir şekilde ele almış bunun etkisinde kalmıştır. Ait olduğu devletin, yani Almanya’nın çıkarları taraf ve açısından fikirlerinin geliştirmiştir. Bu özellik zamanın Almanyasının emperyalist amaçlarını geliştirdiği ve teşvik ettiği gibi, diğer büyük devletlerin de bu eğilimlerini güçlendirmiştir.

Bütün bunlara rağmen Ratzel’in yayınladığı Siyasi Coğrafya hakkındaki kitap, Siyasi Coğrafya’nın esaslarını ortaya koyan önemli bir eserdir. Bu çalışmada Ratzel Siyasi Coğrafya’yı doğa bilimlerinin bir kolu olarak değerlendirmiş ve iki esasa bağlamıştır. Bunlardan biri “saha”, ikincisi ise, “mevki(konum)”dur. Bu iki kavram Alman Siyasi Coğrafya ekolünde “kara hakimiyeti” şeklinde herşeyin üstünde tutulmuştur. Ratzel, devletin küresel siyasette söz sahibi olmasını ve hakimiyeti sağlamasını geniş sahalara bağlamaktadır. Siyasi hakimiyet için bir devletin nüfusunun faydalanabileceği geniş sahaya ihtiyacı olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle Avrupa’daki küçük devletlerin öneminin azalacağını ileri sürmüştür.

Ancak, Siyasi Coğrafya bakımından geniş sahalar tek başına önem taşımamaktadır. Geniş sahalar ekonomik açıdan önemli kaynaklara(tarım, maden cevherleri, enerji kaynakları, tatlı su), elverişli konuma sahipse değerlidir. Çöl bölgeleri, soğuk bölgeler ile denizden uzak yüksek bölgelerde geniş sahalar pek önem arz etmez. Buralardaki koşulların dezavantajı nüfus azlığının da nedenidir. Almanya'nın nüfusunun komşusu Fransa'ya göre fazla olmasına rağmen sahasının I. Dünya savaşından sonra azalması, II. Dünya Savaşı öncesinde genişleme arzusunun şiddetlenmesini hazırlamıştır.

Almanya'nın siyasi ve ekonomik bakımdan gelişmek ve güçlenmek için mutlaka sahasını genişletmesi gerektiği düşüncesi "Hayat Sahası (Lebensraum)" kavramını Alman siyasi coğrafyacıları ve jeopolitikçileri arasında ortaya çıkarmıştır. Her devletin ekonomik ve sosyal gelişmesini sağlayacak genişlikte bir hayat sahası (alanı) olmalıdır. Devletin sahası ne kadar geniş ise, o kadar gelişmeye ve güçlenmeye uygundur.

Özellikle I. Ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde bu fikirlere çok önem verilmiştir. Bu fikirler Almanya'nın bölgesel ve küresel siyaseti üzerinde de çok etkili olmuştur. Alman Siyasi Coğrafyacıları, geniş devletlerin geleceğin siyasi kaderinde söz sahibi olacaklarını öngörmüşlerdir. Buna göre, küçük devletler bir büyük devlete katılmalı ve entegre olmalıdır. Avrupa'daki küçük devletler(sahası dar) de Almanya'ya katılmalı ve böylece Almanya hakimiyetindeki Avrupa Dünya Siyasetinde söz sahibi olmalıdır. Bu konudaki problem veya tartışma konusu Avrupa'daki küçük devletlerin Almanya'ya katılmalarını meşru gösterecek yöntem idi. Bazı Alman Siyasi Coğrafyacıları ve siyasetçileri ve ilgili bilim adamları bunun savaşa halledilebileceğini, bazıları ise, federatif bir sistemin kurulmasıyla kendiliğinden gerçekleşebileceğini savunmaktaydılar.

Alman Siyasi Coğrafyacıları arasında "hayat sahası" fikrine II. Dünya Savaşı öncesinde çok önem verildi. Böylece Savaş sonucunda 1914 den evvelki Alman İmparatorluğu'nun yeniden kurulabileceğini düşünüyorlardı.

II. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'nın başlıca hedefi, önce Avrupa'ya hakim olmak ve daha sonra da bu yolla Dünya hakimiyetine ulaşmaktı. Buna bağlı olarak Almanya, Avrasya'da avantajlı durumda bulunan Rusya'nın Avrasya'daki hakimiyeti ile Denizlere hakim durumda bulunan İngiltere'nin deniz hakimiyetini ortadan kaldırmak zorunluğunu duyuyordu.

Bir Alman olan KARL HAUSHOFER de Ratzel'in fikirlerine uygun görüşler ileri sürmüştür. Haushofer Almanya'nın hayat sahasını genişletmesi gerektiğini, bunun için saha kazanmasının çok doğal olduğunu, bunun Almanya için bir hak olduğu fikrindeydi.

Almanya'nın saha kazanmak için savaşmasının, savaşla saha elde etmesinin meşru hakkı olduğunu ifade etmekteydi.

Haushofer bir bilim adamı olmakla birlikte Hitler Almanyası'nın bu görüşler doğrultusunda yayılcılık politikası için önemli bir rol üstlenmiştir. Adeta bu konuda Almanya devletine danışmanlık yapmıştır. Almanya'nın II. Dünya savaşını planlaması ve başlatmasında doğrudan olmasa da dolaylı olarak etkili olmuştur. Bu sayede "Hayat Sahası" ve "Kara Hakimiyeti" teorileri o dönemde Almanya'nın yayılcılık(emperyalist) dış politikasının temeli olmuştur.

Uygulamalar

Güncel Küresel ve bölgesel siyasi olayları haber ve programları okumak veya izlemek konu hakkındaki bilgileri arttıracaktır.

Uygulama Soruları

1 A.B.D ile Rusya rekabetini araştırınız

2 A.B.D ve Rusya'nın Suriye'deki çıkarları ne olabilir, araştırınız

Bu Bölümde Ne Öğrendik özeti

Siyasi coğrafyanın kaynakları ile Bazı Siyasi Coğrafyacıların teorilerini ve gerçekleşme derecesi ve ihtimallerini öğrendik.

Bölüm Soruları

1 – F. Ratzel'in ülkesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Rusya
- B) Polonya
- C) Avusturya
- D) **Almanya**
- E) İtalya

2 – Modern anlamda bilim dallarının 19. YY'da şekillenmesinin temel etkeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tarımda gelişme
- B) Ticarete gelişme
- C) **Sanayileşme**
- D) Bilimde gelişme
- E) Ulaşımında gelişme

3 – Modern sanayinin gelişmesiyle ilk sanayileşen devletler arasında ..... ortaya çıkmıştır..

- A) **rekabet**
- B) ticaret
- C) savaş
- D) ilişkiler
- E) temas

4 – “Poltische Geographie” adlı eser aşağıdakilerden hangisine aittir?

- A) K. Ritter
- B) **F. Ratzel**
- C) K. Haushofer
- D) V. De la Blache
- E) Emile Zola

5 – “Hayat Sahası” kavramı, 19.YYda hangi devletin dış politikasına yön vermiştir?

A)İngiltere

B)Fransa

C)Hollanda

D) Rusya

E) Almanya

4. SİYASİ COĞRAFYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ (19.YÜZYIL VE SONRASI) II

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1 Kara Hakimiyeti Teorisi
- 2 Deniz Hakimiyeti Teorisi
- 3 Hava Hakimiyeti
- 4 Teorilerin öğördüğü Bölgesel- küresel hakimiyet sağlanabilir mi?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Emperyalist siyaset nedir? Araştırınız.
2. Dünya Siyasetinde söz sahibi devletler hangileridir, neden?
3. Her devletin küresel siyasi etkisi olabilir mi?neden?
4. Küresel ve bölgesel siyasette etkili olmak için neler gerekir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar Ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceğine veya geliştirileceği
Kara hakimiyeti teorisi ve gerçeklişibilirliğı	Kara hakimiyeti teorisini öğrenir.	Metin ve sunum, Öğrenci araştırması
Deniz ve hava hakimiyeti	Devletler için deniz ve havada güç sahibi olmanın gerekliliğı	Metin ve sunum ve öğrenci araştırması

Anahtar Kavramlar

Dünya hakimiyeti

Halford Mac Kinder

Alfred T. Mahan

Nicholas Spykman

Giriş

Kara hakimiyetine önem veren ve böylece Dünya'ya hakim olunabileceği görüşünü savunan araştırmacılar arasında İngiliz Halford Mac Kinder'e de yer vermek gerekir. Mac Kinder'in görüşleri Alman siyasi coğrafya ekolü tarafından da 20.yüzyılın ilk yarısında benimsenmiştir.

4.1. Halford Mac Kinder

İngiliz H. Mac Kinder teorisini ilk defa 1904 yılında ortaya koymuştur. Mac Kinder , Avrasya'nın iç kısmını Dünya siyasetinin miğfer bölgesi (pivot saha) olarak niteliyordu. Dünya hakimiyeti için Dünya'nın en geniş kara kütesine hükmetmek gerektiğine inanıyor ve kara hakimiyetini sağlamak için "pivot saha"nın elde tutulmasını gerekli olduğuna inanıyordu.

"pivot saha", doğu Avrupa'nın bir kısmı ile Asya'nın kuzey denizine sularını boşaltan akarsuların yukarı havzaları ve Orta Asya'nın andoreik havzalarını kapsamaktadır. Bu pivot sahaya Mc Kinder bir makalesinde "Heart-Land (kalp sahası)" demektedir. 1919 yılındaki çalışmasında "Heart-Land" kelimesini daha sık kullanmıştır. Asya'nın "kalp sahası" dışında kalan kısımlarına "iç veya kenar hilal"(inner or Marginal Crescent) adını vermiştir. Daha sonra Avrasya ve Afrika birlikte dünya adası"(world Island), Büyük Sahra'nın güneyindeki Afrika'ya "Güney Heartland" ve kenar hilalin diğer kesimlerine "Dünya Adasının Peykleri" adını vermiştir.

Mac Kinder daha sonra pivot sahayı (Heartland) Asya ve Avrupa'da genişletmiştir. Tibet ve Moğolistan yaylaları ile Baltık ve Karadeniz çevresindeki sahalar da Heartland'ın bir parçasını oluştuyordu.

Mac Kinder, dünyanın dörtte üçünün sularla kaplı olduğunu belirtmekte ve geri kalan kara kısmının ise, üçte ikisinin Avrasya ve Afrika'dan oluştuğunu belirtmektedir. Daha sonra Avrasya- Afrika kara kütesinin dünya nüfusunun sekizde yedisini kendinde topladığını, geri kalan nüfusun ise, diğer kıtalarda, adalarda toplandığını belirtmektedir. Bu özellikten hareket eden Mac Kinder, Avrasya(Avrupa-Asya) kara kütlelerini, kendi deyimiyle Dünya Adasını elinde tutan bir siyasal güç, Dünyaya hükmeden bir konuma sahip olabilecektir. Bu güç, herşeyden önce yeryüzü karalarının üçte ikisine, dünya nüfusunun sekizde yedisine hükmedecektir. Hiçbir deniz gücü, bu kara hakimiyetine dayanan güce karşı çıkamayacaktır. Zengin doğal kaynakları ve büyük nüfus kütesiyle bu kara gücü kıyı yakınındaki adalardan başlayarak "Dünya Adası"nın dışındaki karaları da ele geçirecektir.

Mac Kinder"Doğu Avrupa'ya hükmeden Heartland'a hakim olacak, Heartland'a egemen olan Dünya Adasına hakim olacak, Dünya Adasına hükmeden Dünya'ya hakim olacaktır" demektedir.

Mac Kinder “Heartland (kalp sahası)” adını verdiği sahanın sınırlarını zamanla değişen Dünya şartlarına göre, her defasında farklı şekilde çizmek zorunluğunu duymuştur. Çünkü, Dünya nüfusu, siyasal ve ekonomik – sosyal özellikler dinamikdir. Ve zamanla değişmektedir.

Kara ulaşımı yanında deniz ulaşımında da önemli değişiklikler, yenilikler meydana gelmiştir. Ulaşımındaki gelişmeler ile sanayinin gelişmesi ve yayılması siyasal ve sosyal duruma da yansımaktadır. Böylece, Deniz Hakimiyeti de önem kazanmıştır. Uçaklar ve havayolu ulaşım sistemi ortaya çıkıp gelişmeye başlamış ve buna bağlı “hava gücü” etkinliğini arttırmaya başlamıştır. Keza gerek Heartland olarak adlandırdığı sahada gerekse Dünya Adası olarak adlandırdığı Avrasya karalarında farklı gelişmişlik seviyelerinde bir çok devlet, buna bağlı olarak farklı kültüre ve ekonomik – sosyal özelliklere sahip toplumlar bulunmaktadır. Gerek Mac Kinder; gerekse F. Ratzel öncülüğünde gelişen Alman Siyasal Coğrafya ekolü, “Kara Hakimiyeti” ve “yaşam sahası” teorilerini ortaya atıp bunun paralelinde düzenlemeler yaparlarken bu beşeri özellikleri ve beşerin dinamizmini dikkate almamışlar veya hafife almışlardır. Sözü edilen sahalardaki devletlerin sanayileşmeyle artan gücünü farketmemişler veya farketmek istememişlerdir.

Çin’de ve Rusya’da rejim değişikliği olmuş ve Çin ile Sovyetler Birliği siyasal işbirliği açısından yakınlaşmışlardır. Artık “Heartland”ın merkezi olması deniz gücü ve hava gücünden bağımsız olarak fazla üstünlük sağlamamaktadır. Kara sahası kenar bölgelerden hava akınlarına ve denizlerden bombaların ve roketlerin etkisine maruz kalacaktır.

Nitekim bu teorilerin öngörülerini Almanya tarafından uygulanmaya çalışılmış fakat gerçekleşmemiştir. Almanya her iki Dünya Savaşında da toprak veya saha kazanmaktan ziyade kendi sahasının bir kısmını kaybetmiştir. Almanya II. Dünya Savaşı sırasında Mac Kinder’in belirlediği “Dünya Adası” dahilindeki Avrupa’yı, Kuzey Afrika’yı ele geçirmesine rağmen “Dünya Adası”na hakim olamamış ve aksine, yenilerek savaş sonunda kendi ülkesinin bir kısmını kaybetmiştir. Hatta Almanya iki ayrı devlete bölünmüştür (Batı Almanya, Doğu Almanya).

II. Dünya Savaşından kazançlı çıkan Sovyetler Birliği Doğu Almanya’dan başlayarak Doğu Avrupa ile Balkanlar ve Baltık bölgesinin önemli bir kısmını kontrol etmeye başlamış; Doğuda Sibiryaya ve Orta Asya’nın büyük bölümünde egemen olmuştur. Yani, kabaca Mac Kinder’in “Heartland” adını verdiği kesime hakim olmuş fakat buradan hareketle “Dünya Adası”na ve sonra bütün dünyaya hakim duruma gelememiştir.

Bu kara hakimiyeti teorisi veya dünyaya hakim olmayı öngören teorilerin gerçekleşme ihtimali, sözünü ettiğimiz nedenlere bağlı olarak ortaya atıldıkları zamanda da yoktu. Yani, gerçekçi değildi. Sadece Sanayileşmiş büyük ve güçlü devletlerin bölgesel saha kazanma, ekonomik, sosyal ve siyasal olarak bazı yerlere nüfuz etme veya kontrol etme şeklindeki emperyalist amaçlarına hizmet etmiştir.

Siyasi Coğrafya’da kara hakimiyeti esprisinden hareketle ortaya atılan görüşlerden bir diğeri de pan-rejyonel(bölgesel birlik) fikirlerdir. Bu fikirler Jeopolitikçiler tarafından ortaya atılmıştır ve yeryüzü pan-Amerikan, pan-Eurafrika (Avrupa-Afrika), pan Doğu Asya şeklinde ayrılmıştır. Jeopolitikçiler kuzey ve güney yarımküredeki kıtaları veya birbirinden farklı doğal ve beşeri kaynaklara sahip karaları eşleştirmişlerdir. Böylece bunlar birbirlerini tamamlayacak ve ihtiyaçlar açısından kendilerine yeteceklerdi. Daha ziyade sanayileşmiş bölgeler ile geri kalmış tarım ve hammadde bölgeleri eşleştirilmiştir. Pan-rejyonlar siyasi bir ünite değildi ve bu şekilde düşülmemişlerdi. Ekonomik birlik niteliğinde ortaya atılmışlardır. Ekonomik birliklerin siyasal bir ortaklık niteliği olmasına rağmen ortak bir devlet durumuna gelmesi öngörülmemiştir. Ekonomik birlikler zaman içinde değişen şartlara göre, her zaman dağılabilirler veya yeni şartlara göre farklı ekonomik birlikler oluşturulabilir.

Kara hakimiyeti yanında Deniz Hakimiyetine önem veren ve bunun üzerinde duran araştırmacılar da vardır. Deniz hakimiyeti üzerine çeşitli görüşler ileri süren araştırmacılar arasında Alfred T. Mahan’dan bahsedilebilir.

4.2. Alfred T. Mahan

Mahan bir coğrafyacı değildir. Bir deniz subayıdır ve deniz kuvvetleri veya denizcilik tarihi hakkında çalışmalar yapmıştır. Mahan da Mac Kinder’in “Heartland”ına uygun , merkezi ele geçirilemeyen bir “geniş kütle” terimiyle Rusya’yı tasvir etmiştir. Mahan, Rusya’nın açık deniz yollarının kesilmiş bulunduğu Orta Asya’daki hakimiyeti üzerinde çok durmuştur. Deniz hakimiyeti ve deniz ulaşımı üzerinde dururken Avrasya’nın merkezi durumuna temas etmiştir.

Mahan, kuzey yarım küresinin dünya hakimiyetinin esas unsurunu oluşturduğunu ve bu hakimiyette Panama ve Suveyş kanallarının ticaret ve siyasi faaliyetlerin güney sınırına rastladığını belirtmiştir. Asya’da 30-40 kuzey enlemleri arasındaki kuşağın, Rusya’nın kara hakimiyeti ile İngiltere’nin deniz hakimiyeti arasında mücadele bölgesi olduğunu ifade etmiştir. Deniz hakimiyetinin kara hakimiyetine üstünlüğü dolayısıyla dünya hakimiyetinin Anglo-Amerika tarafından sağlanacağını belirtmiştir. Mahan, A.B.D., İngiltere, Almanya ve Japonya’nın Sovyetler Birliği ile Çin’e karşı ortak hareket etmek amacıyla bir gün

birleşeceklerini ifade etmiştir. Sadece bu şekilde Çin ve Rusya'nın kontrol edilebileceğini ve kuşatılabileceğini ileri sürmüştür.

Asya'da Rusya'nın genişlemesine deniz kuvveti ile karşı konulabileceğini ileri sürmüş ve bunun için abluka siyasetini önermiştir. Rusya'nın Avrupa ve Karadeniz üzerinden açık denizlere ulaşmasının engellenmesi üzerinde durmuştur.

Mahan, devletlerin denizcilikte gelişmesinin önemine dikkat çekmiştir. O'na göre bir devletin milli gücünü ortaya koyan en önemli etken, o ülkenin arazisinin genişliği değil, kıyı çizgisinin uzunluğu ve limanlarının özelliğidir. İngiltere ve A.B.D. nin deniz aşırı yayılışları üzerinde önemle durmuştur. Hawaii adalarının Asya'dan gelebilecek bir tehlikeye karşı A.B.D. nin stratejik bir üssü olduğunu ifade etmiştir.

Diğer taraftan Mahan için deniz kuvveti, denizin olduğu kadar karanın da kuvvetidir. Deniz hakimiyetinin sağlanması devletin coğrafi konumu, fiziki şekli, genişliği, nüfus miktarı, milli niteliği ve idari özelliklerine bağlıdır. Deniz hakimiyeti karalara dayanarak kurulmakta ve geliştirilmektedir.

Kara hakimiyeti teorisi gibi, deniz hakimiyeti ve hava hakimiyeti üzerine geliştirilen teorilerinin her birinin, hatta hepsinin bir arada değerlendirilmesi sonucunda bile geniş sahaların ele geçirilmesi, dünya hakimiyetinin sağlanması öngörülerinin o zaman olduğu gibi, bugün de gerçekleştirilebilir olmadıkları gerek yakın tarihteki olaylar gerekse zamanımızdaki şartlar analiz edildiğinde anlaşılmaktadır. Ancak bir devletin güç kazanması ve etkinliğinin artması konusunda değerlendirilebilirler. Ancak, bunun gerçekleşmesi için, ayrıca geniş ve kaynakları bol, fazla nüfus barındırabilen bir saha(ülke), Kıyıları da içine alan elverişli bir konum ile bu potansiyelin değerlendirildiği siyasi, ekonomik, sosyal organizasyon ve gelişme ile birlik ve istikrar gerekir. Yani, beşeri özellikler de üzerinde geliştiği fiziksel özellikler kadar önemlidir.

Kara ve deniz hakimiyetini birlikte değerlendiren diğer bir görüş de Nicholas Spykman tarafından geliştirilmiştir.

4.3. Nicholas Spykman

Spykman A.B.D. nin dünya siyasetinde etkinliğinin artmasını, Almanya'nın dünya hakimiyeti tehlikesine karşı bir emniyet unsuru olarak görmektedir. Anglo-Amerikan müttefikleri ve Sovyet Rusya'nın kara üstünlüğü, birlikte Avrasya kıyılarını kontrol ederek Almanya'nın yayılmasına mani olacak ve böylece "dünya adası" üzerinde üstünlük

kazanacaktır. Spykman'ın ifade ettiği Avrasya kıyı sahası Avrupa'nın kıyı devletlerini, Orta Doğu, Hindistan, güneydoğu Asya ve Çin'i içine alan ve Mac Kinder'in "Kenar Hilal" olarak tanımladığı sahadır. Bu sahalar büyük nüfus kütlelerini barındırması, zengin kaynaklarının bulunması ve deniz ulaşım imkanlarına sahip olması bakımından dünya hakimiyetindeki başlıca unsurdur. Spykman bu kıyı sahalarını "Rimland" adıyla ifade ediyordu. Küresel siyasi mücadelelerin kilit alanlarıydı. Spykman, "Rimland"ı kontrol eden Avrasya'ya hakim olur, Avrasya'ya hakim olan ise, dünya'nın geri kalan kısmını kontrol eder" demektedir.

"Kenar saha"nın batı kısmını oluşturan Avrupa'nın çeşitli devletlere ayrılması A.B.D. ve İngiltere'nin "kenar saha"yı kontrol etmelerini güçleştirmektedir. "Kenar saha"nın Avrupa kısmını Almanya'nın kontrol edebileceği, diğer kısımlarını ise, çeşitli ittifaklar ve andlaşmalar kombinasyonu ile Avrasya çevresinde kurulacak deniz ve hava üsleri aracılığıyla kontrol etmek mümkündür.

Diğer taraftan Spykman da Mac Kinder'in görüşleri doğrultusunda "dünya adası"nı kontrol eden bir devletin dünya hakimiyetini gerçekleştireceğini belirtiyordu. Fakat Spykman'ın bu yaklaşımı A.B.D. veya Anglo-Amerikan çıkarları açısından Batı yarıküresinin Avrasya ve Afrika tarafından çevrelendiğine dikkat çekmektedir. Doğu yarıküresi Batıdan 2,5 misli geniştir ve nüfusu 10 misli fazladır. Dünyanın demir ve kömür çıkarımının üçte ikisinden fazlası Eski Dünya'da idi. A.B.D. nin dış siyaseti Avrasya'nın bir kuvvet altında birleşmesine engel olmaktadır. Nitekim II. Dünya Savaşından sonra bu bölgenin iç kesimlerine büyük ölçüde hakim olan Sovyetler Birliği'ni çevreleme, kuşatma siyaseti uygulamıştır. A.B.D. Sovyetler Birliği'nin batı Avrupa ve güney Asya kıyılarına kadar nüfuzunu genişletmesine engel olmak için mücadele etmiştir.

Kara ve Deniz hakimiyeti konusundaki teori ve görüşlere II. Dünya savaşı ve sonrasında Hava gücü ve hakimiyeti konusundaki fikirler eklenmiştir. I. Dünya savaşında henüz yeni geliştirildiği için, sınırlı olarak kullanılabilen savaş uçaklarının fonksiyonu görüldükten sonra sanayileşmiş güçlü devletler uçak teknolojilerine önem vermişlerdir. II. Dünya savaşı öncesi ve Savaş sürerken çok sayıda savaş uçağı ile asker ve malzeme taşımak için nakliye uçağı imal etmişlerdir. Uçaklar II. Dünya savaşında çok etkili olmuşlardır. Savaşın sonlarına gelindiğinde jet motoru keşfedilerek jet uçağı da yapılmıştır.

Buna bağlı olarak hava gücü ve hakimiyeti hakkında çeşitli görüş ve düşünceler ortaya atılmaya başlanmıştır. Douhet ve Seversky "her şey havadan" fikrini ileri sürmüşlerdir. Bazı araştırmacılar hava gücünün kara gücüne destek olarak önemine dikkat çekmişlerdir.

Uygulamalar

II. Dünya Savaşının araştırılması yararlı olacaktır.

Uygulama Soruları

1.II.Dünya Savaşının nedenleri nelerdir?

2. Savaşı başlatan taraflar istedikleri sonuca ulaştılar mı?

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

H. Mac Kinder, A.T. Mahan, N. Sypikman'ın fikirleri ile kara,deniz ve hava hakimiyet teorilerini öğrendik.

Bölüm Soruları

1 – H. Mac Kinder hangi devletin vatandaşı idi?

A)Almanya B)İngiltere C)İrlanda D)İskoçya E) Belçika

2 – Deniz hakimiyetine önem verilmesi gerektiğini ifade eden düşünür aşağıdakilerden hangisidir?

A)A. T. Mahan B)F. Ratzel C)K. Haushofer D)R. Kjellen E) H. Mac Kinder

3 – “Kenar Saha”nın Avrupa kısmının Almanya tarafından kontrol edilebileceğini hangi düşünür ifade etmiştir?

A)N. Spykman B) A. T. Mahan C) H. Mac Kinder D) R. Kjellen E) K. Ritter

4 – “Merkezi alan” veya “Pivot Saha” tanımlamasını .....
Yapmıştır.

A)K. Haushofer B)N. Spykman C)A. T. Mahan D)F. Ratzel E)H. Mac Kinder

5 – “Hava Gücü”nün önemi I. Dünya Savaşı sonrasında ve II. Dünya Savaşı sırasında anlaşılmıştır.

A)Doğru B)Yanlış

5. SİYASİ UNSURLAR VE OLAYLAR İLE BUNLARIN DAĞILIŞINDAKİ COĞRAFİ ETKENLER(-Siyasi Coğrafyada Doğal Etkenler- Fiziki Konum)

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1 Devletlerin siyasi güç kazanmasında rol oynayan etkenler (kısa özet).
- 2 Coğrafi konum
- 3 Fiziki konum
- 4 Astronomik (matematik) konum.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1. Devletler ölçeğinde siyasi güç ve etkinlik neleri ifade eder, araştırınız.**
- 2. Bir devletin siyasi güç kazanması için yeryüzünün neresinde bulunduğu etkisi var mıdır? Araştırınız.**
- 3. A.B.D'nin siyasi gücü ve etkinliğinde, fiziki konumunun etkisi var mıdır? İnceleyiniz.**
- 4. İskandinav devletleri gelişmiş devletler oldukları halde siyasi etkinlikleri neden önemli değildir. İnceleyiniz.**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar Ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın Nasıl elde Edileceği ve Geliştirileceği
Devletlerin siyasi gücünde fiziki etkenler	Neler olduğunu öğrenir.	Metin ve sunum
Coğrafi konum	Anlamını öğrenir	Metin ve sunum
Astronomik(Matematik) konum	Anlamını ve kapsamını kavrar	Metin ve sunum

Anahtar Kavramlar

Coğrafi konum

Fiziki konum

Astronomik (matematik) konum

Giriş

Devletlerin gelişip güçlenmesi, küresel veya bölgesel etkinlik kazanmasında fiziki ve beşeri özelliklerin kombine etkisi olduğunu daha önce vurgulamıştık. Buna bağlı olarak bazı devletler gelişmiş, güçlü ve etkin, bazı devletler ise, gelişmişlik, güç ve etkinlik açısından geride kalmıştır. Fiziksel konum, yer şekilleri, jeoloji – litoloji, kara – deniz dağılışı, tatlı su varlığı, yükselti, iklim, saha genişliği gibi fiziksel özellikler, beşeri konum, yerleşme ve nüfus, siyasi organizasyon, sosyal – kültürel durum(dil, etnisite, din, gelenekler), tarih, ekonomi gibi, beşeri özellikler ile birlikte devletlerin zenginliği ve dolayısıyla siyasi güç ve etkinliği konusunda rol oynarlar. Fiziki kaynakların yarattığı potansiyel beşeri bakımdan iyi yönetilip değerlendirilemediği takdirde, potansiyele uygun bir siyasi güç elde edilemez. Bu durumda bir devlet benzer imkanlara sahip fakat daha gelişmiş devletlerden siyasi güç ve etkinlik açısından geri kalır.

Yeryüzü bir yerden diğerine fiziki bakımdan farklılık gösterir. En başta karalar(kıtalar) ve denizler farklı dağılmıştır. Okyanuslar yanında bazı karaların içlerine sokulmuş iç denizler bulunur. Denize kıyı olmak veya yakın olmak ile denize uzak olmak devletler için önemlidir. Bu durum deniz ulaşımı için önemli olduğu gibi, iklime bağlı olarak su kaynakları açısından da önem arz eder. Kıyı devletleri bu açıdan şanslıdır.

Jeolojik – litolojik dağılışı ve gösterdiği farklılıklar, yer şekilleri, devletler için, yer altı kaynakları bakımından çeşitliliğe ve zenginliğe veya yoksunluğa kaynaklık eder. Bazı devletler petrol, doğal gaz, maden kömürü vb. enerji kaynakları bakımından zengin kaynaklara sahip iken bazıları da kullandığımız metallerin kaynağı olan maden cevherleri ve diğer yer altı kaynakları açısından fazlasıyla zengindir.

Yeryüzündeki iklim farklılıkları bitkisel- tarımsal kaynaklar ile tatlı su kaynakları bakımından devletleri etkiler. Elverişli iklim koşullarının hüküm sürdüğü sahaya sahip devletler bitkisel – tarımsal varlık ve çeşitliliği ile tatlı su kaynakları açısından zengin iken, elverişsiz iklim koşullarına maruz devletler bundan yoksundur veya bu açıdan fakirdir. Devletler dünyada buldukları yere ve kısmen sahalarının genişliğine göre, farklı fiziki kaynaklara sahiptir.

Ancak, fiziki koşulların sağladığı potansiyel beşeri olarak değerlendirildiği takdirde devletlerin siyasal güç ve etkinliğinde rol oynar. Böylece, sahalarının genişliğine de bağlı olarak her devlet potansiyeli paralelinde bir siyasi güce ulaşır.

Özellikle iklimin elverişli olduğu, tarımsal kaynaklar açısından zenginliğin bulunduğu sahalardaki devletler nispeten kalabalık nüfusludur. Orta iklim kuşağı ve sıcak kuşağın periyodik nemli-yağışlı bölgeleri, Muson ikliminin hüküm sürdüğü bölgelerdeki devletler bu bakımdan şanslıdır. Çöl bölgeleri, kıtaların kurak iç bölgeleri, yüksek platolar ve dağlık bölgeler ve soğuk bölgelerde ise, tarımsal gıda kaynakları sınırlı olduğundan bu bölgelere rastlayan devletler nispeten az nüfusludur.

Diğer taraftan maden kömürü, petrol ve diğer bazı yer altı kaynaklarının fazlaca bulunduğu bölgelerdeki devletlerin nüfusu da bu kaynakların önem kazanıp değerlendirilmesiyle zamanla nispeten artmıştır. Ancak nüfus dağılışı başlangıçtan itibaren bir sürecin sonucu olduğundan kalabalık nüfusun başlıca kaynağı tarımsal zenginlik ve çeşitliliğidir.

Devletler, sahalarının genişliği ile birlikte fiziksel varlıkları üzerinde gelişen nüfusu birlik ve istikrar bağlamında ekonomik, sosyal, siyasi açılardan iyi organize oldukları takdirde potansiyellerine uygun bir gelişme ve siyasal güç kazanırlar. Siyasi birliğini sağlayarak iyi organize olmuş bir devlet, istikrarını koruyarak kaynaklarını veya sahip olduğu varlıkları doğru değerlendirdiği takdirde gelişmekte, ilerlemekte ve nüfusunu daha iyi yaşam koşulları bağlamında yüksek standarda ulaştırmaktadır. Fakat bunun paralelinde bir siyasal güce ulaşmak yanında diğer devletler arasında etkin bir siyasal güç için belirli bir saha genişliğine sahip olmak da önemli bir koşuldur.

5.1. Siyasi Coğrafyada Doğal (Fiziki) Etkenler

Fiziki (doğal) etkenler devletlerin beşeri unsurlarına temel oluşturdukları için önemlidirler. Benzer doğal özelliklere sahip her devletin bütünüyle benzer beşeri özelliklere sahip olması elbette beklenemez. Fakat doğal varlıklar beşeri hayatı ve devletlerin gelişmesini ve böylece belirli bir siyasi güce sahip olmasını bir ölçüde yönlendirmektedirler. Yerleşme ve nüfus, devlet yönetimi ve organizasyonu ,ekonomik, sosyal – kültürel, siyasi seviye ile devletler arası ilişkilerdeki siyasi güç seviyesi devletlerin doğal ortamları ve potansiyelleri üzerinde meydana getirilir. Coğrafi konum, saha, iklim, yer şekilleri ve diğer doğal özellikler bu açıdan Siyasi Coğrafya'da önemlidir.

5.1.1. Coğrafi Konum

Yeryüzünde her mekan parçası, her bölge, her kara ve deniz, üzerinde veya yanında bulunan sahaya veya üniteye kendi özelliklerinin vermektedir. Yani, her ünite, üzerinde bulunduğu kara parçası ile yanında bulunduğu denizden değişmeyen (fiziki) bazı özellikler almaktadır. Hatta farklı doğal özellikler, birbirinden farklı ırk, dil, din yani, farklı kültürel özelliklerin nedeni; farklı ekonomik özelliklerin bir ölçüde kaynağıdır. Bir devletin veya ülkenin konumu, öncelikle, O ülkenin yeryüzünün belirli bir kısmında yer aldığını belirtmektedir. Böylece konum, ülkenin sadece doğal şartlarını, saha genişliğini, hudutlarını değil, hangi kültür bölgesine, siyasi ve ekonomik bölgeye girdiğini de göstermektedir.

Coğrafi konum, Fiziki konum ve beşeri konum şeklinde iki kısımda incelenebilir.

5.1.2. Fiziki Konum

Astronomik(Matematik) Konum

Bir yerin hangi enlem ve boylamda bulunduğudur. Her ülke belirli enlemler ve boylamlar arasında bulunur. Böylece, Dünya üzerindeki fiziki yeri tesbit edilir. Bununla birlikte enlem dolayısıyla iklim ve diğer bazı fiziksel özellikler yanında ülkenin bazı beşeri özellikleri hakkında da fikir verir.

Herşeyden önce ülkenin hangi yarıkürede(kuzey – güney, doğu – batı) olduğunu belirtir. Öncelikle bir ülkenin Kuzey veya Güney yarıkürede mi yer aldığı Siyasi Coğrafya'da önemlidir. Yer aldığı yarıküre devletin ekonomik ve siyasi durumu ve ekonomik ve siyasi ilişkileri açısından önemlidir. Çünkü karalar ve denizler her iki yarıkürede farklı dağılmıştır. Dünya'nın yaklaşık olarak 510 milyon kilometre kare olan alanının yaklaşık olarak 361 milyon

kilometre karesini(%71) denizler(ve okyanuslar), 149 milyon kilometre karesini (%29) karalar oluşturmaktadır. Kuzey yarım kürede karalar %39, denizler % 61 yer kaplar. Güney yarım kürede ise karalar %19, denizlerin % 81 oranla yer alır. Yani, kuzey yarımkürede karalar daha geniştir.

Güney yarımkürede karalar daha az yer almakta ve önemli bir kısmı da adalardan oluşmaktadır. Güney yarımkürede Güney Amerika ile Orta Amerika, Afrika ve Avustralya'nın bazı kısımları yer alır. Bunların dışındaki karalar adalardan ibarettir. Güney yarımkürede okyanuslarla birbirinden ayrılan karalar arasında mesafe fazladır. Güney Amerika'nın güney ucu ile güney Afrika'nın güney ucu arasındaki mesafe yaklaşık olarak 6700km.dir. Avustralya'nın en doğu kıyısı ile Güney Amerika arası Pasifik üzerinden yaklaşık olarak 12.600km.dir. Afrika - Avustralya arası Hint okyanusu üzerinden yaklaşık 10.500km.dir.

Bu karalarda yaşayanlar arasında Coğrafya keşifleri, yani, 15.yüzyıl sonları,16. Yüzyıla başlarına kadar okyanusları aşip temas kurmak mümkün olmamıştır. Hatta bu zaman 17. Yüzyıla kadar yakınlaştırılabilir. Afrika dışında Güney yarımküredeki karalarla Kuzey yarımküredeki karalar arasındaki ilk temas da 15. Yüzyıl sonlarıdır.

Ayrıca, sıcak bölgeler dışında Güney yarımkürede uygun koşullara sahip ve fazla nüfus barındırabilecek kapasitesi olan sahalar sınırlıdır. Bu yarımkürede Orta İklim kuşağına dahil karalar çok dar alanlara isabet eder. Geri kalan yerler çöller ve soğuk bölgeler ile yağmur ormanları alanlarıdır. Bunlara bağlı olarak Güney yarımkürede nüfus Kuzey yarımküreye oranla oldukça azdır. Bugün Dünya Nüfusunun yaklaşık olarak altıda biri bu yarımkürede bulunmaktadır. Bu nüfusun çoğunluğu da Kuzey yarımküreden bu yarımküreye olan göçlerden kaynaklanır.

Güney yarımkürede eski medeniyetler olarak Güney Amerika ve Orta Amerika'daki Aztek ve Mayalardan söz edilebilir. Güney yarımküre karaları 20. Yüzyıl ortalarına kadar kuzey yarımkürenin güçlü devletlerinin sömürgeleri (kolonileri) durumundaydı. İngiltere başta olmak üzere Fransa, Hollanda, İspanya, Portekiz, İtalya Güney yarımkürede kolonize ettikleri karaları ve kaynaklarını uzun yıllar kullanmışlardır. İngiltere, Fransa, Hollanda ve Belçika güney yarımküredeki sömürge sahalarından en fazla yararlanan devletlerdir. Özellikle İngiltere bu konuda en varlıklı ülkeydi. Şeker kamışı, çay, kakao, kauçuk gibi, sıcak bölge ürünleriyle bu bölgelerde tanışan Avrupalılar buralarda çiftlikler kurarak tarım yaptılar ve bunun için Avrupa'dan dönem dönem önemli miktarda nüfusu bu karalara aktardılar.

Batı Avrupa'nın güçlü devletleri, 16.yüzyılda keşfettikleri, Yeni Dünya karaları ile Avrupa arasındaki ticarete de hakim olarak zenginliklerini ve güçlerini arttırdılar. Böylece sanayilerini daha da geliştirip 19. Yüzyılda Sanayi Devrimini gerçekleştirerek sanayileşmiş, gelişmiş devletler haline geldiler. Gelişmiş ekonomik yöntemler, yüksek kültür ve devlet olma fikirleri Kuzey yarımküreden Güneye aktarılmıştır. Bu durum güney yarım küreyi kuzey yarımküreye bağlı kılan nedenlerden biridir.

Bugün güney Yarımkürede bulunan devletlerin büyük çoğunluğu 20. Yüzyıl ortalarında kurulmuşlar veya bağımsız devletler olarak küresel siyasi haritada yer almaya başlamışlardır. II. Dünya Savaşı'nın(1939-1945) sonuçlarından biri de fiili sömürge döneminin bitmesi ve Güney yarımkürede birçok yeni devletin ortaya çıkmasıdır. Bu yüzden Güney yarımküredeki devletler, Kuzey yarımküredeki bir çok devlete oranla daha düşük gelişmişlik seviyesindedirler. Birçoğunun geniş sahaları zengin kaynakları olsa da sömürge olmaktan çıkıp birliği geç tamamlayarak daha yakın tarihte kuruldukları için istikrara geç kavuşmuşlardır. Bu devletlerin çoğunluğu halen tam olarak istikrara kavuşmuş değildirler. Dünyanın ekonomik ve siyasi merkezi olan uzey yarımküresi devletlerine de uzaktılar

%39'u kararla kaplı olan Kuzey yarımkürede karalar Kuzey Amerika hariç, bütünlük arz etmektedirler. Kuzey Amerika Bering boğazında Asya'ya 95 km. yaklaşmasına rağmen bu bölge yılın büyük bölümünde buzlarla kaplı olduğundan ulaşımda şimdilik kullanılamamaktadır. Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları birbirleriyle fiziksel olarak bağlantılıdır. Bu üç kıta arasına Akdeniz ve Karadeniz yer alır. Deniz ulaşımı açısından adeta bir kanal gibidirler.

Kuzey yarımkürede karalar kuzey kutup bölgesinde birbirlerine yaklaşarak kuzey kutbunu çevrelerler. Güney yarımkürede karalar en fazla 54 derece güney enlemine kadar uzanırken kuzey yarımkürede 77 derece kuzey enlemine kadar uzanmaktadır. Kuzey yarımkürede karalar gerek doğu – batı , gerekse kuzey – güney doğrultusunda geniş bir şekilde uzanmaktadır. Kuzey Amerika dahi güney Amerika'dan daha geniştir.

Bu durumda karalar bu yarımkürede daha fazla enlem katetmektedir. Böylece güneyden kuzeye çok çeşitli iklim bölgelerini barındırmaktadırlar. Geniş olmaları nedeniyle deniz etkisinden uzak sahaları bir hayli fazladır. Bu yüzden step ve çöl alanları hayli geniştir. Uzun kıyılarına sahip olmaları denizin iklim açısından olumlu etkilerinden faydalanan sahaların da nispeten geniş olmasına neden olmuştur.

Özellikle Asya ve Avrupa'nın tek kara kütesi durumunda bulunması ile kuzey Afrika'ya bağlantılarının olması, farklı bölgelerde yaşayan insan topluluklarının birbirlerinin varlığından haberdar olmaları ve temas sağlamalarını kolaylaştırmıştır. Böylece kültürler arası veya medeniyetler arası sosyal ve kültürel alışveriş giderek artmıştır. Bu aynı zamanda bilgi alışverişine de zemin hazırlamıştır.

Kuzey yarımkürede insanlar tarıma daha erken başlamış ve yerleşik hayata geçmişlerdir. Kentler gelişmiş İlk Çağ'da devletler veya siyasi organizasyonlar belirlemiştir. Bu yarımkürede başlangıçtan bu yana çok çeşitli medeniyetler gelişmiştir. Buna bağlı olarak siyasi olaylar yoğunlaşmıştır.

Dünya tarihi 15. Yüzyıl sonlarına kadar kuzey yarımküredeki olayları kapsar. Güney yarımkürenin tarihte yer almaya başlaması 15. Yüzyıl sonlarına isabet eder. O zamandan bu yana da Kuzey yarımkürede siyasi, sosyal ve kültürel, ekonomik olaylar ve gelişmelerin yoğunluğu güney yarımküreden çok daha fazladır. Esasen Güney yarımkürenin tarihinde de kuzey yarımküre toplulukları ve devletleri belirleyici olmuştur.

Matematik(astronomik) konum, enlem farkının meydana getirdiği etkiler bakımından da önemlidir. Evator'dan kuzeye ve güneye doğru uzaklaştıkça iklim ve iklimin oluşturduğu doğal ortam farklılaşmaktadır. Ekvatordan kutuplara doğru iklim sıcaktan soğuğa doğru değişmekte, kutuplardan Ekvatora doğru ise, tersi olmaktadır. Bu özelliğe bağlı olarak farklı iklim kuşakları tesbit edilmiştir. Dünyada bir yerden diğerine çok çeşitli iklim özelliklerinin görülmesinde kara ve denizlerin dağılışı da etki yapar. Fakat bu konuda enlem farkı temel etkidir. Bu yüzden devletlerin hangi enlemlerde buldukları veya ülkelerin kaç enlem katettikleri önem kazanmaktadır.

Ekvator bölgesine, bütünüyle tropikal bölgelere isabet eden ülkelerde genel olarak sıcak iklim özellikleri hüküm sürer. Orta enlemlerde yer alan ülkeler ılıman iklim koşullarına, yüksek enlemlerde (kutup bölgesi ve çevresinde) bulunan ülkeler ise, soğuk iklim özelliklerine maruzdur. Enlem farkına göre, Ekvator çevresi Sıcak iklim kuşağı, bu bölgeler ile kutup bölgeleri arası orta iklim kuşağı(ılıman kuşak), kutuplar çevresi ise soğuk iklim kuşağı olarak tespit edilmiştir.

İklim kuşaklarına göre karalar farklı şekilde dağılmakta ve bu durum ülkelerin ekonomik ve siyasi hayatını da etkilemektedir. Karaların en geniş olduğu kuşak kuzey yarımkürede orta iklim kuşağıdır. Güney yarımkürenin geniş alanları ise, sıcak iklim kuşağı dahilindedir. Soğuk iklim kuşağının hüküm sürdüğü karalar nispeten daha dardır.

Dünya nüfusunun çoğunluğu, ekonomik ve siyasi ağırlık merkezleri iklim açısından elverişli karaların geniş yer kapladığı sahalarda yer almaktadır. Buna göre, orta iklim kuşağı ile sıcak kuşağın elverişli kısımları bu konuda çekicidir. Özellikle Orta iklim kuşağının kuzey Amerika, batı ve güney Avrupa ile Asya'nın güney ve doğu bölgelerine isabet eden nispeten alçak enlemleri potansiyeli yüksek siyasi, sosyal – kültürel ve ekonomik olarak dünyanın en dinamik bölgeleridir. Buna Kuzey Amerika'nın güney ve kıyı kesimleri de dahil edilir.

Güney yarımkürenin orta iklim kuşağına dahil sahaları, sıcak kuşak alanlarına göre çok az yer kaplar. Güney yarımküre sıcak kuşağının önemli bir bölümü sık yağmur ormanları bölgelerine rastladığından tarım için çok elverişli değildir. Diğer taraftan kuzey yarımkürede de sıcak kuşağın bir kısmı yağmur ormanlarıyla bir kısmı da çöllerle kaplıdır.

Ülkelerin bazıları tamamen bir iklim kuşağına dahildir. Bazı ülkeler ise, birden fazla iklim kuşağında uzanmaktadır. Geniş alanlı ülkeler ile sahasının uzun eksenini kuzey – güney doğrultusunda uzanan devletler bu açıdan şanslıdır. A.B.D, Brezilya, Arjantin vb. ile Şili buna örnek verilebilir. Bu devletlerin sahaları nispeten fazla sayıda enlem katettiği için daha çeşitli iklim özelliklerine sahiptirler. Ancak, bu konuda kıyı devletleri ile yükselti şartları uygun devletler avantajlıdır. Denize kıyısı olmayan veya deniz etkisinden mahrum ülkelerle, ortalama yükseltisi fazla dağlık ülkeler o kadar şanslı değildir.

Farklı iklim özellikleri yeryüzünde bitkilerin çeşidi ve dağılışı üzerinde etkilidir. Bu aynı zamanda tarım bitkileri için de aynı sonucu doğurur. Hayvan cinsleri için de benzer bir durum söz konusudur. Sahası elverişli ve çeşitli iklim özellikleri gösteren ülkeler tarımsal bitki çeşitliğine sahip, çeşitli tarım bitkileri açısından zengindir. Tarımın gıda kaynağı olarak önemi dikkate alındığında bu avantaja sahip devletler hem ekonomik hem de stratejik siyasi güç açısından şanslılardır. Bu durum diğer şartların uygunluğuna bağlı olarak devletler için siyasi ve stratejik güç demektir.

Uygulamalar

Siyasi güçleri ham petrol ile sınırlı olan ülkerin haritada yerini bulunuz.

Uygulama Soruları

Ham Petrol zengini ülkelerin buna bağı siyasi güçleri ne derecede olabilir.

Rusya'nın siyasi gücünde ham petrol zenginliği dışında neler etkilidir

Bu Bölümde Neler Öğrendik Özeti

Devletlerin siyasal gücünde etkili olan Coğrafi faktörleri öğrendik.
Astronomik(matematik) konumu öğrendik

Bölüm Soruları

1 – Coğrafi konum a. .... b. ....

Şeklinde iki grupta ifade edilebilir.

- A)a. Karalara göre konum b. Kültür bölgelerine göre konum
B)a. Denizlere göre konum b. Dil bölgelerine göre konum
C)a. Kıyılara göre konum b. Nüfus bölgelerine göre konum
D)a. Fiziki Konum b. Beşeri Konum
E)a. İklim bölgelerine göre konum b. Tarım bölgelerine göre konum.

2 – “Astronomik veya Matematik Konum” bir Beşeri Konum özelliğidir.

- A)Doğru B) Yanlış

3 – Aşağıdaki ülkelerden hangisi diğerlerine göre daha elverişli iklim özelliklerine sahiptir?

- A)S. Arabistan B)Norveç C) İrlanda D) Kongo E)Fransa

4 – Bir ülkenin nüfusunun fazla olması, sanayileşmiş olmasıyla ilişkilidir.

- A)Yanlış B)Doğru

5 – Aşağıdaki ülkelerden hangisi soğuk iklim kuşağında yer alır?

- A)Cezayir B) Almanya C) Polonya D)Norveç E)İran

6. FİZİKİ KONUM – KARA VE DENİZLERE GÖRE KONUM

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1 Denize kıyısı olmanın devletlere kazandırdıkları.**
- 2 Denize kıyısı olmayan devletlerin bu konudaki sıkıntıları.**
- 3 Denize kıyısı olma ile kıyı mahrumiyetinin devletler için siyasi sonuçları.**

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1. Denizlerin ekonomik değerini araştırınız.
2. Deniz geçitleri olan boğazların önemini düşünerek çıkarımda bulununuz.
3. Hangi kıtada bulunmak bir devlet için avantajlıdır. Neden?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar Ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği ve geliştirileceği
Denizlerin ekonomik değeri.	Devletlerin siyasi ilişkilerine yansımaları	Ülkeler karşılaştırılarak.
Kara devleti ile kıyı devleti olmanın özellikleri	Siyasi sonuçları	Denize kıyısı olmayan devletler incelenerek
Devletler için kıyıya ulaşmanın önemi	Siyasi ilişkilere etkisi	Yakın tarih incelenerek

Anahtar Kavramlar

Kıyı

Devletlerin deniz sınırı

Deniz siyaseti

Giriş

Devletlerin veya ülkelerin gelişmesi ve siyasi açıdan güç kazanması konusundaki fiziki etkenler arasında dikkate alınması gereken Fiziki konum özelliklerinden kara ve denizlere göre konum da oldukça önemlidir. Ülkelerin kıtaların neresinde olduğu, denize kıyısı olup olmadığı, hangi denize veya denizlere kıyısının bulunduğu diğer fiziksel zenginliklerini tamamlayan bir unsurdur.

6. FİZİKİ KONUM – KARA VE DENİZLERE GÖRE KONUM

Yeryüzündeki devletlerin çoğunluğunun sınırları denize kadar uzanmaktadır. Siyasi sınırlarının bir kısmı deniz veya denizlere isabet etmektedir. Yeryüzünde denize kıyısı, yani doğrudan bağlantısı olmayan 40 kadar devlet bulunmaktadır. Bunlar arasında Kazakistan, Moğolistan gibi, alanı nispeten geniş devletler de yer almaktadır. Denize kıyısı olmayan devletlerin kıyı devletlerine göre, denizlerden doğrudan faydalanamaması önemli bir dezavantajdır.

Denizle doğrudan bağlantısı olmayan devletler öncelikle deniz ulaşımından yoksundurlar. Bu bakımdan komşuları olan kıyı devletlerinin limanlarına muhtaçtırlar. Yani, bunun için komşuları olan kıyı devletlerine bağımlıdırlar. Ticari taşımacılıkta maliyeti en düşük ulaşım sektörü olan deniz yollarından doğrudan faydalanamamaları bu devletler için ek maliyete neden olmaktadır. Kara devletleri ihraç mallarını komşu devletin limanlarına demiryolu veya kara yoluyla göndermekte ve buradan deniz aşırı devletlere ulaştırabilmektedir. İthal ettikleri malar için de durum benzerdir. Komşu devletlerin limanlarına gelen ithal mallarını kara ve demiryolu ile ülkelerine getirebilmektedirler.

Bazı devletler denize ulaşabilmek için akarsulardan faydalanmaktadırlar. Okyanuslara dökülen akarsular başta olmak üzere Tuna nehri gibi, bol su taşıyan geniş yataklı akarsular belli büyüklükteki gemilerin faaliyetine izin vermektedirler.

Bazı kıyı devletleri de zamandan tasarruf ederek maliyeti düşürmek için bazı malların taşınmasında kendisine göre daha elverişli olması nedeniyle komşu kıyı devletin limanlarını kullanmayı tercih etmektedirler. Irak ve İran kıyı devleti olmalarına rağmen Avrupa'dan ithal ettikleri mallar için İskenderun ve Mersin limanlarından yararlanmaktadırlar.

Denize kıyısı olmayan devletler deniz ulaşımı yanında denizin diğer ekonomik kaynaklarından da mahrumdurlar. Ayrıca, denizin nemli etkisi bu ülkelerde daha az hissedilir. Denizlerden uzak , yükseltisi fazla olan ülkelerin ikliminde deniz etkisi genellikle hissedilmez. Böylece, tarım faaliyetlerinde ılıman iklime has tarım bitkileri yer almaz Fakat denizle arasında topografik engel bulunmayan ülkeler denizin nemli ve ılık etkisinden faydalanmaktadırlar. Bazı orta Avrupa ülkeleri bu özelliktedir. Bazı ülkeler de akarsu vadileri ve oluklar aracılığıyla deniz iklimsel etkisini hissederler.

Denizin sağladığı imkanlar dolayısıyla devletler tarih boyunca sınırlarını denizlere kadar genişletmek istemişlerdir. Bu arzu bugün de bu durumdaki devletlerin stratejik

planlarında yer bulmaktadır. Ancak, geçmişte olduğu gibi, sınırları genişletmek mümkün olmadığından denizden ulaşım açısından komşuları aracılığıyla nasıl faydalanabilecekleri konusundaki planları sürekli güncellenmektedir. Bu devletler, siyasi açıdan, limanlarından faydalandıkları komşu devletlerle ilişkilerini, zorunlu olmadıkça, bozmak istemezler.

Denize kıyısı bulunmayan devletler geçmişte olduğu gibi, zamanımızda da bu eksikliği fazlasıyla hissetmektedirler. Bu ülkeler sadece ekonomik değil, siyasi ve stratejik öneme de sahip olamamaktadırlar. Siyasal güç ve etkinlikleri sınırlı kalmaktadır. Bu dezavantajı komşu kıyı ülkeleriyle ekonomik ve siyasi anlaşmalarla telafi etmek yoluna gitmektedirler. Fakat Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin Asya kıyı kesimine ulaşma amaçları bağlamında Afganistan'ın stratejik bir önemi olduğundan bahsedebiliriz. Aynı dönemde diğer siyasi güç olan A.B.D. için de Afganistan'ın Sovyetler'e karşı korunması aynı derecede önemliydi.

Denize kıyısı olan devletler ise, limanları aracılığıyla deniz ulaşımından doğrudan faydalanmaktadırlar. Böylece dört ulaşım sistemini de kullanabilme imkanına sahiptirler. Denizaşırı ülkelere denizler yoluyla doğrudan ulaşabilmektedirler. İhraç ve ithal mallarını deniz yoluyla nispeten düşük maliyetle taşıyabilmektedirler. Ayrıca denizin diğer ekonomik kaynaklarından faydalanma imkanları vardır.

Denize kıyısı olan devletlerin ekonomik ve siyasi avantajları bulunmaktadır. Bazı devletlerin deniz sınırları oldukça uzundur. Yarımada devletleri bu özelliktedir. Bazılarının deniz hudutları kara hudutlarından daha uzundur. Ada ve takımda devletleri ise, tamamen denizle çevrelenmişlerdir. Adalar diğer karalara ulaşmak için bir ölçüde denize bağımlıdırlar. Bazı devletlerin deniz sınırları oldukça kısadır. Ürdün ve Irak bu durumdadırlar. Birden fazla denize veya okyanusa kıyısı olan devletler de vardır. A.B.D., Kanada, Meksika ve diğer orta Amerika ülkeleri hem atlantik okyanusuna hem de Pasifik okyanusuna kıyısı olan ülkelerdir. Böylece her iki taraftaki karalarla deniz yolu bağlantıları vardır. Türkiye'in de Akdeniz ve Karadeniz'e kıyısı vardır.

Diğer taraftan Rusya'nın, Pasifik okyanusuna, Kuzey denizine ve Karadeniz'e kıyısı vardır. İstanbul boğazı, Marmara denizi, Çanakkale boğazı aracılığıyla Akdeniz'e ulaşma imkanı bulunmaktadır. Fakat, Kuzey deniz kış devresinde buzlarla kaplandığı için ulaşım zorluğu söz konusudur. Bu yüzden Baltık denizi ve Manş denizi yoluyla batıya, Karadeniz ve Türkiye Boğazları aracılığıyla güneye deniz ulaşımının olması Rusya için bir avantajdır.

Buna bağlı olarak İstanbul boğazı, Marmara denizi ve Çanakale boğazı deniz yolu Rusya için stratejik öneme sahiptir. Boğazlarımız Rus tarihi boyunca önemini korumuştur. Çarlık

döneminde Rusya Boğazları ele geçirmek veya hak sahibi olmak için Osmanlı devletiyle genellikle savaş durumunda olmuştur. Osmanlı, tarihi boyunca Rusya ile sık sık savaşmıştır. Fakat, Çarlık Rusyası İstanbul ve Çanakkale boğazlarını ele geçirmeye çalışırken Boğazların İngiltere ve Fransa gibi, zamanın güçlü devletlerinin kontrolüne girmemesi için de siyasi çaba harcıyordu. Çarlığın yıkılması ve Sovyetler Birliği devletinin kurulmasından sonra II. Dünya savaşı sonuna kadar süren bir sessizlik dönemi olmuş, fakat II. Dünya savaşından güçlenerek galip çıkan Sovyetler Birliği Boğazlardan hak talep etmiş, bunu desteklemek için de kuzeydoğu Anadolu'dan toprak istemiştir. Fakat, bağımsız bir devletin uygun göreceği bir istek olmadığı için Türkiye tarafından bu istek kabul görmemiş ve karşı çıkılmıştır. Bu olayla Sovyetler Birliği – Türkiye ilişkileri gergin bir döneme girmiştir.

II. Dünya savaşı sonrasında meydana gelen siyasi ve ekonomik bloklaşmada Türkiye'nin Batı bloğuna katılmasıyla Türkiye – Sovyetler Birliği ilişkileri sınırlanmıştır. Türkiye – Sovyetler Birliği ilişkileri 1960'dan sonra ekonomik anlamda yumuşamış ve gelişmeye başlamıştır. Bunda Türkiye'nin Batı bloğuna güveninin zedelenmesi yanında Sovyetler Birliği'nin de II. Dünya savaşı sonrasındaki istekleri konusunda hata yaptıklarını idrak etmelerinin de etkisi vardır. Bu konuda diğer bir etken de bloklaşmayla iki kutuplu Dünya düzenininin diğer güçlü tarafı olan Sovyetler Birliği'nin kendisini çevreleyen komşularına ılımlı politikasıdır. Türkiye, sanayileşme çabaları için Batı'dan istediği sermayeyi alamaması yüzünden Sovyetler Birliği'nden mal karşılığı teknoloji ve fabrika ithal etti.

Türkiye Boğazlar üzerindeki kesin egemenliğini 1936'daki Montrö sözleşmesiyle elde etmiştir. Lozan Barış antlaşmasında Boğazlar geçici olarak, Türkiye ve I. Dünya savaşının galip devletlerinden oluşturulan bir komisyona bırakılmıştı. Halen yürürlükte olan bu Sözleşmeyle İstanbul ve Çanakkale boğazları üzerinde bağımsız bir devlet olmanın gereği olan her türlü tasarrufa sahip oldu.

Ulaşım bir devletin sanayileşmesi bütünüyle gelişebilmesi için olmazsa olmaz bir koşuldur. Ulaşım imkanları geliştirilmeden sanayileşmenin sürdürülebilmesi ve gerçekleşmesi mümkün değildir. İnsan, mal ve eşya taşımacılığı dört ana ulaşım sistemiyle yapılır:

Karayolu

Demiryolu,

Denizyolu

Havayolu

Uluşım sistemleri birbirleriyle bağlantılıdır. Bütün ulaşım yolları limanlarda, kentlerde birbirlerine bağlanırlar. Kapasite, hız ve maliyet açısından birbirlerini tamamlarlar. Bu sistemler içinde, bir defada çok miktarda mal ve eşyayı yakın – uzak mesafelere taşıdığı için, maliyeti en dūřuk olanı denizyoludur. Aynı zamanda deniz yolu (su yolu) karayolu ile birlikte en eski ulaşım sistemidir.

Küresel ticari rekabetin gittikçe etinleřtięi ve zorlaştığı dikkate alınırsa, mal ve eřya imalatında veya genel olarak üretimde en dūřuk maliyete ulaşmak çok önemlidir. Bu yüzden de devletler deniz yolu ulaşımına sahip olmak veya deniz yolunu kullanmak zorunluğunu duyarlar.

Denize kıyısı olan ũlkeler, daha önce de belirttiğimiz gibi, deniz yolu ulaşım sistemine sahip oldukları için çok şanslıdır. Deniz yolunu kullanarak taşıma maliyetini nispeten dūřürüp ticari rekabette nispi bir avantaj sağlarlar. Deniz yolu ulaşımı ve denizcilik faaliyetlerinden ayrıca gelir elde ederler. ũstelik bir istihdam alanıdır. Deniz ulaşımı sektöründen dolaylı dolaysız sağlanan gelir kıyı devletlerinin ekonomileri için önemli katkıdır.

Diğer taraftan deniz yolunun, önemli boğaz ve kanalların bulunduğu bölgeler, stratejik ve siyasal açıdan hedef bölgelerdir. Daha önce üzerinde durduğumuz İstanbul ve Çanakkale boğazları, Septe(cebelitarık) boğazı, Manş geçidi – Baltık su yolu, malakka boğazı ile Süveyş ve Panama kanalları bunlardan başlıcalarıdır. Bunlar Dünya denizlerini birbirine bağlayan deniz geitleridir. Bu boğazların bazıları ve kanallar deniz yolu ulaşımında denizler arası geçitler olarak alternatif olmayan su yolları oldukları için, Dünya devletlerinin, özellikle büyük ve güçlü devletlerin dikkati sürekli bu bölgelerin üzerindedir.

İstanbul ve Çanakkale boğazları Karadeniz ile Akdeniz ve dolayısıyla Dünya denizleri arasındaki bağlantıyı sağlar. Karadeniz kıyısında bulunana Türkiye dışındaki devletlerin deniz yolu açısından dışa açılan kapı durumundadırlar. Romanya, Bulgaristan, Ukrayna, Rusya ve Gürcistan için hayati öneme sahiptirler denilebilir. İstanbul ve Çanakkale boğazları I. Dünya Savaşının seyrini etkilemiş, Rusya'da arlığın yıkılmasında da rol oynamıştır. II. Dünya savaşında ise, Türkiye tarafsızlığını koruduğu için, savaşta kullanılmalarına rağmen Savaşın seyrini etkilemiştir.

Septe boğazı Akdeniz ile Atlantik arasındaki geçişi sağlamasıyla önem kazanır. Bu önemli fonksiyonu ve stratejik, siyasal önemi yüzünden İngiltere Boğazı terketmemiştir. Bugün Boğaz bölgesinin Avrupa tarafında küçük bir toprak parçası İngiliz egemenliğindedir. Ve İngiltere ile İspanya arasında sorun teşkil etmektedir.

Malakka boğazı Hint okyanusu ile Büyük okyanus arasındaki deniz yolunu kısaltması ve dolayısıyla taşıma maliyetini düşürmesi açısından önemlidir. Malakka yarımadası'nın güney ucunda yer alan Singapur limanının kuruluş ve gelişme nedenidir.

Süveyş kanalı Akdeniz ile kızıldeniz arasındadır ve Hint okyanusunu bağlantıyı sağlar. Çok önceden planlanmasına rağmen Stratejik bir yerde olduğu için 17 Kasım 1869 da hizmete açılmıştır. Süveyş kanalı I. Ve II. Dünya savaşlarında bulunduğu bölgenin kilit noktası olmuştur. Basra körfezi çevresinde çıkarılan ham petrolün batı ülkelerine taşınmasında en uygun başlıca su yoludur. Ayrıca Batı ve doğu ülkeleri arasındaki deniz ticaret geçidi olduğu için çok önemlidir. Kapanması Dünya ekonomisi ve siyasetini doğrudan etkileyeceği için, küresel siyasi güçlerin gözü her zaman bu bölgededir.

Panama kanalı da Atlantik ve Pasifiği birbirine bağlayarak zaman ve maliyet avantajı sağlaması yüzünden önemlidir. A.B.D tarafından inşa edilerek 1914 de hizmete açılmıştır. Bu bölgenin istikrarsızlığı ve emniyet endişesi gerekçesiyle Panama devleti sınırları içinde bulunan Panama kanalı bölgesi uzun yıllar A.B.D. tarafından idare edilmiş ve Kanal işletilmiştir. Bugün Kanal bölgesi Panama devleti egemenliğindedir. Eğer Panama kanalı açılmasaydı Gemiler atlantik ve Pasifik arasında geçiş için güney Amerika'nın güneyini dolaşmak zorunda kalacaklardı. Bu yüzden stratejik ve siyasi fonksiyonu önemlidir.

Denize kıyısı olan devletler için önemli bir avantaj da denizlerin ulaşım fonksiyonu dışında diğer ekonomik kaynaklarından faydalanmalarıdır. Balıkçılık sektörü bunlardan biridir. Kıyı ve açık deniz balıkçılığı ekonomik olarak katma değer yaratması yanında bir istihdam alanıdır. Diğer tarımsal kaynakları sınırlı olan bazı soğuk ve sıcak bölge devletleri için balıkçılığın ekonomideki yeri büyüktür. Norveç başta olmak üzere İskandinav ülkeleri , Okyanus ve denizlerdeki ada ülkeleri ve okyanuslara kıyısı olan devletler balıkçılıktan önemli gelir sağlamaktadırlar. Balıkçılığın genel ekomiye kattığı değer ekonomik güç aracılığıyla siyasi güce de yansır.

Diğer taraftan deniz dibindeki kara parçalarında bulunan enerji kaynakları (petrol, doğal gaz) ve maden cevherlerinin geçtiğimiz yüzyıl ortalarından itibaren ekonomik değer kazandıkları bir gerçektir. Buna bağlı olarak ülkeler, egemen oldukları karasuları ile küresel anlaşmayla tesbit edilen Özel Ekonomik Bölge'lerindeki (ekonomik yarar alanı)yer altı kaynaklarını çıkarma hakkına sahiptirler. Bu kaynaklar önemli bir ekonomik değerdir. Nitekim deniz ve okyanus tabanlarında petrol ve doğal gaz arama ve çıkarma faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Kuzey denizinden önemli miktarda petrol ve gaz çıkarılmaktadır.

Denize kıyısı olan devletler için Deniz ve kıyı alanları turizm ekonomisi için değerlidir. Özellikle soğuk kuşak dışında kalan devletler kıyı ve deniz turizminden hatırı sayılır gelir sağlamaktadırlar. Hatta bazı küçük kıyı devletleri ile bazı ada devletleri için turizm başlıca gelir kaynağıdır. Böylesi ülkelerde turizm ekonominin önemli bir parçasıdır ve zenginlik kaynağıdır.

Ayrıca, deniz, kıyısında bulunan ülkelerin iklim şartları üzerinde de olumlu etki yaparak bu ülkelere dolaylı katkı yapar. Denizin nemli ve ılıman etkisi kıyı kesimleri yanında, topoğrafya ve yükseltinin izin verdiği kesimlerde kıyı devletinin iç bölgelerine kadar sokulabilmektedir. Bu durum ilgili devletin iklim çeşitliliğine olumlu etki yaparak bitkisel – tarımsal kaynaklarının da zenginliğine, çeşitliliğine katkı yapar. Ayrıca denizin nem kaynağı olması etkilediği sahalarda yağışı artıracığından ülkelerin talı su kaynaklarını da zenginleştirir. Fakat Afrika'nın güneydoğu kıyı kesimleri gibi, soğuk okyanus akıntılarının etkilediği sahalarda bu etki azalır. Buna karşılık İngiltere ikliminin bulunduğu yere göre, nispeten ılıman olması sıcak okyanus akıntısı nedeniyledir.

Denizler direkt ve endirekt ekonomik bir kaynak olmaları nedeniyle devletlerin, ondan yararlandıkları ölçüde, ekonomik güçlerinin önemli bir parçasıdır. Ekonomik güç diğer şartlarla birlikte siyasal gücün önemli bir etkenidir. Ayrıca, işlek deniz yolları ile boğazlar ve kanalların doğrudan stratejik ve siyasal fonksiyonu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Küresel siyasi güçlerin dikkati her zaman bu sahalardadır.

Devletlerin Karaların(kıtaların) neresinde bulunduğu da önemlidir. Avrupa'nın güney kısımlarında bulunan ülkeler kuzey kesimlerinde bulunan ülkelere göre çok daha şanslılardır. İspanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan, kuzey ülkeleri olan Norveç, İsveç, Finlandiya ve hatta Danimarka ve diğer Baltık ülkelerine göre gerek iklim, gerekse bazı yerçekli özellikleri açısından avantajlıdır. Kuzey ülkelerine göre, diğer kıtalara ve yoğun nüfuslu ekonomik ve siyasi bölgelere daha yakındırlar.

Türkiye Hem Avrupa hem de Asya'da toprakları olması, hem de Afrika'ya yakın olmasının avantajlarını değerlendirmektedir. Kıtaların arasında merkezi bir yerde olmasından dolayı çevresindeki karalara kolay ulaşmak, aralarında geçit durumunda olmak gibi hem ekonomik hem de siyasi ve stratejik kazanımlara sahiptir. Avrupa ile Asya arasındaki kara ve demiryolu ulaşımı en kısa ve en ekonomik olarak Türkiye üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Yeni Zelanda, kıtalardan uzak olmasının ekonomik sıkıntılarını yaşamaktadır. kutuplara yakın diğer kuzey ve güney ülkeleri gibi, siyasi ve stratejik dezavantajlara sahiptir. Ancak bu ülkeler tarih boyunca siyasi olayların da uzağında kalmışlar ve fazlaca rahatsız edilmemişlerdir.

Uygulamalar

Dünyada inşa edilmiş deniz kanallarını araştırarak yerlerini haritada tespit etmek yararlı olacaktır.

Uygulama Soruları

1. Tespit ettiğiniz kanalları inceleyiniz.
2. Bulduğunuz deniz kanallarından hangileri diğerlerinden daha önemlidir.

Bölüm Soruları

1 – Kıyı devletleri, kara devletlerine göre daha avantajlıdır.

A)Doğru B)Yanlış

2 - Aşağıdaki ülkelerden hangisini kıyı devletidir?

A)Avusturya B)Çekya C) Özbekistan D) Çad E) Tunus

3 – Kara devletleri, deniz ulaşımı açısından kıyı devletlerine bağımlıdır.

A)Yanlış B)Doğru

4 – Balıkçılık sadece kıyı devletlerinde yapılabilir.

A)Doğru B)Yanlış

5 – Devletlerin hangi denize kıyısı olduğu da önemlidir. Buna göre aşağıdaki devletlerden hangisinin diğerlerine göre bu açıdan daha şanslı olduğu söylenebilir?

A)Finlandiya B)Yeni Zelanda C)Mısır D) Güney Afrika E) Fildişi Sahili

**7. SİYASİ COĞRAFYADA SAHA (ALAN) VE SİYASİ ETKİLERİ
(Sahanın Özellikleri ve Devletlerarası Siyasi İlişkilerde Önemi):**

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1.Devletler açısından saha(alan) kavramı ve önemi.
- 2.Devletlerin deniz alanı. “Karasuları” ve “Özel Ekonomik Bölge”.
- 3.Saha genişliğinin sağladığı avantajlar ve dezavantajlar ile siyasi önemi.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular.

- 1.Çok dar alanlı küçük(minik) devletleri haritada tespit ederek inceleyiniz.
- 2.Çok geniş sahalı devletleri tespit ederek araştırınız.
- 3.Deniz alanı olan ve olmayan devletleri haritadan tespit ediniz.

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar Ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği ve geliştirileceği
Saha(alan,Yüzölçümü)	Anlamı ve önemi	Metin ve sunum ile devletlerin alanlarının incelenmesi
Devletlerin deniz alanı	Anlamı ve kapsamı	Metin – sunum ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege deniziyle ilgili sorunların araştırılması
Sahanın özellikleri	devletlerin siyasetindeki fonksiyonu ve önemi	Metin – sunum ile devletlerin alanlarının incelenmesi

Anahtar Kavramlar

Yüzölçümü

Karasuları

Saha genişliği

Giriş

Siyasi Coğrafyada yatay boyutu oluşturan fiziksel etkenlerden biri de devletlerin siyasi sınırlarla belirlenmiş sahasıdır(yüzölçümü). Yani, Dünyada egemen olduğu, her türlü tasarruf hakkının bulunduğu Coğrafi mekan parçasıdır. Devletlerin korumak için her türlü çabayı gösterdiği, bağımsızlıklarının fiziki unsurudur.Her devletin sahası öncelikle birbirinden farklı genişliktedir. Sahası çok küçük(dar) devletler olduğu gibi, sahası çok büyük(geniş) devletler de vardır.

7. SAHANIN ÖZELLİKLERİ VE DEVLETLERİN SİYASİ İLİŞKİLERİNDEKİ ÖNEMİ

Dünyada, Antarktika ile denizlerin ortaklaşa kullanılan (herhangi bir devlete ait olmayan) “Uluslar Arası Sular” olarak adlandırılan kısımları hariç, her yer devletler tarafından paylaşılmış durumdadır. Antarktika soğuk ve buzlarla kaplı olduğu, sürekli yaşamaya elverişli olmadığı için her geçmişte herhangi bir devlet tarafından sahiplenilmemiştir. Fakat, insanlığın yaşam araçları ve becerisi, teknolojisi açısından bugünkü seviyesi dikkate alındığında potansiyeli ölçüsünde ekonomik, siyasi gücü olan her devletin gerek Antarktika’ya gerekse, uluslar arası deniz alanlarına sahip olmayı arzuladığını da belirtmek gerekir. Artan Nüfus, yaygınlaşan yüksek yaşam standardı nedeniyle artan ihtiyaçlar yeni kaynakların devreye sokulmasını gerektirmektedir. Bu yüzden daha önce kaynaklar açısından yaralanılmasına gerek görülmeyen (deniz dipleri, çöller, yüksek sahalara, kutup bölgeleri) yerler önem kazanmıştır. Bugünün özellikle güçlü devletleri Antarktika’ya egemen olmak ister. Nitekim büyük ve güçlü devletler Antarktika’da araştırma merkezleri kurarak gelecekteki muhtemel bir paylaşımından pay almak amacındadırlar. Antarktika’da sadece A.B.D.’nin araştırma merkezi varken şimdi Ruslar, Çinliler ve diğer bir çok devlet de bu şekilde kıtaya ayak basmışlardır.

Kıyı devletlerinin sahası içine, kıyılarından itibaren 12 mil uzaklıktaki deniz sahaları da girer. Yani, kıyı devletlerinin “karasuları” olarak adlandırılan deniz alanı da egemenlik alanıdır. Kıyı devletlerinin sahalarının denizdeki devamıdır. Kıyı devletlerinin denizdeki siyasi sınırı Karasularının sınırına isabet eder.

Karasuları geçmiş dönemlerde önce 3 mil, sonra 6 mil, en son 1982’deki “Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Sözleşmesi” ile 12 mil olarak kabul edilmiştir. Aynı Sözleşmede kıyıdan itibaren 200 mil genişliğindeki “Özel Ekonomik Bölge” uygulaması kararı da alınmıştır. “Özel Ekonomik Bölge”de ilgili kıyı devleti denizden yararlanma ve deniz dibindeki yer altı kaynaklarını bulup, çıkarıp işletme hakkına sahiptir. Kıta sahanlığı 200 mili aşıyor ise, bu alan 350 mile kadar uzatılabilecektir. Başlangıçta güçlü büyük devletler bu Sözleşmeyi imzalamamış, fakat, daha sonra kabul etmişlerdir. Türkiye henüz imza koymamıştır. Bunun nedeni Ege Denizinin karmaşık özelliği, Türkiye kıyılarına yakın, Yunanistan’ait adaların varlığı ve Yunanistan’la bu konudaki görüş ayrılıklarıdır

Gerek 12 mil karasuları gerekse 200 mil “özel ekonomik Bölge” her kıyı kesiminde özellikle fazla geniş olmayan iç denizler ile bazı körfez ve koylarda bu şekliyle uygulanamamaktadır. Böyle durumlarda konu, ilgili ülkelerin anlaşmasına bırakılmıştır. Taraf

lkeler anlaşarak karasularının genişliği konusunda ortak noktada anlaşrlar. Ayrıca ilgili denizi veya deniz parçasını “zel Ekonomik Bölge” olarak paylaşırlar.

Ege denizi de Türkiye ile Yunanistan arasında yukarıda sözü edilen özelliklere sahiptir. Henüz Yunanistan ile Türkiye Ege denizindeki karasuları ve “zel Ekonomik Bölge” konusunda farklı tezler dolayısıyla anlaşma sağlanamamaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki diğer sorun da Kıbrıs adasıdır. Kıbrıs meselesinden dolayı doğu Akdenizin bu kısmında “zel Ekonomik Bölge” paylaşımı yapılamamaktadır. Bu yüzden son yıllarda bu bölgedeki sularda doğal gaz araştırmaları güncel bir sorun durumundadır. Türkiye ile Yunanistan Ege denizi ve kıbrıs sorunları nedeniyle geçmişte zaman zaman savaşın eşiğine gelmişlerdir.

Denizlerin balıkçılık, ulaşım ve turizm gibi, ekonomik kaynaklardan ibaret olan fonksiyonu 20. Yüzyılın ikinci yarısında çeşitlenmeye başlamıştır. Dünya nüfusunun artması, bu nüfusun giderek daha fazlasının standardının yükselerek ihtiyaçlarının çeşitlenmesi ve bunlara bağlı olarak daha fazla tüketmesi dikkatlerin denizlerin diğer potansiyel kaynaklarına(zellikle deniz altındaki karalarda bulunan petrol, doğal gaz vb. ile maden cevherleri) evrilmesine neden olmuştur. Bu kaynakları bulup çıkarmanın ekonomik hale gelmesi ve bu konuda yeni teknolojilerin geliştirilmesi teşvik edici etkenlerdir. Nitekim bugün,deniz dibi yataklarından çıkarılan petrol ve doğal gaz miktarı hayli artmıştır. Kuzey denizinden ve Meksika körfezinden çıkarılan petrol bunun örneklerindedir. Petrol ve doğal gaz aramaları yoğun bir şekilde sürdürülmektedir. Gelecekte deniz tabanlarında yeni ham petrol ve doğal gaz yatakları bulunup çıkarılacaktır. Ayrıca, Deniz yataklarındaki kara derinliklerindeki muhtemel maden cevheri yataklarının aranması çalışmaları giderek hız kazanacaktır. Bulunacak maden yataklarının işletilmesi maliyetin uygun hale gelmesi ve yeni çıkarım ve işletim teknolojilerinin geliştirilmesiyle imkan dahiline girecektir.

Kara ve deniz alanlarının üzerine isabet eden atmosfer parçası da devletlerin egemenlik alanına dahildir. Ve “hava sahası” olarak adlandırılır. Hava sahasına giren atmosferin derinlikleri de egemenlik alanına dahildir.

Diğer taraftan atmosferden sonrası, yani uzay boşluğu ile Dünyanın uydusu olan Ay ile daha uzak diğer gezegenler herhangi bir ülkeye ait değildir. Fakat yakın veya uzak gelecekte bu yerlere ulaşmanın pratik ve ekonomik hale geldiği zamanlarda uzayda da devletlerin egemenlik mücadelesinin olacağını söylemek yanlış olmaz. şimdilik A.B.D. ,Rusya, Fransa ve Çin uzayda rekabet etmektedirler.

Diğer taraftan belirli ekonomik ve siyasi gücü olan devletlerin Uzayda, Dünya çevresindeki yörüngelerde görev yapan uyduları vardır. Bu uydular iletişim, bilimsel ve askeri amaçlarla kullanılmaktadır. Birçok güçlü devlet yanında Türkiye'nin de uzayda, Dünya çevresindeki yörüngelerinde dolaşan değişik amaçlı uyduları vardır. Yörünge tespiti uluslar arası anlaşmalarla belirlenmektedir.

Sahası ortalama ve ortalamanın üzerinde geniş devletler küresel siyasette söz sahibi olabilirler. Sahası küçük, dar devletler veya yeter derecede sahaya sahip olmayan devletler ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan ileri derecede gelişmeler dahi global (küresel) siyasette söz sahibi olamazlar ve etkin hale gelemesler.

Küçük devletler bu zaafalarını bazı büyük devletler ve nispeten büyük komşusu olan devletlerle ittifaklar veya anlaşmalar yaparak telafi etme yoluna giderler. Küçük devletler komşuları arasında büyük ve güçlü devletler varsa, onlardan her zaman çekinirler. Bu devletlere karşı stratejik anlamda kendini korumak veya emniyette hissetmek için yakın veya uzak küresel anlamda güçlü devletlerle işbirliğine giderler.

Çok küçük birçok devletin kendisini koruyabilecek orduya sahip olmadıkları görülmektedir. Savunma amaçlı askeri güç bulundurmazlar. Her hangi bir tehlike anında kendilerin koruma görevini anlaşmalarla büyük ve güçlü devletlere bırakmışlardır. Okyanuslardaki birçok ada devleti bu yolu izlemektedir. Bazıları bağımsız olmadan önce sömürgesi oldukları güçlü devletler tarafından korunmaktadırlar.

Devletin sahasının geniş olması, daha fazla enlem kat etmesi ile farklı yükseltiler, ova, plato ve dağlık kısımlar, akarsular ve vadileri gibi, daha çeşitli jeomorfolojik özelliklere sahip olmasını çoğu zaman sağlamaktadır. Buna bağlı olarak devletin alanının daha çeşitli iklimlere maruz olmak gibi bir özelliğinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. İklim çeşitliliği bitki çeşitliliğine neden olur. Bu aynı zamanda çeşitli tarım bitkileri anlamına da gelir. Tarımın geçmişten günümüze gıda kaynağı olarak önemi dikkate alırsa, Geniş sahası olan ülkenin daha kalabalık nüfus barındırmasının da temel nedeni olur. Söz konusu geniş ülkenin denize kıyısının da olması iklim ve iklim aracılığıyla sahip olduğu avantajları veya faydaları çoğaltır. Sanayi ve diğer ekonomik sektörlerin gelişmesi ve yayılmasıyla farklılıklar görülmesine rağmen, bugün Dünyadaki nüfusun dağılışı düzeninin temeli tarıma ve tarım potansiyeline dayanır.

Bugün Dünya nüfusunun yarısının güneydoğu Asya kıyı ve ada ülkelerinde toplanmasının nedeni, muson iklimine maruz olan bu bölgelerin tarım potansiyelidir. Bu

kesimlerde yılın yarısında yoğun olarak pirinç başta olmak üzere sıcak ve iklim bitkilerinin tarımı yapılırken, geri kalan yarısında da uygun yerlerde buğday başta olmak üzere ılıman iklime uyum sağlamış bitkilerin tarımını yapma olanağı vardır. Bu bölgelerde aynı araziden yılda en az iki defa hasadı yapılabilen Pirinç kalabalık nüfusu beslemeye uygun bir gıdadır.

Dünyanın diğer nispeten kalabalık nüfuslu bölgelerindeki ülkelerde de temel gıda maddesi olarak buğday ve mısır başta olmak üzere çeşitli ürünlerin yetiştirilmesine imkan veren, uygun sıcaklık ve nem arz eden iklim özellikleri hüküm sürmektedir. A.B.D. , Avrupa ülkeleri, Rusya, Türkiye dahil Akdeniz ülkeleri, Nil vadisi nedeniyle mısır, güney Amerika ülkeleri, bazı Afrika ülkeleri bu avantaja sahiptir.

Sahası geniş ülkelerin daha çeşitli jeomorfolojik özellikler göstermesi, istisnalar olsa da çoğu kez rastlanan bir durumdur. Böylece ülke ,hem farklı jeolojik zamanlarda oluşmuş arazileri hem de bu arazilerde farklı litolojik üniteleri, kayaç gruplarını barındırmaktadır. Tortul, volkanik ve başkalaşım kayaçlarının aynı ülkede nispeten geniş alanlarda yer alması ihtimali saha genişliğiyle artmaktadır. Bu durum metal cevherleri ve bazı fosil yakıtlar bakımından zenginliği ve çeşitliliği sağlamaktadır. Enerji kaynakları ve metal cevherleri sanayinin temel girdileridir. Sanayileşmede önem arz ederler. A.B.D., Rusya ve Çin bu zenginliklere sahip devletlerdir. Diğer nispeten geniş devletlerin bir kısmında da bu potansiyele rastlanmaktadır.

Türkiye'nin de, ortalamanın üzerinde geniş bir sahasının bulunması sözü edilen varlıklara sahip olmasını sağlamıştır. Türkiye iklimi çeşitlidir. Bunun paralelinde tarım bitkisi çeşitliliğine ve zenginliğine sahiptir. Türkiye'de Krom, bakır, boraks başta olmak üzere bir çok metal cevheri ve diğer mineraller ile kömür bulunmaktadır. Fakat ham petrolden yoksundur.

Saha genişliğinin siyasal güce yansımaları için bu geniş sahanın iklim açısından elverişli olması; tarım ve yeraltı kaynakları bakımından da zengin olması ve denize kıyısının bulunması gerekir. Fakat bütün bunlara sahip olmak da devletin tam olarak siyasi güç kazanması için yeterli olmaz. Bu kaynakların nüfusla birlikte değerlendirilmesi, devletin üst yapısı yani, idari özellikleri ve araçları, birlik ve istikrarı, ekonomik gelişmesi vb. gibi beşeri özelliklere bağlıdır. Aksi takdirde Siyasi gücünü üst seviyeye çıkaramaz . Ancak, gelişip güçlenme potansiyeli yüksek bir devlet olarak kalır.

Yaklaşık olarak benzer saha genişliğine ve kaynaklar bakımından benzer zenginliğe ve olanaklara sahip devletlerin hepsinin eşit siyasi güce sahip olmadıkları gözlenmektedir. Bu durum beşeri koşullarla ilgilidir. Söz konusu potansiyeli beşeri olarak her devlet aynı seviyede

değerlendiremez. Bu yüzden ortaya çıkan gelişmişlik farkları siyasi güç ve etkinlik açısından fark yaratmaktadır. Nüfus özellikleri, idari ve iç siyasi durum, istikrar gibi, beşeri şartlar daha sonra ele alınacaktır.

Geçtiğimiz yüzyıllarda ve bugün gözlemlendiği gibi, siyasi olarak etkin devletler sahası geniş devletlerdir. Küresel olarak en etkin ve güçlü devlet olan A.B.D., ile sözü geçen diğer devletlerden olan Rusya ve Çin geniş alanlı devletlerdir. Almanya, İngiltere, Fransa ise, daha sonra gelmektedirler. Sahaları nispeten küçük fakat gelişmiş devletlerdir. Avrupa Birliği çatısı altında güçbirliğine gitmişlerdir.

Zamanımızın siyasi gücü ve etkinliği en yüksek ülkeleri sayılan A.B.D., Rusya ve Çin arasındaki gelişmişlik farkları A.B.D.'nin zirvede yer almasının nedenidir. En gelişmiş, en yüksek oranda üreten ve tüketen A.B.D., aynı gelişmişlik seviyesine ulaşamamış olan Rusya ve Çin'den daha güçlü ve etkindir. Rusya ve Çin A.B.D. den daha geniş ülkelerdir. Bu ülkeler içinde Çin, en kalabalık nüfusa(yaklaşık olarak 1.400.000) sahiptir. Ayrıca, Hem Rusya(142.000.000) hem de Çin'in A.B.D.den(323.000.000) daha eski ve zengin tarihe sahip olduklarını da belirtmekte fayda vardır. Ayrıca Çin, ABD'den ve Rusya'dan çok daha fazla nüfusa olmasıyla stratejik avantaja sahiptir. Potansiyeli çok daha yüksek geniş alanlı bir devlet olan Çin'in geliştikçe siyasi etkinliğinin, gelecekte, ABD ve Rusya'nın seviyesine hatta üzerine çıkacağı öngörülebilir.

Ancak, coğrafi konum, ekonomik seviye, nüfus ve diğer etkenlerin her biri tek başına devletler için siyasi güç sağlayamadığı gibi, sadece saha genişliği de bir devlet için küresel siyasi etkinliği her zaman sağlayamaz. Bir devletin geniş sahasının konum, iklim, denize kıyısı olma gibi, doğal şartlarının elverişli olması, potansiyel doğal kaynaklarının bulunması; tarımsal zenginliğinin, enerji kaynakları ve maden cevherleri gibi kaynaklarının bulunması ile ekonomi, sosyal ve kültürel açıdan ileri derecede gelişmiş olması gerekir.

Geniş sahanın çöllerden ibaret olması, kıyıdan uzak yüksek steplerde bulunması veya çok dağlık olması buralardaki devletlere siyasi güç sağlamaz. Mısır, Libya, Cezayir gibi, ülkelerin nispeten geniş sahaları çöl bölgesidir. Mısır'ın sahasının Nil vadisi ve deltasından ibaret olan %28 i tarımsal zenginliğe sahiptir. Libya ve Cezayir'in tarıma uygun kısımları Akdeniz kıyısına isabet eder. Bu ülkelerin geri kalanı çöldür. Avustralya çok geniş topraklara sahip olmasına rağmen büyük kısmı kurak veya çöl niteliğindedir. Bu yüzden nüfusu sahasına oranla çok azdır. Moğolistan Nispeten geniş sahaya sahip olmasına rağmen kıyıdan uzak bir

step devletidir. Bu ülkelerin sahalarının nüfus barındırma kapasitesi sözü edilen nedenlerden dolayı düşüktür ve az nüfus barındırırlar.

Diğer taraftan, sahası geniş bazı devletlerin de alanlarının her tarafı aynı kapasiteye veya potansiyele sahip değildir. Kanada'nın kuzey bölgeleri soğuk kuşaktadır. Bu yüzden tarım bu kesimde tarım yapılamaz. Rusya'nın sahasının büyük kısmı kuzeyde soğuk kuşakta yer alır. Doğusu ise soğuk Sibirya'dan ibarettir. Brezilya'nın bir bölümü yoğun bitki örtüsünün bulunduğu yağmur ormanları bölgesidir. Ancak bu devletlerin bu bölgeler dışında kalan kesimleri tarımsal açıdan kalabalık nüfus barındırma potansiyeline sahiptir.

Fakat tarıma elverişli olmayan geniş alanlara sahip bazı devletlerin petrol, doğal gaz ve diğer bazı yeraltı kaynakları bakımından zenginliği zamanımızda tarımsal yetersizliği bir ölçüde telafi etmektedir.

Sahası geniş fakat sözünü ettiğimiz sebeplerden nüfusu çok veya az olan devletler için saha genişliği bir başka açıdan dezavantaj olarak nitelenebilir. Bu ülkelerin sahası daha dar fakat fakat uygun şartları nedeniyle yoğun nüfuslu komşuları veya yakın diğer devletlerin dikkatini ve ilgisini çekerler. Yakın geçmişte bu yüzden savaşlar olduğunu da belirtmek gerekir. Japonya'nın I. Ve II. Dünya savaşlarında Çin'i ve Kore'yi işgal etmesi bu sebeptendir. Geniş bir alanı olan fakat nüfusu alanına oranla çok az olan Avustralya'ya Çin ve diğer Güney Asya ülkelerinden yoğun göçler olmuştur. Bu yüzden Avustralya bu göçleri engellemek için önlem almıştır.

Devletler kara sahaları ve sahalarının denize isabet eden kısımları yanında bu alan üzerindeki atmosfer bölümü(hava sahasına) ile kara ve egemen oldukları deniz tabanlarının ulaşılabilen derinliğine de hakimdirler. Siyasal sınırlarının kapladığı alan üzerindeki atmosfer parçası aynı zamanda devletlerin hava sahasıdır. Yerin derinliklerindeki kaynakları bulup çıkarma hakkına sahiptirler. Ayrıca, devletler yatay yönde sınırlarını korumaya önem verdikleri kadar hava sahalarını da aynı derecede koruma çabasındadırlar. Bunun için kara hakimiyeti yanında hava hava hakimiyeti ve denize kıyısı olan devletler için savunma amaçlı deniz hakimiyeti önemlidir.

Uygulamalar

Devletlerin yüzölçümlerinin çeşitli kaynaklardan tespit edilmesi

Uygulama Soruları

- 1.Devletlerin alanları açısından Dünya ortalamasını tespit ediniz.
- 2.Ortalamanın üstünde saha genişliği olan devletleri tespit ediniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Devletlerin alanının anlam ve önemini; Devletler için sahanın sunduğu imkanları; Devletlerin siyasetindeki fonksiyonunu öğrendik.

Bölüm Soruları

1 – Aşağıdaki devletlerden hangisi “karasuları” açısından diğerlerine göre daha geniş deniz alanına sahiptir?

A)Libya B) Fransa C) Somali **D) ABD** E) Bangladeş

2 – Karasuları her yerde 12 mil olarak uygulanamaz.

A)Doğru B)Yanlış

3 – Aşağıdaki devletlerden hangisinin denizlerdeki“Özel Ekonomik Bölge”si diğerlerine göre daha geniştir?

A)Türkiye B)Finlandiya **C)Hindistan** D) İtalya E)Malta

4 – Aşağıdaki devletlerden hangisinin alanı diğerlerinden daha dardır?

A)ABD B)Rusya C)Çin D)Güney Afrika **E)Tayvan**

5 – Aşağıdaki devletlerden hangisinin alanının ekonomik potansiyeli diğerlerinden daha yüksektir?

A)Türkiye B)Tunus C) İngiltere D)İsveç E) İtalya

**8. SİYASİ COĞRAFYADA SAHA (ALAN) VE SİYASİ ETKİLERİ
(Devletler Arası Alan Farklılıkları)**

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-Ülkelerin alan bakımından farklılıkları
- 2- Alanı farklı genişlikte devletlerin ilişkileri
- 3-Alan genişliğinin tek başına siyasi güç etkeni olup olmaması

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan sorular.

1-Dünyadaki devletlerin ortalama alanını tespit etmeye çalışınız.

2-Yeryüzünün nerelerinde geniş alanlı, nerelerinde dar alanlı devletlerin daha ağırlıkta olduğunu araştırınız.

3- Farklı yerlerde bulunan geniş alanlı en az iki devleti siyasi güç açısından karşılaştırınız.

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın Nasıl elde edileceği ve geliştirileceği
Devletlerin saha genişlikleri	Alanı Geniş Her Devletin aynı siyasi güce sahip olamayacağı	Benzer genişlikteki Devletler Karşılaştırılarak
Alan Genişliğinin Diğer etkenlerle birlikte değerlendirilmesi	Bir Kısmı Önceki konularda ele alınan etkenleri göz ardı etmemek gerektiği	Bugünün güçlü, etken devletleri karşılaştırılarak

Anahtar Kavramlar

Devletlerin alan şekli

Alan yeterliliği

Alanın potansiyeli

Giriş

Devletlerin bölgesel ve küresel siyasi etkinliklerinde asahaları(yüzölçümleri) önemli bir etkidir. Ancak, saha tek başına etken değildir. Geniş, konumu elverişli ve kaynakları zengin olduğu takdirde diğer etkenlerle birlikte devlet için siyasi güç kaynağı olur.

8.1. Devletler Arası Alan Farklılıkları

Yeryüzünde alanı 3 milyon kilometrekareden daha geniş olan 7 devlet bulunmaktadır(bknz Tablo). 1 ile 3 milyon kilometrekare arasında genişliğe sahip 23 devlet, 500 bin ile 1 milyon kilometrekare arasında genişliği olan 21 devlet yeryüzü karalarında hüküm sürmektedir. Buna göre, Dünya kara yüzeyinin %80 inden fazlası 51 devletin egemenlik alanıdır. 100 bin ile 500 bin kilometrekare arasında genişliği olan devlet sayısı da 56 dır. Dünya'da Birleşmiş Milletler tarafından tanınan Vatikan dahil 193 devlet olduğu dikkate alınır, çoğu devletin küçük alanlı olduğu anlaşılmaktadır.

Sahası çok geniş sayılan devletlerin sayısı pek fazla olmamasına rağmen, Dünya kara yüzeyinin büyük bir kısmını kaplamaktadırlar. Yaklaşık 150 milyon kilometrekare olan kara yüzeyinin %43 ü, sahası 3 milyon kilometrekareden fazla olan 7 devletin egemenlik alanıdır. Sahası 1 milyon kilometrekareden geniş diğer devletler de katıldığında alanı geniş devletler yer karalarının %60 ından fazlasını kaplamaktadırlar. Yani, Dünya karalarının %60 ından fazlası 29 devlete aittir.

Buna rağmen bu devletlerin hepsi zamanımızın küresel ekonomi ve siyasetinde etkili değildirler. Bunlardan küresel siyasette etkili olan ve sözü geçenler başta ABD olmak üzere Rusya, Çin ile kısmen Kanada ve Hindistan'dır. Daha evvel de belirttiğimiz gibi, sahası geniş her devlet aynı potansiyel zenginliklere sahip değildir. Bu devletlerin gelişmişlik seviyeleri de farklıdır.

Alanı çöl ve step bölgelerine isabet eden devletler genişlikleri ölçüsünde tarımsal zenginliğe sahip olmadıklarından az nüfusludurlar. Avustralya, Cezayir, Sudan, Libya, Moğolistan,Çad, Nijer vb. ülkeler bu özelliği yansıtırlar. 7.686.850 kilometrekare genişliğinde olan Avustralya yakın zamana kadar alanı kendisinin otuzda biri genişliğindeki (yaklaşık %30 u) İngiltere'nin sömürgesi durumunda idi. Avustralya bağımsız bir devlet olmasına rağmen halen 244.820 kilometrekare genişliğindeki İngiltere'nin nüfuz alanındadır.

2.717.300 kilometrekare genişliğindeki Kazakistan denize kıyısı olmaması yanında step sahasında yer alması yüzünden potansiyeli nispeten düşüktür. Fakat Kazakistan'ın siyasi olarak zayıf olmasında 1991 yılında bağımsızlığını kazanan yeni bir devlet olmasının da etkisi vardır. Kazakistan 1991 yılına kadar aynı yıl dağılmış ve siyasi varlığını yitirmiş olan olan Sovyetler Birliği'nin(SSCB) sınırları içinde idi.

Daha önce de belirtildiği gibi, alanın geniş ve potansiyel zenginliklere sahip olması siyasi Coğrafyada önemlidir. Fakat, Yeryüzündeki devletlerin siyasi güç ve etkinlikleri sadece alanlarının genişliği ve potansiyeli ile ölçülemez. Ekonomik güç ve gelişmişlik dereceleri siyasi güç açısından diğer özellikleri tamamlar.

Daha dar alanlı olan fakat bu dar alanın potansiyelini değerlendirerek gelişmiş bir çok devlet alanı geniş çoğu devletten daha etkin bir siyasi güce sahip olmuştur. İngiltere Hindistan, Pakistan ve kısmen Avustralya'yı II. Dünya Savaşı sonuna yani, 20. Yüzyıl ortalarına kadar sömürgeci devlet olarak yönetmiştir. İngiltere'nin Dünyanın başka karalarında da sömürgeleri veya kolonileri vardı. Yaklaşık olarak 18. Yüzyıl sonlarına kadar bugünkü ABD ile Kanada'nın bir kısmı İngiltere sömürgesi idi. Kanada'nın bir kısmında da Fransa hakimiyeti vardı.

Hollanda, 41.453 kilometrekare genişliğinde dar alanlı bir devlettir. Hollanda bir ova ve aynı zamanda Atlantığe açılan bir kıyı devletidir. Adeta Ren nehrinin ağzında, deltasında yer alır. Ren nehrinin geniş ve uzun halici dolayısıyla kuzeybatı ve orta Avrupa'nın Atlantığe açılan kapısı konumundadır. Coğrafya keşifleri sonrasında tarımsal zenginliğine bağlı olarak tarım yanında denizcilikte ve deniz ticaretinde gelişmiştir. Böylece dar alanlı bir devlet olmasına rağmen Kolonyal(sömürgecilik) dönemde gelişen deniz ticaretinden önemli pay almış, farklı kıtalarda ve okyanuslarda bir çok sömürge elde etmiştir. Bunlara bağlı olarak 19.yüzyılda Avrupa'da İngiltere'den sonra modern anlamda sanayileşen ilk devletlerden olmuştur.

Hollanda bugün Dünyanın ileri derecede gelişmiş devletleri arasındadır. Bulunduğu bölgede Avrupa'nın limanı olma özelliğini sürdürmektedir. Kuzeybatı ve orta Avrupa'ya gelen ticaret mallarının büyük kısmı Amsterdam ve Rotterdam limanları aracılığıyla Hollanda üzerinden dağıtılmaktadır. İhraç malları da yine aynı yolla Denizaşırı ülkelere gönderilmektedir. Sanayileşerek ileri derecede gelişmiş, teknoloji üreten bir ülke olan Hollanda aynı zamanda bir tarım ülkesidir. Önemli ölçüde teknoloji ve sanayi ürünü ihracatı yanında Dünya'nın önde gelen tarım ürünü ihracatçılarındandır. Küresel şirketlere sahiptir. Bu yüzden Hollanda, alanı geniş bir çok devletten daha yüksek bir küresel etkinliğe sahiptir.

Afrika kıtasının hemen hemen tümü Avrupa devletlerinin sömürgesi durumunda idi. Afrika'da sömürge sahibi ülkeler olarak Fransa, Hollanda, Belçika ve kısmen İtalya ile İspanya'dan söz edilebilir. İngiltere de bu kıtada faaliyet göstermiş olmasına rağmen Coğrafi yakınlık dolayısıyla Fransa hakimiyeti ağırlıkta idi. Kıtanın çoğu yeri(özellikle orta ve kuzey bölgeleri) Fransa sömürgesi idi. Belçika bugünkü Kongo'yu satın alarak bu kıtada sömürgeci

devlet olarak yerini almıştır. Hollanda uzun süre Güney Afrika'yı elinde tutmuştur. Afrika'nın güney bölgeleri elmas ve altın madenciliği açısından zenginliği yüzünden çekici idi.

Orta ve güney Amerika'da ise, kolonyal (sömürgecilik) dönemde İspanyollar ile Portekizlilerin hakimiyeti görülmektedir. İspanya ve Portekiz'in diğer sömürgeci devletler kadar güçlü olmamaları onları Avrupa'ya daha uzak yerlere yöneltmiştir.

Yukarıda belirtilen devletler arasındaki koloni(sömürge) mücadelesinden İngiltere galip çıkmıştır. Böylece 19.yüzyıla gelindiğinde İngiltere, diğer kıtalarda, kendi ülkesinden çok daha geniş alanlara egemen durumda idi. İngiltere Avrupa ile diğer kıtalar arasındaki ticaret savaşlarından da galip çıkarak kıtalararası ticareti ele geçirmiştir. Böylece, zenginleşmiş ve kendi ülkesinde bulunmayan kaynaklara da sahip olarak 19. Yüzyılın modern anlamda ilk sanayileşen devleti olmuştur.

İngiltere, Hollanda ve Belçika'nın kolonyal (sömürgecilik) döneminde öne çıkmaları ve yüksek pay almaları konumları ve denizcilikte ileri seviyede olmaları ile ilgilidir. Buna ek olarak siyasi birliklerini ve istikrarlarını diğer devletlere göre daha erken gerçekleştirmeleri de etkili olmuştur. İleri derecede gelişmiş bu devletler, daha geniş alanı olan ve potansiyeli yüksek birçok devletten daha fazla siyasi etkinliğe sahiptirler.

Ancak, konumları elverişli, potansiyelleri yüksek, ileri derecede gelişmiş olsalar da sahası nispeten dar devletlerin benzer zenginliklere ve gelişmişliğe sahip geniş alanlı devletler seviyesinde bir siyasi etkinliğe ulaşabilecekleri beklenemez.

Nitekim bugünün en ileri devletleri arasında yer alan Hollanda, Belçika, Almanya, İngiltere, Japonya vb. devletlerin, daha geniş alanı olan ABD, Rusya, Çin seviyesinde bir siyasi güçleri ve etkinliklerinden bahsedilemez. Bu siyasi konumun gelecekte de aynı paralelde süreceğini söylemek mümkündür. Yani, bu devletler ne derece gelişirse gelişsin global siyasetteki etkinlikleri hiçbir zaman ABD, Rusya, Çin seviyesine yükselemeyecektir.

ÜLKE	YÜZ ÖLÇÜMÜ (km ²)	NÜFUS
Rusya	17.075.800	141.423.773
Kanada	9.984.670	35.141.542
Çin Halk Cumhuriyeti	9.634.057	1.374.390.000
Amerika Birleşik Devletleri	9.631.420	322.856.495
Brezilya	8.511.965	205.506.000
Avustralya	7.686.850	23.111.910
Hindistan	3.287.590	1.284.552.330
Arjantin	2.766.890	40.117.096
Kazakistan	2.717.300	17.028.000
Sudan	2.505.810	37.964.000
Cezayir	2.345.410	37.900.000
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	2.345.410	85.026.000
Meksika	1.972.550	121.736.809
Suudi Arabistan	1.960.582	29.195.895
Endonezya	1.919.440	255.993.674
Libya	1.759.540	6.202.000
İran	1.648.000	77.176.930
Moğolistan	1.564.116	2.754.685
Peru	1.285.220	30.475.144
Çad	1.284.000	12.825.000
Nijer	1.267.000	17.129.076
Angola	1.246.700	20.609.294
Mali	1.240.000	15.302.000
Güney Afrika Cumhuriyeti	1.219.912	52.981.991

Kolombiya	1.138.910	47.181.000
Etiyopya	1.127.127	99.465.819
Bolivya	1.098.580	10.203.254
Moritanya	1.030.700	3.461.041
Mısır	1.001.450	90.375.892
Tanzanya	945.087	44.928.923
Nijerya	923.768	181.562.056
Venezuela	912.050	28.946.101
Namibya	825.418	2.113.077
Türkiye	814.578	78.941.054
Pakistan	803.940	192.540.254
Mozambik	801.590	23.700.715
Şili	756.096	16.634.603
Zambiya	752.614	13.092.666
Myanmar	678.500	53.259.000
Afganistan	647.500	25.500.100
Somali	637.657	10.496.000
Orta Afrika Cumhuriyeti	622.984	4.616.000
Ukrayna	603.700	45.480.315
Botsvana	600.370	2.024.904
Madagaskar	587.040	20.696.070
Kenya	582.650	44.354.000
Fransa	547.030	268.270
Yemen	527.970	24.527.000
Tayland (Siyam)	514.000	67.367.943
İspanya	504.782	47.059.533

Türkmenistan	488.100	5.240.000
Kamerun	475.440	20.386.799
Papua Yeni Gine	462.840	7.059.653
İsveç	449.964	9.588.569
Özbekistan	447.400	32.559.100
Fas	446.550	32.987.800
Irak	437.072	35.404.000
Paraguay	406.750	6.672.631
Zimbabve	390.580	12.973.808
Norveç	385.199	5.214.890
Japonya	377.835	126.919.659
Almanya	357.021	81.459.000
Kongo Cumhuriyeti	342.000	4.490.689
Finlandiya	338.145	5.497.302
Malezya	329.750	29.784.600
Vietnam	329.560	91.348.835
Fildişi Sahili	322.460	23.202.000
Polonya	312.685	38.533.299
Umman	309.500	3.831.553
İtalya	301.230	58.704.082
Filipinler	300.000	109.615.913
Ekvador	283.560	15.547.000
Burkina Faso	274.200	17.322.796
Yeni Zelanda	268.680	4.472.390
Gabon	267.667	1.672.000
Gine	245.857	10.824.200

Birleşik Krallık (İngiltere)	244.820	63.181.775
Gana	239.460	24.658.823
Romanya	237.500	20.121.641
Laos	236.800	6.580.800
Uganda	236.040	34.131.400
Guyana	214.970	784.894
Belarus	207.600	
Kırgızistan	198.500	5.551.900
Senegal	196.190	13.567.338
Suriye	185.180	21.377.000
Kamboçya	181.040	15.135.000
Uruguay	176.220	3.286.314
Tunus	163.610	10.777.500
Surinam	163.270	
Bangladeş	144.000	159.736.000
Tacikistan	143.100	8.000.000
Nepal	140.800	26.494.504
Yunanistan	131.940	10.815.197
Nikaragua	129.494	6.071.045
Eritre	121.320	6.333.000
Kuzey Kore	120.540	24.895.000
Malavi	118.480	14.388.600
Benin	112.620	10.323.000
Honduras	112.090	8.385.072
Liberya	111.370	4.294.000
Bulgaristan	110.910	7.282.041

Küba	110.860	11.163.934
Guatemala	108.890	15.438.384
İzlanda	103.000	323.810
Sırbistan - Karadağ	102.350	7.241.295
Güney Kore	98.480	50.219.669
Macaristan	93.030	10.198.315
Portekiz	92.391	10.562.178
Ürdün	92.300	6.473.600
Fransız Guyanası	91.000	229.040
Azerbaycan	86.600	10.017.830
Avusturya	83.870	8.464.554
Birleşik Arap Emirlikleri	82.880	8.264.070
Çek Cumhuriyeti	78.866	10.512.800
Panama	78.200	3.405.813
Sierra Leone	71.740	6.190.280
İrlanda	70.280	4.585.400
Gürcistan	69.700	4.483.800
Sri Lanka (Seylan)	65.610	20.277.597
Litvanya	65.200	2.955.986
Letonya	64.589	2.013.400
Togo	56.785	6.191.155
Hırvatistan	56.542	4.290.612
Bosna - Hersek	51.129	3.839.737
Kosta Rika	51.100	4.667.096
Slovakya	48.845	5.424.058
Dominik Cumhuriyeti	48.730	9.445.281

Bhutan	47.000	737.320
Estonya	45.226	1.286.540
Danimarka	43.094	5.605.836
Hollanda	41.526	16.795.200
İsviçre	41.290	8.058.100
Gine - Bissau	36.120	1.704.000
Tayvan	35.980	23.344.213
Moldova	33.843	3.559.500
Belçika	30.528	11.156.136
Lesotho	30.355	2.074.000
Ermenistan	29.800	3.024.100
Arnavutluk	28.748	2.821.977
Solomon Adaları	28.450	561.000
Ekvator Ginesi	28.051	1.622.000
Burundi	27.830	10.304.520
Haiti	27.750	10.413.211
Ruanda	26.338	10.537.222
Makedonya	25.333	2.059.794
Cibuti	23.000	864.618
Belize	22.966	312.971
El Salvador	21.040	6.183.000
İsrail	20.770	8.051.200
Slovenya	20.273	2.060.589
Fiji	18.270	858.038
Kuveyt	17.820	3.582.054
Svaziland	17.363	1.250.000

Doğu Timor	15.007	1.066.409
Bahamalar	13.940	351.461
Vanuatu	12.200	264.652
Katar	11.437	2.155.446
Gambiya	11.300	1.849.000
Jamaika	10.991	2.711.476
Kosova	10.912	
Lübnan	10.400	4.822.000
Kıbrıs	5.896	
Brunei	5.770	393.162
Trinidad Tobago	5.128	
Cape Verde	4.033	
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	3.355	862.000
Samoa	2.944	187.820
Lüksemburg	2.586	537.000
Komor Adaları	2.170	
Mauritius (Moris)	2.040	1.257.900
Sao Tom ve Prinsip	1.001	
Kiribati	811	106.461
Dominika	754	71.293
Tonga	748	103.036
Mikronezya	702	101.351
Singapur	693	5.310.000
Bahreyn	665	1.234.571
Sen Lusía	616	

Andorra	468	76.246
Palau	458	20.901
Seyşeller	455	90.945
Antigua Barbuda	443	86.295
Barbados	431	274.200
Sen Vinsent	389	109.000
Grenada	344	103.328
Malta	316	416.055
Maldivler	300	317.280
Sen Kitts ve Nevis	261	54.000
Mareşal Adaları	181	
Lihtenştayn	160	36.842
San Marino	61	32.382
Tuvalu	26	32.382
Nauru	21	9.945
Monako	2	36.136
Vatikan	0.44	800

*Tabloda henüz BM’de tanınma şartları yerine gelmemiş devletler de yer almaktadır.

Bugün nispeten geniş alanları olan, tarımsal zenginlikleri ve diğer kaynakları açısından potansiyelleri yüksek bazı devletlerin daha dar alanlı bazı devletlerden daha az siyasi güce ve etkinliğe sahip oldukları da görülmektedir. Bunun başlıca nedeni gelişmişlik farkıdır. Siyasi birliğini geç sağlayarak yeni kurulmuş veya siyasi ve ekonomik istikrara geç ulaşmış, bu yüzden henüz sanayileşmesini tamamlayamadığı için daha az gelişmiş ülkeler, genişlikleri ve potansiyelleri ölçüsünde bir siyasi güç ve etkinliğe ulaşamamışlardır. Fakat gelişmişlik seviyelerinin yükselttiklerinde bugünün gelişmiş bazı devletlerinden daha etkin olabileceklerdir.

Brezilya, Arjantin, Meksika, Türkiye, Pakistan, Şili, Endonezya ve hatta Hindistan Fransa, Almanya ve İngiltere’den daha geniş, daha yüksek potansiyeli olan ülkeler olmalarına

rağmen onlardan daha az gelişmiş oldukları için, siyasi açıdan o devletler kadar etkin değildirlir. Brezilya, Arjantin ve Şili'nin güney Amerika'da yer almaları ve dolayısıyla Dünya'nın etkili ekonomik ve siyasi merkezlerden uzak olmaları da bu konuda etkilidir.

19. Yüzyılda sanayileşen İngiltere , Almanya ve Fransa II. Dünya savaşına kadar Dünyanın si ekonomik ve siyasi açıdan en güçlü ve etkin devletleri dumunda idiler. Dünya liderleri pozisyonundaydılar. II. Dünya savaşından sonra bu rollerini ve yerlerini ABD ve Sovyetler Birliği'ne kaptırmışlardır.

Ancak Türkiye, Meksika, Endonezya, Pakistan, Brezilya, Arjantin ve Şili ileri gelişmişlik derecesine ulaştıklarında İngiltere, Fransa ve Almanya seviyesinde bir siyasi güce ve etkinliğe ulaşacaklardır. Ve hatta bazıları onlardan daha etkin devletler olacaklardır. Hindistan ise, gelişip ilerledikçe ABD, Rusya ve Çin seviyesinde siyasi güç ve etkinliğe ulaşabilecektir.

Türkiye, Osmanlı imparatorluğunun siyasi mirasçısı olmasına rağmen, yeni kurulmuş bir devlet olması ve Osmanlı İmparatorluğundan gelişmiş bir ekonomik temel devralmamış olması nedeniyle benzerleri seviyesinde bir siyasi güce ulaşamamıştır. Bir Dünya savaşı sonrasında kurulmuş olmasının da etkisiyle sanayileşme başta olmak üzere ekonomik gelişmeye temel gereklerden başlamak zorunda kalmıştır. İngiltere, Almanya ve Fransa'dan daha geniş alanı, daha yüksek potansiyeli olmasına ve onlardan daha elverişli fiziki konumuna rağmen onların gerisinde kalmıştır. Fakat günümüzde, sözü edilen ülkeler seviyesinde olmasa da sanayileşmiş ve nispeten gelişmiş bir ülke olarak Türkiye o ülkelerin siyasi güç seviyesine yaklaşmıştır denilebilir. Gelecekte Türkiye, İngiltere, Almanya ve Fransa'dan daha etkin bir siyasi güç haline gelecektir.

Siyasi Coğrafya'da devletlerin sahasının genişliği yanında sahanın şekli de dikkate alınır. Yeryüzünde kıtalar üzerinde bulunan devletlerin büyük çoğunluğunun alanı tek parçadan oluşmaktadır. Alanı birden fazla parçadan oluşan devletler olarak ABD, Azerbaycan ve Rusya'dan söz edilebilir. Alanı iki parçadan oluşan bu devletlerin ana ülkesi ile diğer parçaları arasında başka ülkeler vardır.

Devletlerin alanının toplu veya uzun eksenli olması bazı avantajlar ve dezavantajları beraberinde getirir. Alanının şekli daireye benzeyen veya toplu olan devletlerin yüzölçümlerine göre siyasi sınırları diğerlerine göre daha kısadır. İdare merkezi (başşehir) genellikle alanının merkezi kısmında bulunan devletlerde idari hizmetler açısından mesafeler kısalmaktadır. İdari hizmetlerin ülkenin her tarafına ulaştırılmasında ve kanunların uygulanmasında kolaylık

sağlamaktadır. Diğer koşullara da bağlı olmasına rağmen toplu veya daire şekilli devletler dış tehlikeler karşı savunma açısından da avantajlıdır. Fransa, Romanya, Polonya, Bulgaristan sahası yuvarlak şekle yakın veya derli toplu devletlere örnek gösterilebilir.

Sahası uzun eksenli olan, yani uzunlamasına şekle sahip devletlerin ise, yüzölçümlerine göre, siyasi sınırları uzundur. Bu devletlerin idari hizmetlerin veya uygulamaların ülkenin idare merkezinden diğer kesimlerine ulaştırılmasında mesafe uzamaktadır. Dış tehlikelere karşı savunması zorlaşmakta ve daha fazla savunma bütçesi ayırmak durumunda kalmaktadırlar. İsveç, Norveç, Şili bunlara tipik örnektir. Arjantin, Brezilya, Türkiye, Avusturya da uzun eksenli devletlere örnek gösterilebilir.

Yeryüzünde çoğu devletin sahası düzensiz şekillidir. Belirli bir geometrik şekle uymazlar. Sınırları düzgün hatlar durumunda değildir.

Sahası başka bir devletin alanı içinde adacık şeklinde kalmış devlet olarak Güney Afrika içinde yer alan Lesotho'dan söz edilebilir. Böylece Lesotho'nun Güney Afrika ile siyasi ilişkilerini bu durum belirler. Bir bakıma ekonomik ve siyasi olarak Lesotho Güney Afrika'ya bağımlıdır. Güney Afrika aleyhine siyasi davranışlarda bulunması beklenemez.

Alanı iki parçadan oluşan devletler ABD, Azerbaycan ve Rusya'dır. ABD nin diğer parçası olan Alaska ile arasında Kanada yer alır. Kuzey Amerika kıtasının kuzey kısmını kaplayan Alaska(1.518.800 kilometrekare), kutup bölgesini kontrol etme açısından ABD önemlidir. Ayrıca petrol dahil çeşitli yer altı kaynakları bulunur. Asya ve dolayısıyla Rusya'ya çok yakındır.

Azerbaycan'ın diğer parçasını oluşturan Nahçıvan ise, Türkiye ile Ermenistan arasında yer alır. Ana ülke ile Nahçıvan arasında Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki siyasi ve askeri gerginlik yüzünden karadan ulaşım bağlantısı yoktur. Kafkasya'daki bugünün siyasi sınırları Stalin zamanında Sovyetler Birliği tarafından çizilmiştir. Bu bölgede bugünün bağımsız devletleri dahil Sovyerler Birliği'ne bağlı çok sayıda özerk cumhuriyet vardı.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsız bir devlet olan Litvanya ile Polonya arasında önemli bir liman kenti olan Kaliningrad Rusya toprağı olarak kalmıştır. Bugünkü Rusya'nın Finlandiya körfezi ucunda Baltık deniziyle bağlantısı vardır. Fakat Kaliningrad daha güneyde ve dağılan Sovyetler Birliği'nin Baltık denizine açılan ticari ve askeri limanı olması dolayısıyla değerlidir. Litvanya'nın da 2004 de AB üyeliğine alınmasıyla stratejik önemi daha da artmıştır. AB üyesi olmayan Rusya'nın AB içindeki toprağıdır. AB için tehdit oluşturduğu için, AB ile Rusya arasında siyasi kriz nedenidir.

20.yüzyılın son çeyreğine kadar sahası bölünmüş devletlerden söz edilebilirdi. Bugün Sahası bölünmüş devlet olarak Kore dikkate değerdir. Kore Cumhuriyeti 1950 – 1953 arasındaki iç savaştan sonra Kuzey Kore ve Güney Kore olarak iki ayrı devlete parçalanmıştır. Kuzey Kore komünist sistemini koruyarak varlığını sürdüren Dünyada tek devlettir.

Dil, etnik köken ve diğer kültürel özellikler bakımından homojen bir nüfusa sahip olmasına rağmen iki parçaya bölünen devletler “Soğuk Savaş” döneminin eseridir. II. Dünya savaşının sonrasında iki kutuplu bir Dünya siyasi düzeni ortaya çıkmıştır: Komünist “Doğu” ile liberal kapitalist “Batı”. Savaşın sona ermesinde etken olan ABD ve Sovyetler Birliği II. Dünya savaşından en karlı ve güçlü çıkan devletler olmuşlardır. Her iki devlet de nüfuz - etki alanlarını genişletmişlerdir. Böylece Dünyada “Doğu” – “Batı” karşıtlığı ve dengesine dayalı bir siyasi kutuplaşma ve buna bağlı gerginliklerin yaygın olduğu “Soğuk Savaş” adı verilen bir dönem başlamıştır. “Batı”nın lideri ABD, “Doğu”nun lideri Sovyetler Birliği idi.

İlk bölünen devlet Savaşta yenilen Almanya olmuştur. Batı (federal) Almanya ve Doğu Almanya iki karşıt siyasal rejimle idare edilmekte idiler. 1989 da Berlin duvarının yıkılması, Sovyetler Birliği’nin parçalanması ve “Doğu”nun dağılması sonucunda iki Almanya birleşmiş ve doğu Almanya’nın siyasi varlığı sona ermiştir.

Aynı nedenlere bağlı olarak meydana gelmiş olan Kuzey Yemen ile Güney Yemen de birleşerek tek Yemen devletini oluşturmuşlardır. Kuzey ve Güney Vietnam ise, Vietnam Savaşı olarak bilinen, ABD’nin de “Güney” yanında yer aldığı savaştan sonra 1970’li yılların başında birleşerek bugünkü Vietnam devletini oluşturmuşlardır.

Uygulamalar

Devletlerin Alan – Güç İlişkisi Açısından Karşılaştırılması

Uygulama Soruları

1-Hollanda ile İnan'ı siyasi güç açısından karşılaştırınız.

2-Kazakistan ile İsviçre'nin siyasi gücünü karşılaştırınız.

Bölüm Soruları

1 – Alanı en geniş devlet Rusya'dır.

A)Doğru B)Yanlış

2 19. Yüzyıl öncesinde sömürgecilikten en fazla pay alan devlet.....'dir.

A)Fransa B)ABD C)İngiltere D)İspanya E)Portekiz

3 – Türkiye alan genişliği açısından 34. Sıradadır.

A)Yanlış B)Doğru

4 – Aşağıdaki devletlerden hangisinin alanı diğerlerinden geniştir?

A)Türkiye B)İngiltere C)Almanya D) İtalya E)İspanya

5 – Alanı en geniş ve potansiyeli yüksek olmasına rağmen Rusya'nın ABD seviyesinde etkin olamamasının temel nedeni nedir?

A)Tarımsal kapasitesi daha az.

B)ABD ye göre daha az gelişmiş olması.

C) İyi yönetilememesi

D) Turizmde geri kalması

E)Ulaşım koşullarının iyi olmaması

9. SİYASİ COĞRAFYADA İKLİM

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-İklimi etkileyen faktöeler
- 2-Dünya İklim Bölgeleri
- 3-İklimin doğrudanve dolaylı etkileri
- 4-İklim ile siyasi güç ilişkisi

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1- Enlem ve boylam kavramlarını araştırınız**
- 2- İklim kavramını araştırınız?**
- 3- Dünyada iklim dağılışını araştırınız**
- 4- Bir ülkenin her tarafında aynı iklimin görülmemesinin nedenlerini araştırınız**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın Nasıl Elde Edileceği ve Geliştirileceği
Yeryüzünde İklim Farklılaşması	Nedenleri ve sonuçları	Metin ve araştırma ile
İklim ile siyasi Güç İlişkisi	İklimin Siyasi Güç İle Dolaylı İlişkisi	Metin ve araştırılarak

Anahtar Kavramlar

İklim

Sıcaklık

Yağış

Tarım

İklim Kuşığı ve Bölgesi

Ülke İklimi

Giriş

İklim, yeryüzünde insan yaşamını düzenleyen, yönlendiren en önemli etkenlerdendir. Başta sıcaklık ve yağış olmak üzere iklim elemanları insan yaşamı ve davranışları üzerinde etkili olduğu gibi, sosyal, ekonomik ve siyasi faaliyetlerin nitelik ve nicelikleri ile yeryüzünde dağılışında da doğrudan ve dolaylı etki yapar. Yeryüzünde nüfusun dağılışı, ekonomik faaliyetlerin dağılışı, siyasi olayların dağılışı diğer etkenler yanında önemli ölçüde yeryüzünün çeşitli yerlerindeki farklı iklim özelliklerinin eseridir.

9.1. İklim ve Etkileri

Yeryüzünde çeşitli iklim kuşakları, çok çeşitli iklim bölgeleri vardır. Bu farklılık esas olarak güneş ışınlarının geliş açısı ile Dünyanın şekli ve hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkar. Yani enlem farkı ana iklim kuşaklarının meydana gelmesinde temel etkidir. Ekvator bölgesinden kuzeye ve güneye, kutup bölgelerine gidildikçe iklim sıcaktan soğuğa doğru değişir. Kutup bölgeleri en soğuk iklime sahiptir.

Enlem farkına bağlı olarak üç ana iklim kuşağı belirlenmiştir: Ekvator'dan kutuplara doğru Sıcak kuşak, Orta iklim kuşağı (İlman kuşak) ve Soğuk iklim kuşağı. Ancak, deniz etkisi, karaların genişliği, yükselti, yer şekilleri, okyanuslardaki sıcak ve soğuk su akıntılara ile sürekli rüzgarlar çok daha çeşitli iklim kuşakları ve iklim bölgelerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca çok sayıda ve çeşitli mikroklima alanları da söz konusudur.

Nemli ekvatorial Kuşak: Yıl boyunca yağışlı ve sıcaktır. Sıcaklık bütün yıl ortalama 20 derecenin üstündedir. Bu yüzden yoğun ormanlarla kaplıdır. Bütün yıl sıcak ve yağışlı olduğu için bitkilerin faaliyeti sürekli. Afrika'da Kongo ve güney Amerika'da Amazon havzalarını kapsar. Yoğun bitki örtüsü nedeniyle yerleşmeye, tarıma ve dolayısıyla nüfuslanmaya uygun değildir.

Subekvatorial Kuşak: Nemli (yağışlı) Ekvatorial kuşağın kuzey ve güneyinde, yıl içinde kurak (yağışsız) devrelerin ortaya çıktığı sahaları kapsar. Bu kesimlerde yıl içinde bir veya iki kurak devre bulunur. Sıcaklık nemli Ekvatorial kuşaktaki gibi, yıl boyunca 20 derecenin üstündedir. Sıcak bölge ürünlerinin yetiştirildiği zengin bitimsal faaliyet söz konusudur. Tarımsal faaliyet bütün yıla yayılır. Tarımsal yoğunluk yağışlı devrelere isabet etmesine rağmen sulama olanağının bulunduğu kesimlerde yılın tümünde tarım yapılır. Yani, yılda birden fazla ürün alınır.

Tropikal kuşak: Kuzey ve Güney yarımkürede dönenceler çevresine isabet eden sahaları içine alır. Kıtasal alanlarda çöllerle temsil edilir. Kuzey Afrika'da büyük Sahra çölü ve güney Afrika'da Kalahari çölü bunlara örnektir. Dar kara parçalarına ve adalara isabet eden kesimlerinde ise, deniz etkisi nedeniyle aynı durum söz konusu değildir. Çöllerde sıcaklık yıl boyunca gündüz çok yüksek, geceleri ise, düşüktür. Gece ve gündüz arasında sıcaklık farkları çok yüksektir. Çöller çok kuraktır. Bu kesimlerde Çöl iklimi olarak da ifade edilir. Çöl bölgelerinde, kurak ve su kaynakları çok az olduğundan tarım çok kısıtlıdır. Tropikal kuşakta sulanabilen yerlerde bütün yıl tarım yapmak mümkündür.

Yukarıda sözü edilen iklim kuşakları Sıcak kuşak içindeki farklı bölümlerdir. Bütün yıl sıcak fakat aralarında yağış farklılıkları görülür. Bunlardan sonra yıl içinde dört mevsimin görüldüğü Orta iklim kuşağı (İlman kuşak) sahalarına geçilir. İlman kuşak içinde Subtropikal kuşaktan ayrıca söz etmek gerekir.

Subtropikal kuşak: Akdeniz iklimi olarak da adlandırılır. Tropikal kuşağın kuzey ve güneyindeki sahalarda görülür. İlman kuşak dahilindedir. Yarıkurak bir özelliğe sahiptir. Yaz devresinde yüksek sahalarda dışında yağışsızdır. Yıllık sıcaklık ortalaması deniz seviyesine yakın kesimlerde 18 derece civarındadır. Yazın sıcak, fakat kışın nispeten soğuktur. Ancak, alçak kesimlerinde kış ılık sayılır. Sıcaklık düşüktür fakat ortalama olarak sıfır derecenin altına düşmez. Bu kesimlerde kış mevsiminde de tarım yapılır. Tarımsal faaliyetler yoğun olarak yaz ile bahar aylarına isabet eder. Sıcak bölge bitkilerinin de yetiştirildiği zengin bir tarımsal hayat vardır.

İlman (Orta) kuşak her iki yarımkürede de yer almasına rağmen karaların daha fazla bulunmasına bağlı olarak Kuzey yarımkürede daha geniştir. Kuzeyde kutup bölgelerine kadar uzanır. Fakat enlem farkı, karasallık ve yükselti ile deniz ve okyanus etkileri nedeniyle her tarafında aynı özellikler görülmez. Okyanus etkisinin bulunduğu orta ve batı Avrupa'da farklıdır. Deniz ve okyanusların nemli ve ılık etkilerinin sokulabildiği bütün kesimlerde yaz devresi nispeten uzundur. Kıyı bölgeleri en elverişli iklim şartlarına sahiptir. Yazın sıcak, kışın soğuktur. Yaz ve kış devrelerinin uzunluğu yere göre değişir. Yaz devresi kuzeye doğru ve yüksek kesimler ile karaların deniz etkisinden uzak sahalarda kısalır. Yağış kış ve bahar aylarına isabet eder. Kuzeye doğru ve dağlık alanlarda nispeten artar. Ortalama sıcaklık da düşer. Ancak karasallığın söz konusu olduğu karaların iç kesimlerinde step şartları hakim olur ve bazı kesimlerde yağış çok azalır. Hatta Asya'nın iç kesimlerinde yaygın step sahaları yanında çöl bölgelerine de rastlanır.

Muson iklimi kuşağı: Muson rüzgarlarının etkilediği güney – güneydoğu Asya'da hüküm sürer. Yaz devresinde kabaca güneydoğudan okyanustan karaya doğru esen yaz Musonu bol yağış getirir. Bu yüzden bu bölgelerde yağışlı devre Yaz mevsimidir. Yağışlı devre altı ay sürer. Altı aylık Kış devresinde ise, muson rüzgarları kıtadan okyanusa doğru eser. Yaz Musonu gibi, bol nem yüklü olmadığı için bu bölgelerde kurak (az yağışlı) devre Kış devresine isabet eder. Yaz devresinde bol yağışa bağlı olarak birçok sıcak bölge bitkisi yetiştirilir. Bu tarım bitkilerinin başında pirinç gelir. Pirinç bu bölgelerde temel gıda maddesidir. Hindistan

cevizi, palmye, ananas, çeşitli baharatlar vb. sıcak bölge ürünleri altı aylık yağışlı devrede birden fazla hasat edilir.

Soğuk kuşak kutuplar ve çevresinin kapsar. Bütün yıl soğuktur. Bu yüzden, özellikle kutup bölgelerinde, tarım yapılabilme olanağı yoktur. Soğuk kuşakta da yaz ve kış devresi vardır. Ancak, çok kısa süren yaz devresinde de sıcaklık düşüktür. Yaz devresinde sıcaklığın çimlenme derecesinin üzerinde kaldığı kesimlerde yetiştirme devresi kısa bazı bitkileri yetiştirme olanağı söz konusudur. Fakat ticari değeri yoktur. Soğuk iklim bölgeleri içine, her kıtada dağların enlemlere göre değişen belirli bir yükseklikten sonraki kesimleri de girer. Böylece dağların yüksek kısımlarında da tarım olanağı imkanı belirli bir yükseklikten sonra ortadan kalkar.

Böylece, tarım yapılamayan soğuk bölgeler sürekli yerleşmeler ve nüfustan yoksundur. Soğuk bölgelerde düşük sıcaklık ve fizyolojik kuraklık, çöl bölgelerinde ise, yüksek sıcaklık ve fiili kuraklık yerleşmeyi ve nüfuslanmayı engelleyen faktörlerdir. Dünya nüfusu tarım yapılabilen yerlerde yayılmaktadır. Diğer yerlerde balıkçılık ve hayvancılığın yapılabildiği oranda seyrek nüfus yer alır. Bazı yerlerde ise, yerleşik nüfus bulunmaz.

Doğal şartlar içinde iklim, Siyasi Coğrafya'da en önemli etkidir. İklim insanları fiziki ve moral açısından doğrudan etkilemekte ve dolayısıyla insanların sağlığı, enerjisi, çalışma isteği ve verimi yeryüzünde her iklim kuşağında veya bölgesinde farklı olmaktadır. Kesin bir yargı olmamakla birlikte nispeten soğuk iklim bölgelerinde insanların sıcak iklim bölgelerindekilere göre, daha dinamik, daha mücadeleci oldukları görülmektedir. Bu konuda nispeten soğuk iklim bölgelerinde insanların ihtiyaçlarını karşılamadaki zorluk, geçim sağlamadaki kısıtlı imkanların da etkisi vardır.

Yeryüzünde bitkilerin ve dolayısıyla tarım bitkilerinin çeşidini ve dağılımını iklim belirler. İklim elemanlarından özellikle sıcaklık ile yağış bu konuda önemli etkiye sahiptir. Her bitkinin yetiştirme devresi boyunca belirli bir sıcaklığa ihtiyacı vardır. Her bitkide farklı olan bu sıcaklık ihtiyacı karşılanamaz ise, bitkinin büyümesi, olgunlaşması ve tohum vererek hasadı mümkün olmaz. Her bitki, sıcaklık değeri yaklaşık olarak artı dört derecenin üzerine çıktıktan sonra filizlenmeye veya büyümeye başlar. Büyüme ve olgunlaşma döneminde sıcaklık istekleri artar. Ancak, uzun süreli çok yüksek sıcaklıklar çoğu bitkinin varlığını sürdürmesini engeller. Çöl bölgeleri böyledir.

Yine her bitkinin filizlenip büyüyerek olgunlaşabilmesi için belirli bir nem (yağış) isteği vardır. Nem isteği yerine gelmediği takdirde bitki sağlıklı büyüyemez veya yaşamını sürdüremez. Nem isteği de her bitki için farklıdır.

Sıcaklık uygun fakat kuraklık nedeniyle yağış şartları uygun değilse, tarım bitkilerinin nem ihtiyacı sulama ile karşılanır. Kurak- yarı kurak sahalarda nem(yağış) azlığı sulama ile telafi edilir.

Bitkiler, tarım bitkileri yeryüzündeki iklim dağılışına uyum sağlamışlardır. Her farklı iklim bölgesinde farklı bitkiler bulunur. Ancak, bazı bitkiler, istedikleri şartlar sağlanırsa farklı iklim bölgelerinde de yetiştirilebilirler. Veya bazı bitkiler ekstrem olmamak kaydıyla kendileri için optimum şartları sağlamayan diğer iklim bölgelerine de uyum sağlayabilirler. Fakat asıl iklim bölgelerinden şekil ve kaliteye ulaşamazlar.

İklimin, başlıca gıda kaynağı olan tarım bitkilerini ve dağılışını belirlemesi, dolaylı olarak insan topluluklarının ekonomik, sosyal ve siyasi yaşamını da etkilemektedir. Yeryüzünde her bölge tarımsal gıda kaynakları seviyesinde nüfus barındırma kapasitesine sahiptir. Geçmişten günümüze bu özelliğe uygun bir nüfus dağılışı ortaya çıkmıştır. Yeryüzünde nüfus dağılışı bitkilerin dağılışı ile genellikle paraleldir. Tarım bitkilerinin çeşitli ve bol bulunduğu yerlerde kalabalık nüfus toplanmış, çeşidin az ve yetersiz bulunduğu yerler ise, az ve seyrek nüfuslanmıştır. Buna bağlı olarak ekonomik yoğunluk ve canlılık ile siyasi olaylardaki hareketlilik de gıda kaynakları bol ve kalabalık nüfuslu bölgelerde meydana gelmektedir.

İnsan yaşamına, insan topluluklarının ihtiyaçlarını karşılamaya en elverişli iklim kuşağı Orta iklim kuşağıdır(ılıman kuşak). Yıl içinde dört mevsim bulunan ılıman kuşakta soğuğa dayanıklı olanlar yanında sıcak bölge tarım bitkilerini bazıları da yetiştirilebilmektedir. Temel gıda maddesi olarak buğday başta olmak üzere, mısır, pirinç geniş alanlarda yetiştirilebilmektedir. Kahve, kakao, şeker kamışı, sanayi bitkisi kauçuk ve diğer bazı sıcak bölge bitkileri dışında dünya’da tüketilen bütün tarım ürünleri bu kuşakta yetiştirilebilmektedir. Tarımsal faaliyetlerin Yaz devresinde yoğunlaştığı Orta iklim kuşağında pirinç, çay, pamuk, turunçgiller, susam, muz gibi, sıcak bölge ürünleri yetiştirilebilmektedir. Zeytin ile yağlı tohumlu bitkiler, yumrulu bitkiler, çeşitli sebzeler ile meyveler bu kuşakta yetiştirilebilmektedir.

Ancak bu çeşitlilik ve zenginlik Orta iklim kuşağının her tarafında görülmez. Daha ziyade bu kuşağın alçak enlemlerine isabet eder. Sözü edilen sıcak bölge ürünleri yaklaşık

olarak 30 – 50 derece enlemleri arasındaki bazı bölgelerde yetiştirilme imkanı bulurlar. Bu enlemlerde tarım ürünleri çok çeşitlidir.

Aynı çeşitliliğin ılıman kuşağın Soğuk kuşağa yakın yüksek enlemlerinde olmadığı görülmektedir. Bu kesimlerde daha çok tahıllar ve soğuğa daha dayanıklı tarım bitkileri yetiştirilebilmektedir.

Yeryüzünde tarımsal zenginliğe sahip diğer bir kuşak da Muson iklimi kuşağıdır. Yağışlı yaz devresinde güney – güneydoğu Asya ve yakın adalarda yaz pirinç ve çay başta olmak üzere sıcak iklim ürünleri yıl boyunca yetiştirilir. Kış devresinde ise, ılıman kuşak ürünleri de yetiştirilebilmektedir. Bu zenginlik bu bölgelerde Dünya nüfusunun yarısının toplanmasının nedenidir. Özellikle pirinç, bu bölgelerdeki kalabalık nüfusun beslenmesinde önemli pay sahibidir.

Bütün yıl yağışlı Ekvatorial bölgeler dışında Sıcak iklim bölgelerinde de buğdaygiller dışında Pirinç, mısır gibi, temel gıda maddeleri ile yeryüzünün başka bölgelerinde yetiştirilemeyen sıcak bölge ürünleri yetiştirilir. Fakat bu bölgelerdeki çeşitlilik ılıman kuşaktaki kadar zengin değildir.

Çöl ikliminin hüküm sürdüğü çöl bölgeleri ile soğuk kuşakta tarım alanları çok sınırlıdır. Geniş alanlarda tarım imkanı yoktur. Gıda kaynakları sınırlı olduğundan nüfus çok seyrek,; ekonomik faaliyetler zayıf ve siyasi olaylar seyrek.

Tarımsal fakirliğin söz konusu olduğu bölgelerde ekonomik ve siyasi olaylar petrol ve diğer yer altı kaynaklarının bulunduğu yerlerde yoğunlaşır. Bu bölgelerin önemi bu kaynaklara bağlıdır.

iklimin elverişliliği nedeniyle tarımsal zenginliğin olduğu bölgeler, Geçmişten günümüze, aynı zenginliğin bulunmadığı bölgelerdeki insan topluluklarının ve devletlerin dikkatini çeken ve ele geçirmek istedikleri sahalara olmuştur. Bunun için savaşlar yapılmıştır. Dünya tarihi incelendiğinde siyasi olaylar açısından yoğunluğun ılıman kuşak ile muson bölgelerinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Zamanımızda gıda kaynakları için sıcak savaşlar olmamaktadır. Fakat, bugünün gelişmiş ve global gıda kaynaklarının çoğunluğunu tüketen, özellikle nispeten yüksek enlemlerdeki, gelişmiş ülkeler yeni yöntemlerle kendileri dışındaki tarımsal açıdan zengin ülkelerin kaynaklarını kullanmaktadırlar. Geleceğe yönelik stratejik planlarında gıda ihtiyaçlarının karşılanması önemli yer bulmaktadır.

Yeni tarım teknolojileri ile daha önce tarım yapılamayan kurak sahalar başta olmak üzere bazı yerler de tarıma açılabilenlerdir. Orta iklim kuşağının uygun bölgelerinde örtü altı tarımı yaygınlaşmakta. Henüz sanayileşmesini gerçekleştirememiş ve bu nedenle tüketimin nispeten az olduğu ülkelerdeki tarım alanları gelişmiş ülkelerin dikkatini giderek daha fazla çekmektedir. Küresel şirketler bu ülkelerde tarım arazisi satın almakta veya uzun süreli kiralamaktadırlar. Tarımsal kaynaklar küresel siyasette giderek daha fazla yer almaktadır.

Tarımsal kaynaklar açısından zengin ve ürün çeşitliğine sahip ülkeler stratejik açıdan daha avantajlıdırlar. Bu zenginlikleri siyasi ilişkilerine de yansımaktadır. Bu devletler olağan dışı dönemlerde gıda ihtiyaçlarını karşılama açısından diğerleri kadar endişe etmezler. Gıda kaynakları açısından zengin olmayan devletler için bu durum siyasi ve stratejik açıdan sıkıntı hissettirmektedir.

Tarımsal gıda kaynakları açısından zengin ülkeler güney ve batı Avrupa ülkeleri, Türkiye başta olmak üzere, kuzey Akdeniz ülkeleri, güney-güneydoğu Asya ülkeleri ile diğer bazı sıcak bölge ülkeleridir. Fransa, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Belçika, kısmen Almanya da bu açıdan zengin ülkelerdendir. İtalya, Yunanistan da bu gruba dahil edilebilirler. ABD, Brezilya ve Arjantin, hatta Şili tarımsal zenginliği olan devletlerdir. Çin, Hindistan ve Pakistan ile Çin Hindi ülkeleri için de tarımsal gıda kaynakları zenginliğinden söz edilebilir.

Afrika kıtasında nemli ekvatorial bölge ile çöl bölgeleri dışındaki ülkelerin tarımsal potansiyeli yüksektir. Bu devletler henüz gelişmemiş oldukları için tarımsal potansiyellerini değerlendirememektedirler. Tarım teknikleri gelenekselliğini korumaktadırlar. Bu açıdan gelişmiş ülkelerin dikkatini çekmektedirler.

Yeryüzünde toprakları birden fazla iklim kuşağında uzanan devletlerden de söz edilebilir. Nispeten geniş sahaları uzun eksenli olan ve kuzey – güney doğrultusunda uzanan ülkeler bu açıdan şanslıdır. Rusya toprakları hem ılıman kuşak hem de soğuk kuşağı kapsamaktadır. Rusya'nın tarıma elverişli bölgeleri güney kesimlerindedir. Şili toprakları sıcak iklim kuşağından Soğuk kuşağa kadar uzanmaktadır.

Orta iklim kuşağında yer alan ülkelerin sahaları ne kadar fazla enlem katederse, o kadar çeşitli sıcaklık ve yağış şartlarına maruz kalmaktadır. Bu durum tarım ürünü çeşitliliği açısından avantaj sağlamaktadır. ABD, Çin, Hindistan, hatta Türkiye vb. ılıman kuşak ülkeleri bu bakımdan çok avantajlıdırlar.

Zamanımızın ileri derecede gelişmiş siyasi açıdan güçlü, küresel siyasette etkin ülkelerinin büyük çoğunluğunun tarımsal açıdan da zengin ülkeler olduğun görülmektedir.

ABD, Çin, Rusya, batı Avrupa ülkeleri saha genişliği ve diğer avantajları yanında tarım zenginidirler. Bir kuzey ülkesi sayılan, yani, soğuk iklime sahip, fakat siyasi gücü bulunan İngiltere'nin tarımsal zenginliğinin olmadığı söylenebilir. Fakat İngiltere, fiziki potansiyelinin üzerinde bir gelişmişliğe, siyasi güç ve etkinliğe ulaşmasını 19. Yüzyıl ve öncesinde sahip olduğu sömürgelerine borçludur. İhtiyaçlarını sömürgelerinden temin etmiştir.

Uygulamalar

1-Devletlerin Siyasi gücünde iklimin Etkisinin Araştırılması

2-Bitkilerin dağılışı ile iklimin dağılışı arasındaki ilişkinin araştırılması

Uygulama Soruları

1-Farklı iklim Bölgelerinde Farklı Tarım Bitkilerinin yetişmesinin nedenleri nelerdir?

2-Bazı Tarım Bitkileri Kendileri için uygun iklim bölgeleri dışında neden yetiştirilemez?

3-Tarım ile Siyasi Güç Arasındaki İlişkiyi Araştırınız.

Bu Bölümde Neler Öğrendik Özeti

İklim Ve İklim Bölgeleri

İklimi Etkileyen Faktörler

Tarım Bitkileri ile İklim İlişkisi

İklim İle Siyasi Güç İlişkisi

Bölüm Soruları

1 – Yeryüzünde kuzey – güney doğrultusunda ana iklim kuşaklarının meydana gelmesinde temel etken..... dır.

- A) Yer şekillerindeki farklılık
- B) Yükselti farklılıkları
- C) **Enlem(Güneş ışınlarının geliş açısındaki farklılık)**
- D) Bitki çeşitliliği
- E) Kara ve denizlerin dağılışı

2 – Yeryüzünde bitkilerin dağılışında temel etken iklimdir.

- A) **Doğru**
- B) Yanlış

3 – Bugün Dünya gıda ihtiyacının büyük kısmı sıcak ve ılıman iklim bölgelerinden sağlanır.

- A)Yanlış
- B)**Doğru**

4 – Elverişli iklim bölgelerinde tarımsal çeşitlilik ve zenginlik vardır. Buna göre aşağıdaki ülkelerden hangisi diğerlerine göre bu açıdan zengindir?

- A)İngiltere
- B) Cezayir
- C)**Türkiye**
- D) İsveç
- E)Slovakya

5 – Tarımsal zenginliğe sahip devletler kalabalık nüfus barındırırlar.

- A) Yanlış
- B) **Doğru**

10. SİYASİ COĞRAFYADA YER ŞEKİLLERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-Yer şekilleri
- 2-Yer Şekillerinin Farklılaşması
- 3-Yer Şekilleri ile Siyasi olaylar ve Siyasi Güç İlişkisi
- 4-Dünyada Tatlı Su Varlığı Ve Dağılışı
- 5-Tatlı Suların Siyasi Değeri

Bu Bölümde Hedeflenen Kazanımlar Ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın Nasıl Elde Edileceği ve Geliştirilweceği
Yer Şekilleri ve Etkileri	Yer Şekillerinin Devletlerin Ekonomik Ve Siyasi Hayatına Etkileri	Metin ve Öğrenci Araştırmasıyla
Tatlı Suların	Tatlı Suların Önemi	Metin ve Öğrenci Araştırmasıyla
Tatlı Suların Dağılışı	Tatlı suların Küresel Siyasete Etkisi	Metin Ve Öğrenci Araştırmasıyla

Anahtar Kavramlar

Ova, Dağ, Plato, Havza, Kıyı

Su Zenginliği

Su Fakirliği

Giriş

Siyasi Coğrafyada yer şekilleri de devletlerin gelişip güçlenmesi açısından etken olan özelliklerdendir. Yükselti, Ova, plato, dağ, havza, vadi, yamaç, ada, yarımada niteliğindeki yer şekilleri devletlerin kurulması, sahasının ve sınırlarının belirlenmesinde etken olması yanında ile gelişmesi ve siyasi açıdan güçlenmesi için avantajlar veya dezavantajlar ifade eder.

10.1. Yer Şekilleri ve Etkileri

Yeryüzünde Ova, dağ - plato ve havzalar ve farklı yükseltelerin bir arada yer aldığı arızalı karalarda devletlerin alanı genellikle fazla geniş olmamakta ve devlet sayısı nispeten artmaktadır. Buna karşılık nispeten yüksek geniş step sahaları ile plato ve çöl alanlarında daha az sayıda fakat daha geniş alanlı devletler gözlenmektedir. Bunda step ve çöl bölgelerinin geniş alanlarda yeknesak olması veya kıt kaynakların geniş alanda aynı özellikleri göstermesinin de etkisi vardır. Yani, nüfus barındırma kapasitelerinin düşük olmasıdır.

Yer şekillerinin iklimi de etkileyerek devletlerin ekonomik, sosyal ve siyasi yaşamına dolaylı olarak yön verdiği de söylenebilir. Bütünüyle ovalık sahada yer alan devletler ile yüksek dağlık sahada, ada veya adalarda, step sahalarında bulunan devletlerin aynı gelişme potansiyeline sahip olmadıkları veya gelişip güçlenme konusunda eşit ekonomik şartları taşımadıkları bir gerçektir. Doğal kaynaklar ve tarımsal kaynaklar açısından yüksek potansiyele sahip olmamak, beşeri şartlar ve diğer şartlar yerine getirildiğinde devletler için gelişmeye engel olarak gösterilemez. Fakat, siyasi açıdan güçlü ve etkin olma konusunda önemli bir engel oluşturur. Kıyı devletleri, deniz seviyesine yakın yükseltideki sahaların nispeten geniş yer kapladığı, elverişli ve çeşitli iklim özelliklerine maruz, uygun fiziki konumdaki devletlerin gelişmek ve güç kazanmak için imkanları fazladır. Ancak, küresel siyasette etkin olmak için saha genişliği, beşeri özellikler gibi, diğer şartlarının da uygun olması gerekir.

Yükselti farklılıkları iklim üzerinde etkili olur. Deniz kıyısında veya deniz etkisine açık ovaların ülkede nispeten geniş oranda bulunması uygun iklim koşulları ve dolayısıyla tarım bitkileri açısından zenginlik demektir. Yüksek ve deniz etkisinden uzak sahaların geniş oranda yer kaplaması ise, tam tersine tarımsal çeşitliliği ve zenginliği engeller.

Ülkede çeşitli jeolojik devirlerde oluşmuş litolojik unsurların ve formasyonların bulunması, yer altı kaynakları açısından çeşitliliği ve bazılarında zenginliği sağlamaktadır. Tortul, volkanik ve metamorfik (başkalaşım) kayaçlarının yer alması bu açıdan önemlidir.

Yer şekilleri devletlerin savunması konusunda da yönlendiricidir. Yeni askeri yöntemler ile teknoloji ve silahlar dikkate alındığında bu önemsiz gibi görülebilir. Fakat ülkeleri çevreleyen dağlık sahalar yine de savunma açısından diğer şartlarla birlikte kolaylık sağlar. Düzlük ve ovalık bir devletin savunma stratejisi ile dağlık bir devletin veya bir ada devletinin savunma stratejileri ve öncelikleri farklıdır. Ova ve step devletlerinin savunulması diğerlerine oranla zorluk arz eder.

Dağ Devleti: Bazı devletlerin bütünüyle yüksek ve dağlık araziye sahip oldukları görülür. Bu tip devletlerin ortaya çıkması ve varlıklarını sürdürebilmeleri ellerinde buldukları dağ geçitlerine ve bu geçitleri kat eden yollara bağlıdır. Dağ devletlerinin gelişmeleri buldukları fiziki ve beşeri konuma bağlıdır. Önemli bölgeler ve devletler arasında geçit özelliğine sahip olan dağ devletleri gelişmektedir. İsviçre, İtalya ile Avrupa'nın diğer ülkeleri arasında önemli bir geçit sahasıdır. Alpler üzerinde Avrupa'nın damı niteliğindedir. Bu özellikleri İsviçre'nin diğer devletlerin baskılarına maruz kalmasını engellemiştir. Bu özellik, II. Dünya savaşında tarafsız kalmasında da önemli bir etkidir.

Afganistan da bir dağ devletidir. Sovyetler Birliği zamanında O devlet ile Pakistan ve Hindistan arasında önemli bir geçit yeridir. Nitekim soğuk savaş döneminin sonlarında Sovyet işgaline uğramıştır. Bugün de bu geçit özelliğini sürdürmektedir.

Diğer taraftan dağlık olma özelliği yüzünden dağ devletlerinin nüfusu genellikle heterojendir. Yani, Farklı etnik köken, din ve mezheplere mensup nüfus grupları bulunur. Bu durum birlik ve istikrarı zorlaştıran bir etkidir. Başka devletler tarafından siyasi olarak dağ devleti aleyhine istismar edilebilir.

Ova Devleti: Sahalarında ovaların geniş yer kapladığı devletlerdir. İklim şartları elverişli olduğu takdirde ovalar ve alçak sahalar ekonomik ve siyasi gelişme için en uygun yerlerdir. Ovalar tarıma ve ulaşımına uygundur. Tarım alanı olarak değerlidir. Buna bağlı olarak nüfus barındırma kapasiteleri yüksektir. Ova devletlerinin iklim şartları uygun ise, genellikle kalabalık nüfuslu oldukları görülür. İklimin elverişli olduğu bölgelerdeki ovalar tarihin eski zamanlarından beri yoğun yerleşilmiş ve kalabalık nüfus barındıran sahalardır.

Nispeten geniş ovalar, alanı geniş birçok ülkede de bulunur. Deniz seviyesindeki ovalar, akarsu ağızlarındaki delta ovaları, deniz etkisine bağlı olarak elverişli iklim özellikleriyle bulunduğu ülkenin tarımsal zenginlik kaynağıdır. Orta iklim kuşağı ve Musonlar Asya'sının ovalarında Dünya nüfusunun çoğunluğu toplanmıştır. Bu ovalardaki zengin ve canlı tarımsal hayat, buldukları devletlerin ekonomisinde önemli olduğu gibi, dolaylı olarak siyasi güçlerinin de bir parçasını oluştururlar.

Atlantik kıyısında bir ova devleti olan Hollanda geniş bir alanı olmamasına rağmen, Coğrafi konumunun da elverişli olmasıyla Dünyanın önemli tarım üreticilerindedir. Hollanda'nın 19. Yüzyılda sanayileşmiş ve ileri derecede gelişmiş bir ülke olmasında tarımsal üretiminin de önemli katkısı olmuştur. Hollanda 19. Yüzyıl ve öncesindeki asırlarda siyasi açıdan da oldukça etkindir.

Fakat tipik ova devletlerinin savunmasında zorluk söz konusudur. Almanya ve Rusya arasında doğal engellerden yoksun bulunan Polonya ve Macaristan I. Ve II. Dünya savaşlarında kolaylıkla işgal edilmişlerdir. İki karşıt siyasi güç arasında ezilmişlerdir. Keza Almanya Hollanda'yı işgal ederken zorlanmamıştır. Zamanımızda bu konu eskisi kadar tehlike arz etmese de ovalardan oluşmuş devletler için stratejik bir endişe kaynağıdır. Bu durum siyasi ilişkilerini de etkiler.

Ada Devleti: Dünyada bütünüyle ada veya adalar üzerinde kurulmuş birçok devlet vardır. Bunlar arasında ekonomik ve siyasi açıdan dikkat çekici olanlar İngiltere, Japonya, ırlanda, Sri Lanka, Yeni Zelanda, Küba, Yeni Gine'dir. Bunların dışında çoğunluğu 20. Yüzyılın ikinci yarısında bağımsız devlet olarak ortaya çıkan çok sayıda küçük ada devleti bulunmaktadır.

Zamanımızda küresel ekonomi ve siyasette etkisi bulunan iki önemli ada devleti İngiltere ve Japonya'dır. İngiltere ve Japonya'nın Dünya tarihinde de önemli yerleri vardır. Her iki devlet de 20. Yüzyılın ikinci yarısına kadar dünyanın en etkin siyasi güçleri idi. I. Ve II. Dünya savaşlarında etkin rol oynamışlardır. Her iki devletin de diğer ada devletlerine göre, dikkate değer geniş bir alana sahip olmaları, kıtalardaki devletlere göre, daha erken birliği sağlayıp istikrara kavuşmaları, bunda etkili olmuştur. İngiltere'nin Avrupa kıtasına, Japonya'nın Asya kıtasına yakın olmalarını da dikkate almak gerekir. Ada devletleri olarak savunma açısından avatajlı olduklarını da belirtmek gerekir. Ada devletleri olmalarına bağlı olarak denizcilikte her zaman güçlü olmaları bu iki devletin ekonomik ve siyasi gücünde etkili olmuştur.

Yeryüzünde yukarıda sözü edilenler dışında “takımada devletleri”, “yarımada devletleri” ile “havza devletleri” ve “yamaç devletleri” de dikkati çeker. İtalya, Türkiye, Yunanistan ve Danimarka dikkati çeken yarımada devletlerindedir. Filipinler takımada devleti olarak önemlidir.

Havza devleti olarak Fransa'dan bahsedilebilir. Sen nehri havzası Fransa'nın sahasının önemli bir kısmını oluşturur. Şili ise, tipik yamaç devletine örnek gösterilebilir.

10.2. Siyasi Coğrafyada Sular

“Sular” denilince, atmosferde, yeryüzeyinde ve yer altındaki sular, yani, Dünyanın su varlığı kast edilir. Dünyadaki su miktarının 1,4 milyar kilometreküp olduğu tespit edilmiştir. Bunun yaklaşık olarak %97 si tuzlu su olarak denizlerde dir. Sadece yaklaşık olarak %3 ü tatlı

su” olarak adlandırılan ve insanın içmek ile sulama ve diğer ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kullanabileceği sudur. Bunun da %2 si pratik olarak kullanılabilir nitelikte ve konumdadır.

Siyasi Coğrafya açısından denizlerin fonksiyonu ve önemi üzerinde daha önce durmuştuk. Denizlerin çok önemli ulaşım fonksiyonu yanında balıkçılık ve deniz dibi yer altı kaynakları açısından da stratejik değeri olduğunu belirtmiştik. Tarih boyunca devletler denize kıyısı olan kesimlerde yoğunlukla kurulmuşlardır. Denize kıyısı olmayan devletler de kurulduktan sonra denizi hedeflemişler ve denize ulaşmaya çalışmışlardır. Bu konuda özellikle deniz ulaşımına sahip olmak başlıca amaç olmuştur.

Deniz, uzak ülkelere ulaşmak ve ticaret yapmak için elverişli bir ulaşım yolu idi. 16.Yüzyıla kadar Akdeniz, ulaşım açısından, en önemli ticaret aksiydi. Güney – güneydoğu Asya’dan ve Afrika’dan getirilen mallar başta İskenderiye olmak üzere doğu Akdeniz limanlarından Avrupa’ya ulaştırılıyordu. Bu yüzden Avrupa- Asya’da gelişen medeniyetler, güçlü devletler için Akdeniz’e ve çevresine hakim olmak başlıca amaç olmuştur. Makedonyalılar, Romalılar, Persler, Araplar, Seçuklular ve Osmanlılar Çeşitli dönemlerde bu bölgeye egemen olmuşlardır.

Anadolu ve Suriye’den ticaret kervanlarının Uzak Doğu’dan getirdikleri ticaret malları Anadolu ve Suriye limanlarından batıya ulaştırılmaktaydı. Aynı şekilde Arap gemileri kızıldeniz, Basra körfezi kıyılarını izleyerek Hindistan kıyılarına ulaşmakta ve buradan aldıkları malları İskenderiye Limanına getirmekte idiler. Batıdan, Avrupadan getirilen mallar da aynı yol izlenerek doğuya taşınmaktaydı.

14. ve 15. Yüzyıllarda Türklerin Anadolu ve Suriye’ye hakim olması ve daha sonra Osmanlıların doğu ve güney Akdeniz kıyılarına uzanması Avrupa devletleri açısından doğu ile batı arasına yeni bir siyasi gücün girmesi anlamına geliyordu. Ticaretin, eskiye göre, daha da değerlenmesinin de etkisiyle Atlas okyanusuna kıyısı olan Avrupa devletleri yeni yollar aramaya başladılar. Ümit Burnu yolunun keşfi ve bu yolla Hindistan’a gidilebilmesi ile Amerika’nın keşfiyle Atlas okyanusu deniz ticaret yolu olarak önem kazanmaya başladı. Zamanla Ticaret yolu olarak yoğunluk Atlas okyanusuna kaydı. Akdeniz ikinci planda kaldı. Büyük devletlerin Akdeniz için yaptıkları mücadele Atlantik için yapılmaya başlandı. Önceleri Portekiz ve İspanya Atlantik yoluna hakimken İngiliz ve Hollandalılar ile Fransızlar ticarete hakim olma mücadelesinden galip çıkmışlardır. Özellikle İngiltere, kıtalar arası ticarete hakim olarak denize dayalı büyük bir imparatorluk konumuna gelmişti.

1869 da Süveyş kanalının açılmasıyla Akdeniz yeniden önem kazanmıştır. Yakın yıllarda Süveyş kanalının genişletilerek trafiğın hızlandırılması ve daha büyük gemilerin geçişine uygun hale getirilmesiyle Akdeniz – Süveyş kanalı Avrupa ile Asya arasındaki başlıca ticari su yolu haline gelmiştir.

1912 de Panama kanalı açılmış ve Atlantik – Pasifik bağlantısı sağlanmıştır. Zamanımızda Avrupa ile güneydoğu Asya ve Avrupa ile Amerika ve tropikal bölgeler arasındaki ticarete büyük ölçüde Batı Avrupa ve kuzey Amerika devletleri hakimdir. Japonya, Çin ve diğer gelişmiş bazı devletler de bu konuda rekabet halindedirler. Bugün gelişmiş ve çok tüketen devletler için, bu önemli deniz ticaret yollarına hakim olmak veya nüfuz etmekten çok emniyetini sağlamak daha önceliklidir.

Dünyanın tatlı su varlığı ve kaynakları da küresel siyasi mücadelenin konusu olmaya başlamıştır. Dünya nüfusunun artması, su tüketiminin veya kullanımının fazlaşması, önemli bir etkidir. Fakat daha da önemlisi, sanayileşerek gelişmiş ülkelerin çoğalmasıyla dünya nüfusunun giderek daha fazlasının standardının yükselmesi ve sadece doğrudan su değil, her türlü mal tüketiminin artmasıdır. Global tüketimin hızla artması, artan tüketimin karşılanması amacıyla tarım, sanayi ve enerji başta olmak üzere bütün sektörlerde üretim artışını gerektirmektedir. Böylece, tarımda sulama, sanayide hammadde ve doğrudan kullanım olarak su tüketimi – kullanımı hızla artmaya devam etmektedir. Ekonomik faaliyetlerin tümünde şu veya bu şekilde su kullanılmaktadır. Yaşam standardının yükselmesi de doğrudan su kullanımını daha da arttırmaktadır. Buna karşılık tatlı su kaynakları yeryüzünde eşit dağılmamıştır. Böylece tatlı su ticari bir mal durumuna yükselmiştir.

1950’li yıllarla birlikte Dünyada tatlı su azında ve net tatlı su tüketimindeki artış, yukarıda belirtilen nedenlerle, hızlanmıştır. 2000 li yıllarda dünyada toplam su arzı yıllık 4000 kilometreküp, net su tüketimi ise, yıllık 2200 kilometreküp seviyelerine ulaşmıştır. Bunun 1950 ye göre üç misli bir artışı ifade ettiği belirtilmektedir. Bu rakamlar zamanla daha da artacaktır. 2025 yılında bu rakamların sırası ile yıllık 5235 ve 2764 kilometreküpe ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Buna karşılık daha önce de belirtildiği gibi, dünyadaki tatlı su miktarı sabittir. Ayrıca, tatlı su kaynaklarının giderek daha fazlası kirlenme nedeniyle doğrudan kullanılamaz hale gelmektedir. Diğer taraftan tatlı sular yeryüzünde eşit dağılmamıştır. İklim özelliklerinin yeryüzünün çeşitli bölgelerinde farklı olması, özellikle iklim elemanlarından yağışın eşitsiz dağılımı tatlı su kaynakları bakımından zengin ve fakir ülkelerin varlığını da beraberinde

getirmiştir. Yağışın ve dolayısıyla nemin bol olduğu ülkeler tatlı su zengini, yağışın az olduğu ülkeler tatlı su fakiri pozisyonundadır. Bazı ülkeler ise, kendine yetecek kadar tatlı su kaynaklarına sahiptir.

Bu durum, tatlı su kaynakları ve kullanımının devletler arasında bir siyasi mücadele konusu olarak önemini gittikçe arttırmaktadır. Akarsular, göller ve yer altı suları önemli tatlı su kaynaklarıdır. Tatlı suyun, henüz faydalanamayan, önemli bir kısmı da buzullar şeklinde depolanmıştır.

Dünyanın toplam tatlı su miktarı, 9.000 kilometreküp kullanılabilir olmak üzere, 43.750 kilometreküp olarak öngörülmektedir. Bu kaynağın % 45 i Amerika(kuzey ve güney), %28 i Asya, %15,5 i Avrupa ve % 9u Afrika'da bulunmaktadır. Kişi başına düşen yıllık tatlı su kaynağı miktarı ortalama olarak Amerika'da 24000, Asya'da 9300, Avrupa'da 5000 ve Afrika'da 3400 metreküp seviyesindedir. Fakat ülkeler ölçeğinde bu dağılım çok farklıdır.

Kuveyt'te kişi başına düşen tatlı su miktarı 10 metreküp iken Kanada'da 100.000 metreküptür. Kişi başına düşen yıllık tatlı su kaynağı bakımından en fakir on ülke Bahreyn, Ürdün, Kuveyt, Libya, Malta, Katar, S. Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen ve Maldivler olup, bu ülkeler içinde ağırlık Orta Doğu ülkelerindedir.

Dünyada 32 ülke tatlı su kaynağının %50sinden fazlası komşu ülkeler kaynaklı olması nedeniyle "bağımlı ülke" durumundadır. Yani bu ülkelerin kullandıkları suyun %50sinden fazlası genellikle kaynağı komşu oldukları ülkelerde bulunan ve "sınır aşan akarsular" olarak tanımlanan ırmaklardan sağlanır. Bu durumun su kaynakları açısından yarattığı bağımlılık siyasi ilişkilerine de yansır. Bu bağımlılık derecesinde olmamakla birlikte "sınır aşan sular" konusu daha fazla ülkeyi ilgilendirmektedir.

Türkiye'de toplam 110 kilometreküp olan tatlı su potansiyelinin yıllık yaklaşık 35 km. küp hacmindeki kısmı kullanılmaktadır. Türkiye'de kişi başına yıllık kullanılabilir tatlı su miktarı 1.700 metreküpe düşmüştür. 2030yılı itibarıyla nüfus artışı ve nüfusun yaşam standardının yükselmesine bağlı olarak 1.000 metreküpe düşeceği, yani ülkemizin "su fakiri" ülkeler sınıfında yer alacağı tahmin edilmektedir(**Kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarı 8.000 – 10.000 metreküpü aşan ülkeler "su zengini", 2.000 metreküpten az olan ülkeler "su azlığı çeken" ve 1.000 metreküpten az olan ülkeler ise, "su fakiri" ülkeler sınıfında yer almaktadır.**).

Yağışla düşen sular akarsular aracılığıyla denizlere ve göllere taşınmaktadır. Yeraltı suları dışında kullanılabilir tatlı sular akarsular ve göllerden temin edilmektedir. Bu yüzden

akarsular ve göller ülkeler için yaşam kaynaklarıdır. Özellikle sınır aşan bazı büyük akarsular yağış azlığından dolayı kuraklığın etkili olduğu bazı ülkelere hayat vermektedirler. Buna en tipik örnek Nil nehridir. Nil nehri, vadisi ve deltasıyla birlikte çöl ülkesi olan Mısır'ın hayat kaynağıdır. Nehrin suyu ile vadisi ve deltasındaki tarımsal faaliyet Mısır'ı beslemektedir. Nil nehri ulaşım yolu olarak da önemlidir.

Okyanusa dökülen akarsular başta olmak üzere bazı nehirler ulaşım yolu olarak da buldukları ülkelere fayda sağlamaktadırlar. Tuna nehri bunlardan biridir.

Tarımsal kaynaklarla birlikte yeryüzünde eşit dağılım göstermeyen tatlı su kaynaklarının da stratejik önemi vardır. Gelecekte tatlı su kaynakları için siyasi mücadelelerin yapılacağı öngörülebilir. Küresel ısınma yüzünden yeryüzündeki tatlı su kaynaklarının dağılım düzeninin değişebileceği de dikkate alındığında sınır aşan sular başta olmak üzere su kaynaklarının siyasi ilişkileri giderek daha fazla etkileyeceği söylenebilir. Bu konuda su zengini ülkeler stratejik avantaja sahiptir. Gelecek için diğer ülkelere göre bu konuda daha az endişe duyacaklardır.

Uygulamalar

1-Yer Şekillerinin Araştırılması

2-Dünya Su Döngüsünün Araştırılması

Uygulama Soruları

- 1- Yer şekilleri Nasıl Oluşur?
- 2- Sular Nasıl Bir Döngü İçindedir?
- 3- Yararlanılan Su Kaynakları Nelerdir?

Bu Bölümde Neler Öğrendik, Özeti

Yer Şekillerinin Devletlerin Siyasetiyle İlişkisi

Su Varlığı ve Kaynaklarının Önemi

Suların Devletlerin Siyasetine etkisi

Suların Stratejik Önemi

Bölüm Soruları

1 – Yer şekilleri devletlerin farklı askeri savunma stratejileri geliştirmesine etki eder. Buna göre aşağıdaki devletlerden hangisinin diğerlerine göre farklı savunma stratejisi olduğu söylenebilir?

A)Macaristan B) Polonya C) Kazakistan E) **Avusturya** D) Moldova

2 – Ova devletlerinin askeri açıdan savunulması nispeten zordur.

A)Yanlış B) **Doğru**

3 – Yer şekilleri iklim ve dolayısıyla tarım çeşitliliği üzerinde etkilidir. Buna göre aşağıdaki devletlerden hangisi, diğerlerine göre bu açıdan şanslıdır?

A)Kuveyt B) **İspanya** C) Polonya D) Afganistan E) Kanada

4 – Aşağıdaki devletlerden hangisi dağ devletidir?

A)Portekiz B) **Avusturya** C) Macaristan D) Tunus E) Ukrayna

5 – Aşağıdakilerden hangisi ada devletidir?

A)Malezya B) İtalya C) **İngiltere** D) Güney Kore E)Avustralya

**11. SİYASİ COĞRAFYADA BEŞERİ ETKENLER - Beşeri Konum:
Kültür Bölgelerine göre konum, Ekonomik ve Siyasi Güç Merkezlerine
Göre Konum**

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz

1-Beşeri konum

2-Kültür Bölgelerine Göre Konum Ve Siyasi İlişkeler Etkisi.

3-Ekonomik Ve Siyasi Güç Merkezlerine Göre Konum Ve Siyasi İlişkilere Etkisi

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

1-Beşeri Coğrafya'yı Araştırınız?

2-Beşeri konum Nedir, Araştırınız?

Bu Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın Nasıl Elde Edileceği Ve Geliştirileceği
Kültür Bölgelerine Göre Konum	Devletlerin Siyasi İlişkilerine Etkisi	Metin ve Öğrenci Araştırması
Ekonomik Ve Siyasi Güç Merkezlerine Göre Konum	Devletlerin Siyasi İlişkilerine Etkisi	

Anahtar Kavramlar

Beşeri Konum

Siyasi Konum

Kültür Bölgeleri

Giriş

Küresel siyaseti etkileyen ve şekillendiren temel fiziki özellikler ve unsurlarla birlikte beşeri özellikler de önemlidir. Esasen fiziki ve beşeri özellikler birlikte analiz edilip değerlendirildiği takdirde siyasi olaylar doğru açıklanabilir. Fiziki veya beşeri bir veya birkaç unsurun ele alınması bu konuda istenilen sonuca ulaşmada zorluklara; yanlış veya eksik sonuçlara neden olur. Mekandaki bütün coğrafi unsurların(fiziki ve beşeri), zamanın da dikkate alınarak, birlikte analiz edilmesi Siyasi Coğrafyada olabilecek en isabetli sonuçlara ulaşılabilmesi ve geleceğe yönelik çıkarımlar yapılabilmesi için gerekli bir yöntemdir.

Devletlerin siyasi güçleri ile bölgesel ve küresel siyasi etkinliklerinin tespit edilebilmesi ve açıklanabilmesi de aynı yöntemle mümkün olur. Fiziki(doğal) kaynaklar insan tarafından doğru değerlendirildiği, yönetildiği takdirde zenginlik ve güç sağlar.

11.1. Beşeri Konum

Anahatlarıyla fiziki özellikler tarafından şekillendirilmesine rağmen beşeri özellikler diğerleri gibi statik değildir. Beşeri şartlar, insandan kaynaklandıkları için zamanla değişen dinamik bir özellikte sahiptirler. Beşeri konum konusunda birçok ölçüt değerlendirilebilir fakat, devletlerin kültür bölgelerine göre konumu, siyasi ve ekonomik güç merkezlerine göre konumu, komşularına göre konumu, siyasi ilişkilerini etkileyen başlıca beşeri konum koşullarındandır.

11.1.1. Kültür Bölgelerine Göre Konum

Yeryüzü, insan toplulukları veya devletlerin dağılışı bağlamında çeşitli kültür bölgelerine ayrılabilir. Farklı kültürel özelliklerin belirmesi esas olarak farklı doğal şartlar ve kaynaklar temelinde olmakla birlikte tarih öncesi ve tarihi devirlerde insan toplulukları arasındaki temas ve dolayısıyla kültürel alışverişin son yüzyıllara kadar az veya zayıf olması da etkili olmuştur. Farklı doğal koşullar ve kaynaklar, her bir bölgedeki insan topluluklarının varlıklarını veya yaşamlarını sürdürmek ve gelişmek için benzer faaliyetler ve davranış biçimlerine neden olmuştur. Böylece farklı doğal özellikteki bölgelerde farklı mesken şekilleri, giyim biçimleri ve geçim faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Bunlara paralel olarak çeşitli diller, farklı dinsel inançlar, farklı etnolojik özellikler belirmiştir. Bu farklılıklar iklim şartları, su kaynakları ve jeomorfolojik özelliklere göre dağılışı göstermektedirler. Step alanları, çöl alanları, yüksek platolarda ve çok geniş ova ve düzlüklerde daha geniş bölgelerde kültürel benzerlik görülürken, uygun iklim şartlarına sahip su kaynaklarının zengin olduğu deniz kıyıları ve engebeli – parçalanmış sahalarda daha dar alanlarda benzerliklere rastlanmaktadır.

Ancak, zamanla insan toplulukları arasındaki temasın ve ilişkinin artması kültürler arası ilişkiyi de sağlamıştır. Özellikle 15. Yüzyıl ve sonrasında bölgeler ve kıtalar arası göçler meydana gelmiştir. Gelişen ve genişleyen bazı devletler kültürlerini de diğer bölgelere ve kıtalara yaymışlardır. Koloniyal(sömürgecilik) dönemde Avrupa başta İngiltere, Fransa, Hollanda olmak üzere Belçika, İspanya, Portekiz ve İtalya yeryüzünün çeşitli yerlerinde sömürgeler elde etmişlerdir. Buna bağlı olarak bu ülkelerden sömürge bölgelerine nüfus aktarılmıştır. Böylece farklı kültürler geniş alanlara yayılmıştır.

19. yüzyıldan itibaren sanayinin yayılmasına bağlı olarak meydana gelen gelişmeler ülkeler arası insan dolaşımını da giderek arttırmıştır. Ulaşımın çeşitlenmesi ve hızlanması, iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi her alanda olduğu gibi, kültürler arası ilişkiyi de geliştirmiştir. Böylece bazı kültür özellikleri korunmakla birlikte küresel boyutta insanların

yaşam biçimleri, nitelikleri araçları giderek benzeşmektedir. Farklı kültürler birbirlerini etkilemekte, popüler kültür gelişmektedir.

Buna rağmen yeryüzünde her bir kültürel özelliğe göre farklı kültür bölgelerinden söz edilebilir. Konuşulan diller ve dil gruplarına göre farklı bölgeler; dinsel inançlara göre farklı bölgeler; etnik özelliklere göre farklı bölgeler tespit edilebilir. Örneğin ana dil olarak çoğunluğun konuştuğu farklı dil bölgelerinden bahsedilebilir. İngilizce konuşulan bölgeler, Fransızca konuşulan bölgeler, Türkçe konuşulan bölgeler, Arapça konuşulan bölgeler, Çince konuşulan bölgeler veya Slav dilleri bölgeleri, Ural – Altay dilleri bölgeleri gibi.

Diğer taraftan çoğunluğun belirli bir dinsel inanca sahip olduğu bölgeler tespit edilebilir. Örneğin, Hıristiyan dininin hakim inanç olduğu bölgeler, İslam dininin hakim inanç olduğu bölgeler, Budizmin hakim inanç olduğu bölgeler gibi. Ayrıca etnolojik özelliklere göre de bölgeler tespit edilebilir. Bunlar yanında diğer bazı kültür özelliklerine göre çok sayıda bölge tespiti yapılabilir. Bu konuda bilim insanları arasında fikir birliği olduğu da söylenemez. Yani, Siyasi Coğrafyada amaca göre çeşitlenebilir. Farklı ölçütlere göre tespitler yapıldığında bölgeler iç içe girebilmektedirler. Dünyanın yoğun nüfuslu bölgelerinde kültür özelliklerine göre bölge tespiti oldukça güçtür. Bu yüzden zamanın getirdiği değişimler de dikkate alındığında genellemeler yapılarak geniş alanları kapsayan tespitler yapılması daha uygun olabilecektir.

Bu konu ile ilgili bir araştırmacı(Schmitthenner) tarafından yeryüzü 12 kültür bölgesine ayrılmıştır. Avrupa, Güneybatı Asya ve kuzey Afrika, Büyük Sahra'nın güneyindeki Afrika, Rus Avrupası (kuzeydoğu Asya dahil), Orta-doğu Asya (Çin, Kore, Japonya), Güneydoğu Asya, Yüksek Asya, Avustralya, Anglo- Amerika(kuzey Amerika), Latin Amerika (orta ve güney Amerika), Pasifik ve Hint okyanusu adaları.

Birçok ülke belirlenen bu bölgelerin birinin veya birkaçının içinde yer almaktadır. Fakat her bir bölge içine giren ülkelerin hepsinin aynı kültürel özelliklere sahip olmadığı görülür. Hindistan ve Pakistan'ı Çin ile aynı kültür bölgesi içinde değerlendirmek doğru değildir. Güney Afrika, çevresindeki ülkelere çok farklı bir kültüre sahiptir. Bu bakımdan kesin hatlarla ayırmak pek mümkün değildir.

Farklı kültür bölgelerinin ortasında, arasında, temas sahasında bulunan devletler siyasi açıdan bazı üstünlüklere sahiptir. Değişik kültürel alemleri birleştiren bu devletler çevresindeki değişik kültürlerle ilişkide bulunarak yararlanma olanağına sahiptir. Bu kültür bölgeleri arasındaki teması sağlarlar.

Buna en tipik örnek Türkiye’dir. Türkiye, yukarıda belirtilen, Avrupa – Rusya Avrupası – Güneybatı Asya ve kuzey Afrika, yüksek Asya – Orta doğu Asya bölgelerinin ortasında yer almaktadır. Türkiye, kültürleri, siyasi, ekonomik ve sosyal yapıları birbirinden farklı olan ve birbirlerini tamamlayan alemleri bağlayan yollar üzerindedir.

Türkiye bugünkü kültürel özellikleri yanında geçmiş dönemlerden kalan kültürel izleri de barındırmaktadır. Bu önemli konum dolayısıyla Anadolu’da farklı kültürler geliştiği gibi, başka bölgelerde ortaya çıkmış kültür ve medeniyetlerin de geçmiş zamanlarda uğrak yeri olmuştur. Doğuda ve batıda gelişmiş medeniyetler batıya ve doğuya hareketlerinde Anadolu üzerinden geçmişlerdir. Makedonya, Roma, Moğollar, Persler doğuya ve batıya Anadolu üzerinden ulaşmışlardır. Selçuklular doğudan gelmiş ve yerleşmişler. Devamında Osmanlı İmparatorluğu gelişerek Anadolu’dan doğu ve batıya yayılmıştır.

Ülkeler arasındaki benzer bazı kültürel özellikler, belirleyici olmamakla birlikte, siyasi ilişkilerine olumlu etki yapabilmektedir. Nüfusu aynı veya benzer dili konuşan veya benzer dini inanca sahip ülkeler, diğer şartlar da uygunsa, daha yakın siyasi ilişki kurabilmektedirler. Güç birliğine gidebilmektedirler. Fakat siyasi ilişkilerin tek başına kültürel bezerliklerle yürütülmesi mümkün değildir. Diğer şartların da etkilediği ortak çıkarlar bu konuda belirleyicidir.

Diğer taraftan yakın geçmişe kadar devletler arasında farklı kültürel özellikler diğer koşullarla ilişkili olarak çatışma ve gerginlik bahanesi de olmuştur. Özellikle geri kalmış ülkelerde veya geri kalmış ülkeler arasında bu nitelikte çatışmalara rastlanmaktadır. Devletler arası çıkar rekabetinin, kültürel farklılıkların siyasi çatışma konusu olmasını zaman zaman teşvik ettiği de bir gerçektir. Özellikle, alanı geniş ve potansiyeli yüksek bazı ülkelerin kendi nüfusu içindeki kültürel farklılıklar güçlü ve etkin devletler tarafından, o devleti zayıflatmak veya gelişip güçlenmesini engellemek için siyasi ve ekonomik çıkar amaçlı kullanılabilir. Buna bağlı iç çatışmaları teşvik ederek amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadırlar. Böyle operasyonlara maruz kalmamak için ilgili devletlerin, kendi içinde birliğini güçlendirme konusunda dikkatli olması gerekmektedir.

11.1.2. Ekonomik ve Siyasi Güç Merkezlerine Göre Konum

Yeryüzünün ekonomik ve siyasi güç merkezleri tarih boyunca kuzey yarım kürede Avrupa ve Asya’nın, batı – doğu doğrultusunda uzanan, orta iklim kuşağına isabet eden enlemlerinde yer almıştır. Avrupa, Akdeniz çevresi, güneybatı Asya, güney ve güneydoğu Asya her devirde devletlerin siyasi mücadelelerin yoğun olduğu sahalar olmuştur.

Büyük ve güçlü siyasi organizasyonlar bu kesimlerde gelişmiştir. Çin ve Japon imparatorluğu, Selçuklu ve Moğol imparatorlukları, Pers ve Makedonya imparatorluğu, Roma imparatorluğu, Arap imparatorlukları, Osmanlı imparatorluğu, Rus Çarlığı, Germen ve Avusturya – Macaristan imparatorluğu, Birleşik Krallık(İngiltere), Fransa imparatorluğu bu bölgelerde hüküm sürmüş güçlü devletlerdir.

19. yüzyıl öncesinde Birleşik Krallık(İngiltere) yerküreye hakim en etkin siyasi ve ekonomik güç idi. Dünyanın siyasi ve ekonomik güç merkezi de batı Avrupaydı. İngilizler bu güçlü konumlarını, Sanayi devrimiyle modern sanayiye geçişten itibaren, 19.yüzyıl sonunda Fransa ve Almanya ile paylaşmak zorunda kaldı. Fakat, batı Avrupa Dünyanın güç merkezi olma pozisyonunu kaybetmedi. Aksine İngiltere, Fransa, Almanya hatta Hollanda ve Belçika ile birlikte en ileri devletler olarak küresel ekonomi ve siyasete yön vermekteydiler. Ancak, bu devletlerden sadece İngiltere, Almanya ve Fransa siyasi ve ekonomik rekabet içindeydiler.

Batı Avrupa'nın bu üstünlüğü, ABD ile Rusya ve Japonya'nın sanayileşmesiyle 20.yüzyılın ilk yarısında sarsılmış olmakla birlikte II.Dünya savaşına kadar sürmüş ve böylece batı Avrupa, küresel ekonomik ve siyasi merkez olma özelliğini korumuştur.

II. Dünya savaşından sonra sanayileşen ülkelerin çoğalması, birbirleriyle rekabet eden yeni siyasi ve ekonomik güçler ortaya çıkarmıştır. Batı Avrupa'nın siyasi ve ekonomik kudreti ABD dolayısıyla kuzey Amerika'ya geçmiş ve ABD en güçlü ekonomik ve siyasi merkez olmuştur.

Ancak, komünist Sovyetler Birliği'nin de diğer siyasi güç olarak II. Dünya savaşından çıkması yüzünden batı Avrupa ile Kuzey Amerika ülkeleri küresel güç birliğine giderek politik olarak birlikte hareket etmeye başlamışlardır.

Ekonomik ve politik rekabetin artması devletleri ekonomik ve siyasi birlikler oluşturmaya sevk etmiştir. Böylece, siyasi, askeri,ekonomik ve kültürel alanda aralarındaki rekabetin şiddetini azaltmak; buna karşılık diğerleriyle siyasi ve ekonomik rekabet güçlerini birleştirmek yolunu izlemişlerdir.

Avrupa Kömür ve Çelik Birliği – Avrupa Ekonomik Topluluğu – Avrupa Birliği. Kuzey Amerika'da “Kuzey Amerika Ekonomik Birliği”, güneydoğu Asya'da “Güneydoğu Asya Ülkeleri Ekonomik Birliği” daha sonraları oluşturulan güç birlikleridir.

Bunlar ve bunlar dışındaki bölgesel ekonomik birlikler siyasi ve askeri işbirliğini de kapsamaktadır. Diğer güçlere karşı askeri bir güç birliği anlamını da taşırlar.

II. Dünya savaşından önce küresel çatı örgütü olarak “Birleşmiş Milletler” örgütü, uluslar arası barış ve güvenliği tesis etmek ve korumak amacıyla, 1920 de İsviçre’de kurulmuştur. Fakat II. Dünya savaşını önleyememiştir. Daha sonra da dağıtılmıştır. Savaş sonrasında güç dengelerinin değişmesi sonucu bugünkü Birleşmiş Milletler 1945 de 51 ülkenin imzasıyla kurulmuştur. Bu örgüt adeta yenilenmiştir. “Birleşmiş Milletler” devletler arası anlaşmazlıkların çözümünde ve savaşların önlenmesinde etkili olacaktır. Birleşmiş Milletler çok sayıda küresel programı desteklemektedir. Dünya Sağlık Örgütü(WHO), Gıda ve Tarım Örgütü(FAO), Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü(UNESCO) bunlardan bazılarıdır.

II. Dünya savaşı sonucunda ortaya çıkan liberal “Batı” ile komünist “Doğu” kutuplaşması Batı’da NATO’nun, Doğu’da ise, Varşova Paketi’nin kurulmasına neden olmuştur. Bunlar iki karşı gücün askeri güçbirliği örgütleriydi. Birbirlerinin nüfuz alanını diğeri aleyhine genişletmesini engellemek amacıyla kurulmuş ortak savunma örgütleridir.

1990’dan sonra Doğu blokunun dağılmasıyla “Varşova Paketi” çökmüş; buna karşılık NATO eski “Doğu” ülkelerinin de katılımıyla Rusya sınırına kadar genişlemiştir.

Batı Avrupa’da önce, Fransa, Almanya, İtalya ve Benelüks ülkelerinin (Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) katılımıyla “Avrupa Kömür ve Çelik Birliği” kurulmuştur. 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur. Bu üç topluluk 1967 yılında Brüksel Antlaşmasıyla Avrupa Topluluğu(AT) adıyla tek çatı altında toplanmıştır. Başlangıçta Batı Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg Katılımıyla 6 üyeli olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu, bugün “Avrupa Birliği” adı altında 27 üyeli bir siyasi birliktir. Rusya hariç hemen bütün Avrupa ülkeleri bu birliğe üye olmuştur.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı(KEİ) Türkiye’nin öncülüğünde 1992 yılında kurulmuştur. Amaç, üye ülkeler arasında bölgesel ekonomik işbirliğini geliştirmektir. Türkiye, Rusya, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Ukrayna, Gürcistan, Moldova, Azerbaycan, Ermenistan ve Yunanistan bu Birliğinin üyesidirler.

“Arap Birliği” etnik kökenli bir birlik olarak nüfusunun çoğunluğu Arap kökenli Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan, Suudi Arabistan, Suriye ve Yemen tarafından 1945 de kurulmuştur. Daha sonra üye sayısı artarak 22 ye yükselmiştir..

İslam Konferansı Örgütü(İKÖ), Nüfusunun çoğunluğu müslüman olan ülkeleri siyasi bir çatı altında toplamak amacıyla 1969 yılında kurulmuştur. Ekseni İslam dini olan Örgütün 57 üyesi vardır. Gerek “Arap Birliği” gerekse “İslam Konferansı Örgütü”, diğer uluslar arası birlikler arasında etnik ve din eksenli olmalarıyla dikkati çekerler.

“İngiliz Milletler Topluluğu(Commonwealth)” Büyük Britanya İmparatorluğuna bağlı Birleşik Krallık(İngiltere), Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın bir araya gelerek 1931 yılında oluşturduğu bir örgüttür. Daha sonra Büyük Britanya İmparatorluğundan bağımsızlığını kazanan devletlerin de katılımıyla üye sayısı 52 yi bulmuştur.

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü(OPEC) 1960 yılında kurulmuştur. Dünya ham petrol rezervlerinin yarısından fazlasına sahip, ham petrol satıcısı ülkelerden oluşmaktadır. Ham petrol üretim miktarı ve fiyatları konusunda birlikte karar almak ve ortak tavır ve işbirliği amacını taşır. Sanayileşmemiş, gelişmemiş ham petrol üreticilerini içine alır.

Zamanımızda barı Avrupa ve Kuzey Amerika ekonomik ve siyasi güç merkezleri önemlerini ve etkinliklerini birinci derecede korumakla birlikte Çin'in de güçlenmesiyle güneydoğu Asya diğer bir siyasi ve ekonomik güç merkezi olarak etkinliğini arttırmaktadır. Yakın zamanda kurulan “Şanghay İşbirliği Örgütü” ile Rusya da güneydoğu Asya yanında eski Sovyetler birliği'nin yerini alan yeni bir güç merkezi durumuna yükselmektedir.

Ekonomik ve siyasi birliklerde bir veya birkaç güçlü ve etkin ülke yer alır. Diğer üye ülkeler siyasi ve askeri olarak bu güçlü devletlerin koruyucu şemsiyesi altına girerler. Veya bu şekilde kendilerini emniyette hissederler. Güçlü ve etkin devletler de ekonomik, siyasi ve askeri destek sağlamış olurlar.

Ekonomik ve siyasi birliklerde yer alan ülkeler bir yerde kendilerine avantaj sağlamaktadırlar. Bu birliklere yakın konumdaki diğer ülkelerin de bundan ekonomik ve siyasi yarar sağladığını söylemek mümkündür. Ekonomik ve siyasi birlikler kendi içlerinde ticareti arttırmak yanında birbirleriyle ve diğer ülkelerle de önemli ölçüde ticaret yapmaktadırlar. Ekonomik Birlikler ile ekonomik ve siyasi güç merkezleri arasında veya yakınında bulunan devletler ekonomik ve siyasi açıdan şanslıdırlar.

Türkiye, Nato üyesi bir ülkedir. Bundan askeri yarar sağlamaktadır. Diğer taraftan Avrupa Birliği aday ülkesi olarak ekonomik ve siyasi fayda sağlamaktadır. Avrupa Birliği ile 1996 da yürürlüğe giren “Gümrük Birliği” anlaşmasıyla Avrupa Birliği ülkeleri ile ticaretini arttırmıştır. Diğer taraftan Avrupa ile Güney – Güneydoğu Asya ekonomik güç merkezleri arasındaki ticari yolların üzerinde ve yakınındadır. Türkiye, doğusundaki bölgelerdeki doğal gaz ve petrol gibi enerji kaynaklarının, en büyük tüketici olan Avrupa'ya nakledilmesinde de geçiş yoludur. Bütün bunlar Türkiye'nin bölgesel ve küresel siyasi ilişkilerine yansımakta ve siyasi güç kazandırmaktadır.

Uygulamalar

1-Kültür Bölgeleri Ve Türkiye

2-Ekonomik Ve Siyasi Güç Merkezlerinin zellikleri

Uygulama Soruları

1-Türkiye Hangi Kültür Bölgeleri İçinde ve Arasındadır? Araştırmız

2-Siyasi Ve Ekonomik Güç Merkezleri Nasıl Oluşur.

Bu Bölümde Neler Öğrendik, Özeti

1-Beşeri Konum Kavramı

2-Kültür Bölgeleri ve Kültür Bölgelerine Göre Konum ile Siyasete Etkisi

3-Ekonomik ve Siyasi Güç Merkezleri ve Siyasete Etkisi

Bölüm Soruları

1 – Aşağıdaki devletlerden hangisinin diğerlerine göre farklı kültürel özelliğe sahip olduğu söylenebilir?

A) Mısır B) Malezya C) Suriye D) İsrail E) Türkiye

2 – Aşağıdaki devletlerden hangisi Avrupa Birliği üyesidir?

A) Bulgaristan B) İsviçre C) Rusya D) Türkiye E) Kanada

3 – Batı Avrupa ve Kuzey Amerika Ekonomik güç bölgeleri olarak Dünya ekonomisi ve siyasetinde birinci derecede etkilidir.

A) Yanlış B) Doğru

4 – Avrupa Birliği, yeryüzünün en büyük siyasi birliğidir.

A) Doğru B) Yanlış

5 – Aşağıdaki devletlerden hangisi Anglo – Amerikan kültür bölgesine dahildir?

A) İtalya B) Meksika C) İngiltere D) Danimarka E) Güney Afrika

**12. SİYASİ COĞRAFYADA BEŞERİ ETKENLER - Komşu
Devletlere Göre Konum ile Nüfusun Etkileri**

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz

Komşu Devletlerin İlişkilerinin kapsamı

Komşu Devletler Arasındaki Farklılıkların Siyasi İlişkilere Yansıması

Nüfus miktarı ve Özelliklerinin Siyasi Sonuçları

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1- Harita Üzerinde Tek, iki veya Üç ve Çok Komşusu Olan Devletleri Tespit Etmeye Çalışınız**
- 2- Komşu Devletler Arasındaki İlişkilerde, Komşuluk Dışında, sizce Hangi Faktörler Etkili Olur**
- 3- “Nüfus Artış Hızı” Kavramını Araştırınız.**
- 4- Demografya Hakkında bilgi edininiz.**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın Nasıl Elde Edileceği Ve Geliştirileceği
Devletlerin İlişkileri	Belirleyici ve Fark yaratan Faktörler	Metin ve Öğrenci Araştırması
Nüfus	Miktarı Ve Özelliklerinin Siyasi Güç ve Devletler arası İlişkilerdeki Önemi	Metin Ve Öğrenci Araştırması

Anahtar Kavramlar

Sınırdaş Devletler

Nüfus

Nüfus potansiyeli

Giriş

Komşu(sınırdaş) devletlerin azlığı veya çokluğu, büyüklükleri, ekonomik seviyeleri, kültürel özellikleri birbirleriyle ilişkilerinde önem taşır. Komşu devletler çeşitli açılardan birbirlerini tamamladıkları gibi, Benzer büyüklük ve seviyede iseler bazı şartlarda güç rekabeti ve mücadelesi halinde bulunabilirler.

12.1. Komşu Devletlere Göre Konum

Devletlerin egemenlik alanının siyasi sınırlarla belirlendiği daha önce belirtilmişti. Siyasi sınırlar devletleri birbirinden, egemenlik alanı açısından siyasi olarak ayırmakla birlikte ekonomik ve kültürel, sosyal bakımdan sınırdaş ülkelerin çok yakın ilişkide buldukları görülmektedir. Yeryüzünde hemen her devlet bir veya birden fazla devletle komşudur.

Norveç sadece İsveç ile karadan sınırdıştır(komşudur). Kanada sadece ABD ile komşudur. Danimarka Almanya ile, Portekiz İspanya ile komşudur. Her iki devlet de tek komşuya sahiptir.

ABD ise, iki devletle komşudur(Kanada ve Meksika). Sadece iki komşusu olan devletlere Fas, Tunus, Lübnan, Yemen, Uruguay ve Ekvador da örnek verilebilir.

Buna karşılık Türkiye'nin sekiz komşusu vardır. Türkiye'nin komşuları Bulgaristan, Yunanistan, Suriye, Irak, İran, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistandır. Rusya, Çin, Brezilya Almanya, Zaire, Sudan ve Nijerya da çok komşulu devletlerdir.

Devletlerin az veya çok komşusu olmasında buldukları konum, alanlarının genişliği ve şekli belirleyici olmaktadır. Merkezi bir alanda bulunan devletlerin komşuları nispeten fazladır. Uzun eksenli geniş devletlerin de konumlarına göre, komşu sayısı fazla olabilmektedir.

Komşu devletler ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan birbirleriyle yakın ilişki içindedirler. Sınır ticareti yoluyla ticaret yapılmaktadır. Denize kıyısı olmayan devlet, komşusu kıyı devletinin limanlarından faydalanmak durumundadır. İhtiyaçlarını karşılamak konusunda birbirlerini tamamlamaktadırlar. Bu özellikler siyasi ilişkilerine de yansımaktadır.

Diğer taraftan komşu devletler arasındaki ilişkiler her zaman dostluk çerçevesinde olmamaktadır. Tarihten aktarılan gerginlikler ve sınır anlaşmazlıkları bazı komşu devletler arasındaki siyasi sorunların kaynağı olabilmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki halen devam eden anlaşmazlıklar buna örnek verilebilir. Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs, Ege denizinde karasuları, hava sahası ve adalar sorunları henüz çözülebilmemiş değildir.

Japonya ile Rusya arasındaki Kuril adaları sorunu da yakın tarihten zamanımıza sürmektedir. İran ile Irak arasındaki Şattül Arab sınır sorunu ve diğer anlaşmazlıklar iki komşu devlet arasında savaşa gerekçe olmuştur. İsrail ile komşuları arasındaki sorunlar da bu devletlerin kuruluşundan bu yana sürmektedir. Bu sorunlar İsrail ile komşuları Mısır, Suriye ve Ürdün arasında savaşlar yapılmasına rağmen çözülebilmemiş değildir. Mısır ve Ürdün, İsrail ile anlaşarak aralarında barışı sağlamışlardır. Fakat Suriye – İsrail ilişkileri zaman zaman sınır çatışmalarına neden olacak kadar gergindir. İsrail devletinin kuruluşuyla Mısır, Ürdün ve diğer yakın devletlerde mülteci durumuna düşen filistinliler nedeniyle başlayan “Filistin Sorunu” halen çözülebilmemiş değildir. Bu yüzden İsrail ile çevresindeki diğer devletler arasındaki barış ortamının kalıcı olmadığı söylenebilir.

Bazı komşu devletler arasındaki anlaşmazlıkların bir diğer kaynağı da siyasal sınırların bu devletlerin bağımsızlığından önce bölgeye hakim olan büyük devletler tarafından belirlenmiş olmasıdır. Orta Doğu’da sınırlar büyük ölçüde daha önce bu bölgedeki İngiltere ve Fransa hakimiyeti sırasında çizilmiştir. Bu yüzden Türkiye ile Suriye arasında sınır anlaşmazlığı Suriye açısından halen sürmektedir. Türkiye – Suriye sınırı Türkiye – Fransa arasındaki anlaşmayla çizilmiştir. Irak, Kuveyt’in kendi kendi toprağı olduğunu iddia etmektedir.

Aynı durum Kafkasya bölgesinde de söz konusudur. Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan 1991 de Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsız devlet olmuşlardır. O zamana kadar Sovyetler Birliği içinde özerk cumhuriyet statüsünde idiler. Sınırları Sovyet yöneticileri tarafından çizilmişti. Azerbaycan ve Ermenistan arasında Azerbaycan’ın egemenlik alanında bulunan Dağlık Karabağ sorun olmuş ve iki devlet savaşmışlardır. Bugün Bir kısım Azeri toprağı Ermenistan işgalindedir. Türkiye’nin bu devletlerle olan sınırları da Sovyetlerle yapılan antlaşma sonucunda çizilmiştir.

Komşu devletler arasındaki kültürel farklılıklar da potansiyel bir siyasi gerginlik kaynağıdır. Genellikle komşuların her ikisi de geri kalmış devletler ise, kültürel zıtlıklar sıcak savaşlara dahi neden olmaktadır. Bazı Afrika ülkeleri arasındaki sınır savaşları bu sebeptendir.

Komşu devletler arasındaki gelişmişlik farkları da aralarında sınır sorunları oluşturabilmektedir. Geri kalmış veya daha az gelişmiş ülkeden gelişmiş komşusuna kaçak, izinsiz girişler şeklinde nüfus akımı söz konusudur. Meksika’dan ABD ye, doğu komşularından Türkiye’ye olan geçişler buna örnek verilebilir.

Küçük devletler komşusu büyük ve güçlü devletlerden her zaman çekinmektedir. Aralarında siyasi sorunlar da var ise, küçük devlet kendi güvenliği için komşusuna karşı başka büyük devletlerle stratejik anlaşmalar yapmaktadır. Ermenistan, aradaki sorunların da etkisiyle Türkiye'ye karşı Rusya ile askeri ve stratejik işbirliğine gitmiştir. Benzer bir işbirliği Azerbaycan ile Türkiye arasında vardır. Gürcistan Güçlü komşusu Rusya'ya karşı kendisini emniyete alabilmek için ABD ile yakın siyasi ilişki içindedir.

Çok komşusu olan devletler için bu durum sorun yaratabilmektedir. Komşuları ile arasında tarihten gelen sorunlar, kültürel farklılıklar gelişmişlik ve güç farklılıkları çok komşulu devlet için sıcak veya potansiyel siyasi sorun kaynağı olmaktadır. Türkiye'nin batı komşuları ile doğu komşuları birbirinden kültürel açıdan farklı olduğu gibi, gelişmişlik açısından da farklıdır. Tarihten kaynaklanan sorunların da bulunması Türkiye ile Yunanistan, Suriye, Irak, Ermenistan arasında süregelen bir siyasi gerginlik kaynağıdır. Türkiye ile İran Arasında ise, bölgede bir siyasi güç rekabetinden söz edilebilir.

Birbirine komşu devletlerden bazılarının benzer fiziki koşullara sahip oldukları görülmektedir.. Bu durum, ekonomik açıdan gelişmeleri için benzer kaynaklara sahip olmalarını sağlamaktadır. Aynı fiziki şartlar sosyal ve kültürel benzerliklere de neden olmaktadır. Siyasi ilişkileri, diğer şartlar da uygunsa, bu durumdan olumlu etkilenmektedir.

Yeryüzünde kara komşusu bulunmayan ada devletlerinin dahi kendilerine en yakın kıtadaki devletlerle komşuluk ilişkileri söz konusudur. Bir boğazın iki yanındaki devletlerle bir iç deniz çevresinde yer alan devletlerin bu konumları dolayısıyla birbirleriyle ekonomik ve siyasi ilişkileri ve hatta bağımlılıkları bulunmaktadır. İspanya ile Fas, İngiltere ile Almanya, Hollanda, Belçika ve Fransa arasındaki ilişkiler diğer devletlerle siyasi ve ekonomik, kültürel ilişkilerine göre daha önceliklidir. Keza Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin birbirleriyle ilişkileri bu ortak özellikten etkilenmektedir. Baltık devletleri için de benzer değerlendirmeler yapılabilir. Deniz , ülkeleri fiziki olarak ayırıyor görünse de ilişkiler ve bağımlılıklar ile kültürel benzerlikler dikkate alındığında bu durumdaki devletler birbirleriyle komşudur.

Karadeniz kıyısındaki devletler için Karadeniz esasen birleştirici unsurdur. Denizden yararlanma açısından ortaklıklar. Karadeniz aracılığıyla birbirleriyle ve diğer devletlerle ticari faaliyetler yürütmektedirler. İstanbul ve Çanakkale boğazları ile Marmara denizinin Karadenizden diğer denizlere tek çıkış yolu olması, Karadeniz kıyısındaki diğer devletlerle Türkiye arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkileri önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye'nin ve

Karadeniz kıyısındaki diğer ülkeler ticaret mallarının taşınmasında Karadeniz'in önemli bir su yoludur. Stratejik bir değer ifade eder.

Türkiye, Rusya, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya ve Gürcistan Karadeniz'i Özel Ekonomik Bölgeler şeklinde paylaşmışlardır. Ayrıca, Karadeniz İşbirliği Teşkilatı (KEİ) kurularak ekonomik işbirliğinin daha da geliştirilmesi amaçlanmıştır.

12.2. Nüfus

Siyasi Coğrafya'da nüfus, devletin kuruluşu, gelişmesi ve varlığını sürdürmesinde temel beşeri etkidir. Ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel seviye; siyasi güç ve etkinlik gibi, diğer beşeri etkenler nüfusun organize edilmesiyle sağlanır. Miktarı, ülkenin alanı ve bu alanın sağladığı fiziki kaynaklara bağlı olan nüfus, doğru organize edilemediği takdirde ülke, zenginlik kaynakları optimum değerlendirilemeyeceği için, potansiyeline uygun bir siyasi güç kazanamaz.

Bu temel nitelik yanında nüfus, miktarı ve diğer özellikleriyle insanlık tarihinin her döneminde bir güç kaynağı olmuştur. Devletler ortaya çıkmadan evvel sülale, klan, aşiret, kavim vb. gruplar güçlerini nüfus miktarlarından almıştır. Nüfusu fazla ve baskın olan topluluk çevresine gücünü kabul ettirerek hakim olmuştur. Devletler ortaya çıktığında da nüfusu fazla olan grup devlete hakim olmuştur. Krallıklar, sultanlıklar, derebeylikler, imparatorlukların çoğunluğunda hakim sülale, kavim vb. devletin yönetimini üstlenmiştir.

Geçmişte de yeryüzünde doğal koşulların elverişli, nüfusun kalabalık olduğu bölgelerde kurulan veya iyi organize olup bu bölgelere yayılarak gelişen devletler ve medeniyetler dönem dönem geniş alanlara hakim olmuşlardır. Roma, Seçuklu ve Osmanlı imparatorlukları buna örnek gösterilebilir.

Bir ülkenin nüfusunun sadece miktarı dahi askeri güç ve savunma anlamında bir siyasi güç kaynağıdır. Bir devlet sanayileşmiş, gelişmiş olsa bile kendisinden çok daha kalabalık nüfuslu komşusu veya bölgesindeki devlet veya devletleri en başta askeri açıdan stratejik olarak dikkate alır. Kalabalık nüfuslu devlet geri kalmış bir devlet de olsa askeri bir güç potansiyeline sahiptir. Bu açıdan caydırıcı bir nitelik taşır. Çevresindeki küçük nüfuslu devletler tarafından stratejik bir askeri ve siyasi tehdit olarak algılanır. Geleceğe yönelik stratejik planlarında dikkate alınır. Bu tehdit algılaması daha kalabalık nüfuslu ülke sanayileşip geliştikçe endişe kaynağı olur. Çevresindeki ülkeler üzerindeki siyasi etkinliği artar.

Askeri teknolojiler çok gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Kıtalar arası füzeler, kilometrelerce uzaktan kumanda edilebilen insansız savaş araçları, yerin derinliklerine inebilen tahrip gücü yüksek bombalarla istenilen yer uzak mesafeden vurulabilmektedir. Buna dayanılarak nüfusu az, gelişmiş devletlerin nüfusu fazla devletlerle savunma ve saldırı gücünü dengeleyebileceği düşünülebilir. Fakat asker hareketliliği olmadan karşı ülkeyi yenilgiye uğratmak mümkün değildir. Sadece zarar verilebilir. Bu yüzden nüfus miktarı askeri güç için önemlidir. Her şeyden evvel fazla nüfus askeri açıdan caydırıcı unsurdur.

Devletin, potansiyeline uygun bir siyasi güç haline gelebilmesi için nüfusunun miktar olarak çokluğuna, gelişmişlik ve yüksek yaşam standardının da eklenmesi elbette şarttır. Fakat gelişmişlik seviyesi düşük de olsa kalabalık nüfuslu devletlerin, salt bu yüzden küresel siyasette, sadece askeri güç potansiyeli ile değil diğer fonksiyonlar açısından da, değer taşıdığı söylenebilir. Çünkü, kalabalık nüfus, ülke geri kalmış veya az gelişmiş bile olsa pazar niteliği taşır. Ülke geliştikçe, potansiyeli yüksek olduğu için, küresel olarak pazar kalitesi de artar. Dolayısıyla diğer ülkelerin dikkatini daha fazla çeker. Bu gelişme siyasal ilişkilerine de yansır. Siyasal gücü ve etkinliği de bu paralelde artar. Sanayileşmiş ileri bir devlet haline geldiğinde diğer zenginlikleri ile birlikte optimum siyasi gücüne ulaşır. Her zaman vurgulandığı gibi, devlet, nüfusuyla birlikte alanı, konumu, doğal zenginliği ve kaynakları, kısacası potansiyelini oluşturan varlıkları seviyesinde bir siyasi güç ve etkinliğe ulaşabilir.

Bugün ileri derecede gelişmiş nispeten kalabalık nüfuslu ve alanı geniş, zengin kaynaklara sahip devletler diğerlerine oranla daha etkin siyasi güçlerdir. Her gelişmiş ülke aynı derecede siyasi güç sahibi değildir. Öncelikle fazla nüfuslu ülkelerin daha fazla siyasi gücü ve etkinliği vardır. ABD, Rusya, Avrupa Birliği, Çin birbirleriyle eşit olmamakla birlikte bu özelliklere sahiptir. Bu devletler içinde en kalabalık nüfusu olan ülke Çin'dir. ABD'nin bugün için zirvede olmasının nedeni Çin'den ve diğerlerinden daha gelişmiş olmasıdır. Yaklaşık olarak 1.400.000 nüfusu bulunan Çin'in, ABD seviyesinde geliştiği zaman diğerlerinin önüne geçerek Dünyanın en etkin siyasi gücü olacağını öngörmek zor olmasa gerek. Dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin, bugünkü durumuyla bile küresel ekonomi ve siyasette etkili olmaktadır. Zamanında Birleşmiş Milletle Güvenlik Konseyinde veto hakkı bulunan daimi üyeler arasına girmesi de büyük ölçüde nüfus miktarı ile ilgilidir

Rusya, Soğuk Savaş döneminin, ABD ile birlikte, en etkin ikinci siyasi gücü olan Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra kurulmuştur. Eski devlete göre, daha az geniş bir alana sahiptir. Nüfusu nispeten fazla, kaynakları zengindir. Komünist sistemden liberal

kapitalist sisteme geçiş yaptığı için, yeni sisteme uyum sağlama sürecinin de etkisiyle gücünden kaybetmiştir. Ancak, Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılından 2010'lara kadar geçen süre siyasi g bağlamında bir ara dönem olmuştur. Fakat, Rusya toparlandıka eski siyasi etkinliği seviyesine gelmektedir. Ukrayna'ya ait olan Kırım'ı ilhak etmesi ve Suriye konusundaki pozisyonu bunu göstermektedir. Küresel rekabette eski yerini almıştır denilebilir.

Avrupa Birliği bir bütün olarak kalabalık nüfusa sahiptir. Avrupa lkelerinin her birinin tek başlarına ABD, Rusya, Çin seviyesinde bir siyasal etkinliklerinden bahsedilemez. Avrupa Birliği'nin etken lkeleri Almanya, Fransa, İngiltere ileri seviyede gelişmiş olmalarına rağmen, tek başlarına st seviyede siyasi güç sahibi değildirler. İleri teknoloji üreten devletler olmalarına rağmen bu ülkelerin nüfusları, alanları çok geniş olmadığı için, diğerlerine göre oransal olarak çok azdır. Bu yüzden 19.yüzyıl ve 20.yüzyılın ilk yarısındaki birinci derecede etkin oldukları küresel siyasetteki rollerini ABD, Sovyetler Birliği ve Çin'e terk etmek zorunda kalmışlardır.

Bugün, gelişmişlikleri henüz sözü edilen devletler seviyesinde olmayan fakat bu devletlerden daha fazla nüfusu ve potansiyel zenginliği olan diğer bazı devletler gelecekte Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya gibi Avrupa Birliği lkelerinin üzerinde bir siyasi güce sahip olacaklardır. Türkiye, İnan, Brezilya, Arjantin, Meksika vb. lkeler bugün dahi küresel ve özellikle bölgesel siyasetteki etkinliklerini bir hayli arttırmışlardır.

Özellikle Hindistan bu açıdan önemlidir. Geniş bir alanı ve 1.250.000 civarında Nüfusu olan Hindistan, yüksek potansiyeline bağlı olarak geliştikçe küresel etkinliğini arttırmaktadır. Gelişmişlikte ileri düzeye geldiğinde ABD, Rusya ve Çin paralelinde bir güce ulaşabilecektir.

Uygulamalar

Kalabalık nüfuslu devletler İle Seyrek veya Az Nüfuslu Devletlerin Bulunduğu Bölgelerin Coğrafi Özelliklerinin Araştırılması

Uygulama Soruları

- 1- Kalabalık Nüfuslu Ülkelerin Belirgin Özellikleri Nelerdir.
- 2- Seyrek veya Az Nüfuslu Ülkelerin Belirgin Özellikleri Nelerdir.

Bu Bölümde Neler Öğrendik Özeti

Komşu(Sınırdaş) Olmanın ükele arasındaki İlişkilere Etkisi

Nüfus Miktarı ve Özelliklerinin Devletlerin Siyasi Gücü Açısından Önemi

Bölüm Soruları

1 – Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin kara komşusudur?

A)Gürcistan B) Lübnan C) Makedonya D) Romanya E)Rusya

2 – Aşağıdaki devletlerden hangisinin diğerlerine göre daha fazla komşusu vardır?

A)İran B) İtalya C) Hindistan E) Türkiye D) ABD

3 – Nüfusu fazla olan devletlerin nüfusu az olan devletlere göre daha yüksek güç potansiyeli vardır. Aşağıdaki devletlerden hangisi diğerlerine göre bu bakımdan şanslıdır?

A)İngiltere B) Almanya C) Hollanda D) Hindistan E) Pakistan

4 – Bugünün güçlü devletlerinin hepsinin ortak özelliklerinden biri de nüfuslarının fazla oluşudur.

A)Yanlış B) Doğru

5 – Fazla nüfus askeri açıdan caydırıcı etkiye sahiptir.

A)Doğru B) Yanlış

13. SİYASİ COĞRAFYADA BEŞERİ ETKENLER - Ekonomik Güç Ve Gelişmişlik Seviyesi

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Ekonomik Gücün Devletlerin Siyasi Gücüyle İlişkisi

Gelişmişlik Seviyesinin Devletlerin Siyasi Gücündeki Etkenliği

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1- Ekonomi Kavramını Araştırınız**
- 2- Devletlerin Ekonomik Gücünün kaynakları Nelerdir.**
- 3- Devletlerin Gelişmişlik Seviyelerini Belirleyen Ölçütleri Araştırınız**
- 4- Devlet Yönetiminde istikrar- Süreklilik neden Önemlidir.**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar Ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın Nasıl Elde Edileceği Ve Geliştirileceği
İstikrar Ve Süreklilik	Devletlerin Ekonomik Gelişmelerindeki Rolü	Metin ve Öğrenci Araştırması
Sanayileşme ve Ekonomik Güç	Devletler Arası İlişkilere Yansıması	Metin Ve Öğrenci Araştırması
Gelişmişlik Seviyesi	Devletlerin Siyasi Gücündeki Önemi	Metin Ve Öğrenci Araştırması

Anahtar Kavramlar

İstikrar

Ekonomi

Gelişmişlik Seviyesi

Giriş

Bu bölüme kadar sözü edilen fiziki ve beşeri özelliklerin optimum siyasi gücünde etken olmaları için, devletin ekonomik olarak gelişmiş, sanayileşmiş, ileri bir gelişmişlik seviyesine ulaşmış olması olmazsa olmaz bir koşuldur. Bu gerçekleştirilmediği takdirde devletin, potansiyeline paralel bir siyasi güce ve etkinliğe ulaşması mümkün değildir. Ancak, Gelişmiş ve yüksek standardı olan her devletin etkin siyasi güç olmadığını da tekrar vurgulamak gerekir. Gelişmiş ülkeler içinde küçük ve az nüfuslu devletler de bulunmaktadır. Gelişmiş her devlet ancak potansiyeli kadar siyasi güce ulaşabilir. Baştan itibaren sözünü ettiğimiz diğer parametreler elverişli değil ise, gelişmiş devletin siyasi gücünden söz etmek mümkün değildir. Nitekim, gelişmekte olan veya az gelişmiş bir çok devlet çoğu gelişmiş devletten çok daha üstün siyasi güce ve etkinliğe sahiptir.

Sanayileşmenin, gelişmenin ve gelişmede sürekliliğin sağlanabilmesi için öncelikle doğru organizasyon, ekonomik ve siyasi istikrar gerekir. Bunu sağlayacak olan devlet üst yapısı ve organlarıdır.

13.1. İstikrar Ve Siyasi, Ekonomik Gelişme

Devlet, siyasi sınırlarla belirlenmiş bir sahası – ülkesi ile nüfusu olan bir siyasi birimdir(“Ülke” kavramı aynı zamanda devleti ifade etmek için de kullanılır). Belirlediği yasaları bütün kurumlarıyla uygulayarak ülkeyi organize eder; yönetir. Ülkenin varlığını sürdürmesi, gelişmesi, vatandaşlarının daha iyi şartlarda yaşaması için çalışır. Devletler farklı idari yapı ve siyasi rejimle ülkelerini yönetirler. Devlet egemenlik alanı – sahası ve oradaki toplumun birliğinin, beraberliğinin de ifadesidir. İç siyasi ve ekonomik süreklilik devletin üst yapısıyla, üst yönetim organizasyonu ile ilişkilidir.

Geçmişten günümüze her devrin beşeri koşullarına bağlı olarak, devletlerin farklı yönetim biçimlerine ve siyasi rejimlere rastlanır. Monarşi, oligarşi, teokrasi, demokrasi şeklinde sıralanabilir. Her birinin kendi içinde farklı uygulamaları da vardır. 19.yüzyıl ve sonrasında demokrasi yaygınlaşmıştır. Ancak, demokrasinin de farklı uygulamaları görülmektedir.

Ekonomik sistem ve rejimler ise, esas olarak kapitalizm, liberalizm, sosyalizm - komünizm şeklinde ayırt edilebilirler. Esasen ekonomik sistemleri siyasal sistemden bağımsız ele almamak gerekse de farklı siyasal rejimleri olan devletler, farklı ekonomik sistemleri uygulayabilmektedirler

Bunlardan tipik komünizm uygulamaları Sovyetler Birliği'nin yıkıldığı 1991 yılından itibaren kalmamış ve yer yüzünde etkisiz hale gelmiştir.. Sadece Kuzey Kore'den söz edilebilir. Eski komünist devletlerin de geçişiyle 1991 den itibaren, Liberalizm – kapitalizm karmaşası sürse de, Liberal demokrasi hemen hemen Dünyaya yayılmış oldu.

Esasen demokrasinin gelişmesi ve yaygınlaşması ekonomik gelişme – sanayileşmenin bir sonucudur da. Gelirin yükselmesi, bilginin artması, iletişimin kolaylaşması ve hızlanması: kısacası yükselen yaşam standardının, Dünyanın eskiye göre çok daha geniş alanlarını kapsamaması demokrasinin de hakim olmasını bir şekilde sağlamaktadır.

Devletin gelişmesi, ileri seviyelere ulaşabilmesi için, hangi yönetim biçimi, rejimi, ekonomik sistemi tercih edilirse edilsin istikrar veya sürekliliğin olması, ülkede birlik ve beraberliğin tesis edilmesi, vatandaşlarının iyi koşullarda ve huzurlu olması şarttır.. Ülkede iç karışıklıkların ve buna yol açacak uygulamaların olmaması; zamanla değişen koşulların da dikkate alındığı bir yönetim organizasyonunun sürdürülmesi gerekir.

Dünya ülkeleri içinde birliğini erken zamanda gerçekleştirip devlet organizasyonlarını şekillendiren ve istikrarı sağlayarak sürekli kılanlar genellikle ekonomik olarak gelişmişlerdir. Bu konuda dikkati çeken diğer bir özellik de, bazı devletlerde görülen, geçmişten günümüze “devlet” olma geleneğidir. Bazı toplumların (millet – ulus vb.) çoğunlukla tarih boyunca hep bir “devleti” olduğu görülmektedir. İngiltere, Rusya, Çin, hatta Fransa ve Almanya, Türkiye, İran vd. örnek verilebilir. Ancak, hangileri gelişen ve değişen koşullara daha erken uyum sağlayıp istikrarı oluşturmuşsa onlar diğerlerine göre daha ileri bir gelişmişlik düzeyi yakalamışlardır.

19.yüzyıldan itibaren etkisi azalmakla birlikte farklı kültürel özelliklere sahip insan topluluklarının(millet-ulus vb.) nispeten yoğun olarak bir arada bulunduğu, potansiyeli ve kapasitesi yüksek elverişli konumlarda istikrarı sağlamak geçmişte zor olmuştur. Bu ortamda ortaya çıkan devletler birbirlerini sürekli rahatsız etmişlerdir. Veya egemenlik alanında farklı milletleri barındıran devletler iç ve dış istikrarı sağlamada zorlanmışlardır. Ancak, diğerlerine göre daha kalabalık milletler 19.yüzyıla doğru birliklerini sağlamada, devlet olarak varlıklarını sürdürmede avantajlı olmuşlardır. 20.yüzyıl ve sonrasında bu bileşenlerin fonksiyonu azalmıştır. Bugün ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin ulaştığı seviye ve yüksek yaşam standardı ve devletlerin küresel siyasi ve ekonomik entegrasyonu siyasi mücedelerin niteliğinde ve niceliğinde değişim meydana getirmiştir.

Belirtilmesi gereken diğer bir konu da devletin veya siyasi organizasyonun sürekliliğinde, diğer devletler tarafından fazlaca rahatsız edilemeyecek bir fiziki konum da 20. Yüzyıl öncesindeki zamanlarda olumlu etki yapmaktaydı. İngiltere buna örnek verilebilir.

İngiltere'nin modern anlamda sanayileşen ilk devlet olması ve modern sanayinin İngiltere'den diğer devletlere aktarılmasının nedenlerinden biri de devlet oganizasyonunun sürekliliğidir. İngiltere (Birleşik Krallık – Büyük Britanya) kuzeybatı Avrupa'da bir ada devletidir. Yüksek enlemlerde olması nedeniyle tarımsal potansiyeli, alçak enlemlerdeki ülkelere göre oldukça düşük ve ürün çeşitliliği sınırlıdır. Buna rağmen İngiltere, Coğrafya keşiflerinden(15.yüzyıl) sonra yeryüzünün her tarafında sömürgeler(koloniler) elde etmiştir. İngiltere, denizlerdeki hakimiyetiyle, ticaret savaşından da galip çıkarak Avrupa ile diğer kıtalar arasındaki deniz yollarını ve ticareti ele geçirmiştir. Böylece, sömürgelerinden sağladığı kaynaklarla hem nüfusunun gıda ihtiyacını gidermiş hem de “Sanayi Devrimi” adıyla anılan sanayileşme döneminde çeşitli hammaddelerle sanayileşmesini tamamlamıştır. Sanayi girdileri

açısından kendi ülkesinde insan kaynağı dışında önemli kaynak olarak sadece maden kömürü ve demir cevheri bulunmaktaydı.

İngiltere'nin sanayileşmesinde ada devleti olması nedeniyle birliğini erken sağlaması, denizcilikte gelişmesi ve deniz hakimiyeti yanında diğer devletler tarafından fazla rahatsız edilmemesi de bir faktördür. Geçmişte Romalılar Britanya adalarına hakim olmuş; fakat bu kısa sürmüştür. Fransızlarla sürekli siyasi mücadeleleri olmuştur. Ama Fransızlar, İngilizlere karşı genellikle savunma pozisyonunda idiler. En son II. Dünya savaşında Almanlar İngiltere'yi ele geçirmek istemişlerdir. Fakat uçaklar ve füzelerle zarar vermekten öte gidememişlerdir. Hatta İngiltere'nin II. Dünya savaşında Almanya'nın yenilmesinde önemli bir fonksiyonu vardır.

Modern sanayi, daha önce de değinildiği gibi, İngiltere'den sonra batı Avrupa devletlerine ve kuzey Amerika'ya yayılmıştır. Rusya ve Japonya'da 20. Yüzyıl başlarında sanayileşmiş devletlerdir.

ABD (Amerika Birleşik Devletleri)nin sanayileşmesi ve böylece güç kazanması ise, istisnai bir süreçtir. ABD birliğini 19. Yüzyıl ortalarındaki iç savaş sonunda sağlamıştır. Diğer sanayileşen devletlerden farklı olarak etken nüfusu o zaman da Avrupa ve başka yerlerden göç edenlerden oluşuyordu. Bu nüfus ortak çıkarlar ve gelecek konusunda birleşmiştir. Geniş ülkesi çok çeşitli doğal kaynakları barındıran ABD 'nin sanayileşmesinde nüfusunun çoğunluğunun Avrupa'dan göç edenlerden oluşmasıyla birlikte İngiltere ve batı Avrupa ile ilişki de önemli etkindir. Batı Avrupa'daki gelişmeler sürekli kuzey Amerika'ya aktarılmıştır. Daha sonra bu alışveriş karşılıklı büyük boyutlara ulaşmıştır.

İstikrar – süreklilik ve siyasi sakinlik çok bol çeşitli kaynağı olmayan az nüfuslu devletlerin de var olan kaynaklarına dayanarak sanayileşmesi veya ileri seviyede gelişmesinde önemli rol oynamıştır. İskandinav ülkeleri İsveç, Norveç ve Finlandiya bunun örnekleridir.

13.2. Gelişmiş Ülkeler ve Diğerleri

Gelişmiş ülkeler grubuna 19. Yüzyıldan bu yana birçok devlet katılmıştır. Bu ülkelerde yaşam standardı çok yüksektir. Çoğu devlet de ileri derecede gelişmiş ülkeler seviyesinde olmasalar da sanayileşmesini tamamlamıştır. Bir kısmı da sanayileşme aşamasındadır. Bu ülkeler “Gelişmekte olan Ülkeler” olarak adlandırılmaktadır. Bu durum ekonomik ve elbette siyasi rekabeti arttırmıştır.

Sanayileşmemiş olmalarına rağmen yaşam standardının yüksek olduğu zengin devletler de vardır. Özellikle Nüfusu az olmasına karşılık ham petrol rezervleri zengin, ham

petrol ihracatçısı devletler, sağladıkları gelirle standardı yüksek zengin ülkeler durumundadırlar. S. Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap emirlikleri, bunlara örnek gösterilebilir. Fakat ham petrol ihracatçısı devletlerin zengin olmalarına rağmen diğer şartları uygun olmadığından siyasi güçleri çok sınırlıdır.

Diğer taraftan kaynaklar açısından fazlaca varlıklı olmayan fakat iyi organize olarak sanayi ve sanayi harici ekonomik faaliyetlerle gelirini arttırıp yüksek standarda ulaşan çok küçük alanlı ve az nüfuslu ülkeler de vardır. Lüksemburg, San Marino, Malta, Estonya vb. ülkeler bu niteliktedir. Fakat bu devletlerin siyasi gücünden söz edilemez. Fakat bunlar siyasi olarak diğer gelişmiş büyük devletlerin yanında yer alırlar.

Dünyada 36 ülke “gelişmiş ülke”, 153 ülke de değişik seviyelerde “gelişmekte olan ülke” sınıfına girmektedir(IMF- uluslar arası para fonu’na göre). Gelişmekte olan ülkelerin Dünya ekonomisindeki payları giderek yükselmektedir. Satın alma gücü ölçeğinde 2012 yılında Dünya gelirinin(GSYH) %50,4 ünü oluşturan gelişmiş ülke ekonomilerinin payı 2013 yılında %43,6 ya gerilemiştir. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinin payı ise, aynı dönemde %49,6dan %56,4e yükselmiştir. Gelişmiş ülkelere ABD Dünya gelirinin %16,4ünü, Avrupa Birliği(İngiltere hariç) % 12,3ünü oluşturmaktadır. 2013 yılında, gelişmekte olan ülkelere Çin, Dünya gelirinin %15,8ini tek başına karşılarken, Hindistan’ın payı %6,6 ya yükselmiştir. Dünya gelirinin % 28,7sini Gelişmekte olan Asya ülkeleri karşılamaktadır.

Küresel mal ve hizmet ihracatında Avrupa Birliği(İngiltere hariç) %24,8 le en yüksek paya sahiptir. Avrupa Birliği’ni %16,9 la gelişmekte olan Asya ülkeleri izlemektedir.

Ülke Gruplarının Dünya Ekonomisi içindeki payları (yüzde olarak, 2013 yılı)

Gelişmiş Ekon.	Ekon.sayısı	DÜNYA GSYH %	DÜNYA Mal Ve Hizmet İhracı %
	36	43,6	61,2
ABD		16,4	9,9
Avro Bölgesi	18	12,3	24,8
Almanya		3,4	7,4
Fransa		2,5	3,5
İtalya		2,0	2,7
İspanya		1,5	2,0
Japonya		4,6	3,6
İngiltere		2,3	3,4
Kanada		1,5	2,4
Diğer gelişmiş Ekon.	14	6,5	17,2
Ana gelişmiş Ekon.	7	32,7	32,9
Merkezi ve Doğu Avrpa	14	3,4	3,4
Bağımsız Dev. Topluluğu	12	4,9	3,9
Rusya		3,4	2,6
Gelişmekte olan Asya	29	28,7	16,9
Çin		15,8	10,2
Hindistan		6,6	2,0
Çin ve Hindistan Hariç	27	6,2	4,6

Latin Amerika ve karayipler	32	8,7	5,4
Brezilya		3,0	1,2
Meksika		2,0	1,7
Ortadoğu,kuzey Afrika	20	6,9	6,9
Türkiye		1,09	0,83 (2014 yılı)
Sahra altı Afrika	45	3,0	2,0

Uluslar arası para fonu(IMF)na göre, “gelişmiş ülkeler” olarak nitelendirilen 36 ülke, sadece sanayileşme derecesine göre değil, y diğer ekonomik – parasal, sosyal göstergeler ve yüksek yaşam standardına göre tespit edilmiştir. Bu ülkeler içinde Hong Kong ve Singapur gibi, tam bağımsız sayılmayanlar ile San Marino, Malta, İzlanda, Lüksemburg, Estonya, Güney Kıbrıs (Kıbrıs) gibi, küçük ve çok az nüfuslu ve dolayısıyla siyasi güç ifade etmeyen devletler de yer almaktadır. Diğer gelişmiş devletler(IMF’ye göre) ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Hollanda, Belçika, Avusturya, Kanada, Avustralya, Danimarka, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Finlandiya, Norveç, İsveç, Japonya, Yunanistan, İrlanda, İsrail, Yeni Zelanda, İsviçre, Güney Kore ve Tayvan’dır.

Gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan Türkiye, Tayland, Filipinler, Güney Afrika, Meksika, Malezya, Hindistan ve Çin sanayileşmiş ülkeler olarak nitelenmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler sınıfına sokulan bir çok ülkenin gelişmiş kabul edilen çoğu ülkeden daha etkili birer siyasi güç olduğunu da belirtmek gerekir. Sanayileşmiş olan Çin ve Rusya, ABD dışındaki gelişmiş ülkelere göre daha etkin birer siyasi güçtür. Çin ve Rusya’nın gelişmiş ülkeler dışında bırakılmasının nedeni genel standardının, kişi başına satın alma gücünün, gelişmişlere göre düşüklüğüdür. Her iki devlet de 20. Yüzyılın son çeyreğinde komünist sistemden liberal sisteme geçtikleri için henüz uyum sürecini yeterince tamamlamamışlardır. Oysa her iki devlet ABD nin küresel etkinliğine rakip durumundadır.

Yine “gelişmekte olan ülkeler” grubunda yer verilen Brezilya ve Arjantin, bir çok gelişmiş devletten daha büyük ve daha yüksek potansiyele sahip ülkelerdir. Siyasi güçleri de daha üst seviyelere gelecektir. Fakat güney yarımkürede olmaları, yani, ekonomik ve siyasi güç merkezlerine uzak kalmaları, istakrarsızlıkları etkinliklerini azaltmaktadır. Malezya ve İran için de benzer nitelemeler yapılabilir.

“Gelişmekte olan Ülkeler” grubunda yer verilen bir çok devlet çoğu gelişmiş ülkeden daha üstün ekonomik büyüklüğe sahip durumdadırlar. Salt bu yüzden siyasi güçleri de onlardan fazladır. Gelişmişlikleri üst seviyelere yükseldiğinde, potansiyeli büyük olan bu devletler küresel siyasette potansiyellerine uygun birer yer edineceklerdir.

Uygulamalar

**Gelişmiş Devletler ile Saniyileşmiş Devletler Arasındaki Farkların Araştırılması
faydalı Olur**

Uygulama Soruları

- 1- “Sanayileşme” Kavramını Araştırınız.
- 2- Devletler Ölçeğinde Yüksek Yaşam Standardı Ne Demektir

Bu Bölümde Neler Öğrendik, Özeti

Sanayileşme ve ekonomik Gelişmeyi Sağlayan Etkenler .

Sanayileşmiş ve Gelişmiş olmanın Devletlerin Siyasi Gücündeki Fonksiyonu

Bölüm Soruları

1 - Türkiye sanayileşmiş bir devlettir.

A)Doğru B) Yanlış

2 – Sanayileşmiş devlet, gelişmiş devlet demektir.

A)Yanlış B) Doğru

3 – Gelişmiş devlet olmak küresel siyasi güce sahip olmak için yeterli değildir. Buna göre aşağıdaki gelişmiş devletlerden hangisi bu tanıma uygundur?

A)ABD B) Kanada C)İngiltere D) Yunanistan E) Almanya

4 – Gelişmiş devletler grubu içinde olmamalarına rağmen diğer koşullara göre küresel güç sahibi olan devletler de vardır. Aşağıdaki devletlerden hangisi bu tanıma uygundur?

A)ABD B)Almanya C) Çin D) İngiltere E) Kanada

5 – Çin, hangi özellikleriyle küresel siyasi güce sahiptir?

A)Gelişmiş olması

B) Konumunun uygun olması

C) Tarihi zenginliği

D) Geniş ve fazla nüfuslu, sanayileşmiş olması

E) Zengin kültürel özellikler sahip olması

14. GÜNÜMÜZ DÜNYA SİYASİ DÜZENİ VE SONUÇLARI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Geçmişten Günümüze Dünya Siyasi Düzenindeki Değişimler ile Günümüz Dünya Siyasi Düzeni ve Devletler Arası İlişkiler

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1- “Dünya Siyasi Düzeni” Kavramını Anaştırınız**
- 2- Günümüzün Küresel Siyasetinde Etkin Ülkelerin Özelliklerini Araştırınız**

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar Ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın Nasıl Elde Edileceği Ve Geliştirileceği
Dünya Siyasi Düzeni	Kavranması ve Etkin Devletler	Metin ve Öğrenci Araştırması
Dünya Siyasi Düzeninde Etkin Devletler	Geçmişten Günümüze Değişimi	Metin Ve Öğrenci Araştırması

Anahtar Kavramlar

Küresel

Global

Dünya Düzeni

Giriş

Başlangıçtan itibaren insanlık tarihinin her evresinde insan toplulukları arasında güç ve hakimiyet mücadelelerinin olduğu gerçeği daha önce belirtilmişti. Bu siyasi nitelikli mücadeleler, meydana geldikleri zamanın şartları doğrultusunda gelişmiştir. Aile, sülale, klan, kabile, aşiret, kavim ölçeğinde, bulunduğu çevreye egemen olma kapsamındaki güç mücadeleleri devletlerin, siyasi organizasyonların ortaya çıkışından itibaren devletler arası bir boyut kazanmıştır. Tarihte ortaya çıkan devletler ve medeniyetlerden bazıları farklı tarihi süreçlerde yakın ve bazan uzak çevresine hakim olmuştur. Bu mücadeleler çoğunlukla Kuzey Yarımkürede cereyan etmiştir. Makedonya, Roma, Çin, Selçuklu imparatorlukları, Abbasiler – Emeviler gibi Arap devletleri , Pers, Osmanlı imparatorlukları örnek olarak gösterilebilir. Avrupa’da Germen imparatorluğu ve Napolyon Fransa’sı diğer örneklerdendir.

Hakimiyet(egemenlik) mücadelelerinde etkin olan devletler, alanları geniş ve konum, iklim ve diğer fiziki koşulları elverişli olan ülkelerdir. Uygun koşulları nedeniyle başta gıda olmak üzere, bol ve çeşitli kaynaklara sahip olan kalabalık nüfuslu devletlerdir. Fakat bunların yanında nüfusunun kültürel birliği, millet olma özelliği de bu konuda etkilidir. Ayrıca, Elde bulunan zenginliğin siyasi güce dönüştürülebilmesi için zamanın bilim ve teknolojisinde de ileri seviyede olma gerekliliğini de belirtmek gerekir. Devletin kalabalık nüfusunun birlik içinde ortak ideal doğrultusunda sevk ve idare edilmesi bu konuda önemlidir. Devletlerin nüfusları farklı kültür gruplarından da oluşsa ortak hedefler doğrultusunda birleştirilerek bütünlüğün sağlanması önemli bir faktördür. Bunun için ülkeyi oluşturan farklı kültürdeki nüfus grupları arasında hoşnutsuzluğa meydan vermeyecek bir devlet yönetimi, varlıklarını(zenginliklerini) siyasi güce dönüştürebilir.

Coğrafya keşiflerinden itibaren gelişen koloniyal(sömürgecilik) dönemde, denizcilikte gelişmiş Avrupa devletleri egemenlik alanlarını genişletmişlerdir. Büyük Britanya, Fransa, Hollanda, Belçika, İspanya ve Portekiz, diğer kıtalarda, Avrupa’daki ana ülkelerinden daha geniş alanlara egemen olmuşlardır. İngiltere, Fransa ve İspanya rekabetinde üstün taraf olan İngiltere, denizlerdeki ticaret savaşlarından da galip çıkarak çeşitli yerlerdeki sömürgeleriyle 18. Yüzyılda “üzerinde güneş batmayan” bir imparatorluk durumuna gelmiştir. İngiltere Ticaret döneminin tek küresel siyasi gücü idi. Modern sanayi dönemine kadar Dünyanın egemen gücü konumunu korumuştur.

14.1. Sanayi Dönemi

Kabaca 19. Yüzyılda başlayan (modern)sanayi döneminde, modern anlamda ilk sanayileşen devlet olan İngiltere gücünü korumakla birlikte daha sonra sanayileşmesini tamamlayan Almanya ve Fransa'nın rekabetine maruz kalmıştır. Çarlık Rusyası, Japonya ve Benelüks ülkelerinin(Hollanda, Belçika) de katılımıyla siyasi mücadelelerin boyutu değişmiştir. Sanayi ülkelerinin nüfuz mücadelesi, İngiltere'nin "tek siyasi güç" konumunu sarsmıştır. Bunun sonucunda üç aktörlü bir siyasi güç dengesi ortaya çıkmıştır: İngiltere, Almanya ve Fransa. Ancak, Almanya'nın, kısa sürede, diğerlerinden daha güçlü bir devlet konumuna geldiği görülmektedir. Bu yüzden Almanya karşısında İngiltere ve Fransa'nın siyasi olarak birlikte hareket ettikleri söylenebilir. Kıta'da Fransa, Almanya'nın baskısına maruz kalmış, İngiltere de Almanya'nın nüfuzunu arttırmasına engel olmak için, Fransa'nın yanında yer almıştır.

Almanya'nın bu üstünlüğü, İngiltere – Fransa siyasi işbirliğini geliştirmiştir. Sömürgecilik ve ticaret döneminden pay alamayan Almanya, nüfuz alanı elde etmek ve genişletmek için giriştiği mücadelede İngiliz ve Fransız çıkarlarını tehdit eder duruma gelmişti. Böylece küresel siyasi güç olarak Almanya, İngiltere – Fransa dengesi oluşmuştur. İngiltere, Batı Avrupa'da Almanya'nın baskısına karşı koyacak güçte olmayan Fransa'ya siyasi destek vermektedir. Çünkü, Almanya'nın daha da güçlenmesi, Avrupa dışındaki İngiliz nüfuz alanlarını da tehdit etmekteydi. Ancak, Avrupa dışındaki hakimiyetini hala koruyan İngiltere için, gelişen ABD ile olan bağları ve işbirliği önemli bir avantajdı. İngiltere, Fransa ile işbirliğine girerek Avrupa'daki Alman yayılcılığını engellemeye çalışıyordu. Yani, Fransa için tehlike hemen yanı başında idi.

Bu güç mücadelesi I. Dünya Savaşı'na neden olmuştur. Almanya'nın yenilgisiyle sonuçlanan I. Dünya Savaşı sonucunda Almanya, alan elde etmek yerine topraklarının %13 ünü (43.000 kilometrekare), nüfusunun yaklaşık olarak 7 milyonunu kaybetmiştir. Ayrıca, yüklü bir savaş tazminatı ödemek zorunda kalmıştır. I. Dünya Savaşı Almanya'yı zayıflatmakla birlikte siyasi güç dengesini değiştirmemiştir. Yani, İngiltere – Fransa – Almanya dengesi devam etmiştir. Fakat I. Dünya Savaşı yeni bir siyasi gücü etkinleştirmiştir. Almanya'nın yenilmesi ve Savaşın sona ermesinde rol alan ABD Avrupa'da ve dünyanın diğer yerlerinde faaliyetlerini arttırarak gücünü hissettirmeye başlamıştır.

Böylece I. Dünya Savaşı tarafların ekonomik problemlerini ve siyasi problemleri çözmemiş, aksine daha da ağırlaştırmıştır. Küresel ekonomi, sanayileşmiş devletler

bağlamında, krize girmiştir. Bu kriz 1929 da doruğa çıkmıştır. Almanya, Savaş sonunda imzalanan Versay Antlaşması'nın ağır koşulları ve Savaşın yarattığı yıkım dolayısıyla iç siyasi ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Savaşta yenilgi ve Versay Antlaşması'nın yarattığı eziklik Almanya'da milliyetçilik duygularını yoğunlaştırmıştır. İç siyasi kriz 1933 de Nasional sosyalist parti (Nazi partisi)'nin iktidara girmesiyle durulmuştur. Böylece II. Dünya Savaşı'na giden süreç hızlanmıştır.

I.Dünya Savaşı, sorunları çözmek bir yana daha da ağırlaştırdığı için, iki Dünya savaşı arasındaki süre adeta bir ateşkes dönemi olmuştur. Hitler'in Nazi partisi iktidara geldikten sonra Almanya'nın yeni bir savaş için hazırlıklara giriştiği görülür. Hitler, iç politik telkinlerle Almanları, savaşın gerekliliğine ve kazanılacağına inandırırken, dış politikada da Versay antlaşmasıyla haksızlığa uğradıkları propagandasına yoğunlaşmıştır. Almanya savaş planlaması yapmaya ve yeni silah teknolojileri geliştirip silah imaline ağırlık vermiştir. Bu arada I.Dünya savaşı sonucunda Almanya sınırlarında, Almanya'nın kaybettiği toprakları da içine alarak kurulan devletlere politik baskıları da ağırlaştırmıştır.

Fransa ile diğer Avrupa ülkeleri(İtalya, İspanya ve Romanya hariç) tehlikeyi yakından hissederken, İngiltere, Almanya'nın yeni bir savaş göze alamayacağı öngörüsünden hareketle sorunların diplomatik çabalarla çözülebileceği yaklaşımındaydı. Almanya,1939da, bir bahaneyle Polonya'ya saldırdığında dahi İngiltere hükümeti, görüşmeler yoluyla savaşı önleme çabasındaydı.

Diğer devletler de buldukları bölgelerde ittifaklar yaparak önlem almaya çalışsalar da kendilerini rahat hissetmemekteydiler. Özellikle Almanya ile sınırdaş ülkeler daha tedirgin ve endişeli idiler.

Türkiye ise, Almanya – İngiltere - Fransa arasındaki görünür rekabet ve dengeden olabildiğince çok faydalanmıştır. Türkiye bir yandan kalkınma çabası içindeyken bir yandan da Lozan barış antlaşmasıyla çözülemeyen ve sonraya bırakılan konuları diplomasiyle çözüme çabasındaydı. Dış politikasını diğer devletlerle iyi ilişkiler ve barış üzerine şekillendiren Türkiye bir yandan da yaklaşan savaş nedeniyle gereken hazırlıkları yapmaya çalışmaktaydı.

Türkiye, o zamannın küresel güçleri olan Almanya, İngiltere ve Fransa'yla ticaretinde de denge politikası uyguluyordu. Üç devletle de ticaretinde ayırım gözetmemekteydi. Yani, üç ülkenin her biriyle ticaret hacmi çok farklı değildi. Ayrıca, Türkiye Coğrafi konumunun, yeni bir kapsamlı savaşta, bu üç güçlü devlet açısından neler ifade ettiğinin de farkındaydı. Gerçekten de Türkiye'nin muhtemel savaşta taraflardan birinin yanında yer alması diğerleri için

dezavantaj oluşturacaktı. Çünkü, taraflar için İstanbul ve Çanakkale boğazları ve Marmara deniz geçidi Karadeniz'in kullanılması bağlamında çok önemliydi. Bu yolun savaştaki önemi I.Dünya savaşında test edilmişti. I. Dünya savaşında İngiliz ve Fransızların Çanakkale savaşında başarısız olarak Karadeniz'e geçememeleri, savaşın uzamasına ve müttefikleri olan Rus Çarlığı'nın yıkılmasına neden olmuştu. Dolayısıyla, Türkiye ile ilişkilerinde, bir yandan Türkiye'nin kendileri yanında savaşa girmesi konusunda politik özen gösterirken, diğer yandan diğer tarafta yer almasını engelleme çabasındaydılar. Türkiye, savaşta kendi yanlarında olmazsa, diğer tarafta da olmasın, yani, tarafsız kalsın.

Türkiye, bu politik ortamdan ve denge politikasından ticari avantaj yanında üç önemli konuda sonuç almıştır. Birincisi, 1936 da Montrö Boğazlar sözleşmesinin imzalanmasıdır. Lozan'da sonuçlandırılmayan ve sonraya bırakılan, Türkiye'nin bağımsızlığını zedeleyen İstanbul ve Çanakkale boğazlarının statüsü problemi, bu Sözleşme'yle Türkiye lehine çözülmüştür. Böylece, Türkiye, Çanakkale ve İstanbul boğazları üzerinde her türlü tasarrufa sahip olmuştur.

İkincisi ise, Hatay'ın 1939 da Türkiye'ye katılmasıdır. Fransa ve İngiltere'nin yaklaşan muhtemel savaş yüzünden önceliklerinin farklı olması ile Türkiye'nin, daha önce belirttiğimiz kilit önemi, Hatay'ın Türkiye'ye katılma sürecinin Türkiye lehine sonuçlanmasında etkili olmuştur. Suriye ve Hatay O dönemde Fransa egemenliğindeydi.

Üçüncüsü ise, dolaylı bir etkidir. Türkiye iç siyasi ve ekonomik rejimini dolaylı baskılarla karşılaşmadan belirleme ve uygulama olanağı bulmuştur. Ekonomik gelişme ve kalkınma için plan ve sanayileşme programlarını uygulamaya koymuştur. 1933de I. Sanayi Planı uygulanmaya başlanmış, 1938de yürürlüğe giren II. Sanayi Planı ise, II. Dünya savaşının başlaması nedeniyle tamamlanamamıştır. Fakat Türkiye, sanayileşmedeki bugünkü seviyesinin temellerini o yıllarda atmış oldu.

II. Dünya Savaşı devam ederken de taraflar, Türkiye'nin savaşa dahil olması için gayret sarf etmişlerdir. Ancak, Türkiye bu savaşta tarafsızlığı tercih etmiştir. Yukarıda değindiğimiz nedenler, Türkiye'nin tarafsız kalarak Savaşta yer almamasına yardımcı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı Avrupa'da beş yıl sürmüş, Pasifik'te ise, yedi yılı bulmuştur. Yeni geliştirilen teknolojilerle yapılan savaş araçları, silahlar nedeniyle bu Savaşın yarattığı kayıp ve yıkım I. Dünya savaşından çok daha fazla olmuştur. Sonuçta Avrupa'da Almanya, Doğu Asya ve Pasifikte Japonya yenilmiştir. Almanya ve Japonya'nın önemli kayıpları olmuştur.

Bunun dışında II. Dünya Savaşının üç önemli sonucu öncelikle belirtilmelidir. Birincisi Savaşın sonlandırılmasında baş etken devletler olan ABD ve Sovyetler Birliği yeni etkin küresel güçler olarak yerlerini almışlardır.

İkincisi, Yeryüzündeki sömürge ülkelerin çoğunluğunda yeni bağımsız devletler kurulmuştur. Başka bir ifadeyle sömürgelerin çoğunluğu bağımsız devlet olmuştur.

Üçüncüsü ise, II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında savaştan üstün çıkmak amacıyla yapılan araştırmaların sonucundaki yeni keşifler yapılmış, yeni teknolojiler geliştirilmiştir. Bu teknolojiler Savaş sonrasında sivil yaşama aktarılmıştır. Bugün kullandığımız bir çok araç, yararlandığımız uygulamalar askeri teknoloji araştırmalarının bir sonucudur. Nakliye uçakları , jet motoru, transistör, bilgisayar, radar, sonar, füze ve nükleer teknoloji bunlardan bir kaçıdır. Savaşta asker ve malzeme taşımak için geliştirilen nakliye uçakları Savaş sonrasında havayolu taşımacılığında kullanılmaya başlanmıştır.

Almanya, İngiltere ve Fransa Küresel siyasi güç olarak yerlerini ABD ve Sovyetler Birliği'ne terk etmişlerdir. ABD ve Sovyetler Birliği, Biri ve Öteki siyasi güç olarak nüfuz alanı bakımından Yerküreyi paylaşmışlardır. Sistem farklılığı nedeniyle Dünyada, ABD liderliğinde liberal “Batı”, Sovyetler birliği liderliğinde komünist “Doğu” kutuplaşması ve kampları ortaya çıkmıştır. Her iki kutup da birbirlerinin nüfuz alanını genişletmesine engel olmak veya biri diğerinin aleyhine nüfuz alanını genişletmek için siyasi rekabet ve mücadeleye girişmişlerdir. 1947 den, Sovyetler Birliği'nin yıkılıp “Doğu” bloğunun dağıldığı 1991 e kadar süren bu döneme “Soğuk Savaş” dönemi adı verildiği daha önce belirtilmişti. ABD ve Sovyetler Birliği, geliştirdikleri ve birbirlerine karşı konumlandıkları nükleer bomba taşıyabilen uzun menzilli füzelerin oluşturduğu denge dolayısıyla kapsamlı bir savaşa girişmemişlerdir. Fakat, iki kutup arasındaki rekabet ve gerginlik, özellikle “Doğu” bloğu sınırlarında zaman zaman Kore, Vietnam, Afganistan'da olduğu gibi, sıcak savaflara da neden olmuştur.

“Soğuk Savaş” dönemi sadece iki bloğa üye devletlerin değil diğer devletlerin de siyasi ve ekonomik ilişkilerinde önemli bir etken olmuştur. Küresel politikayı yönlendirmiştir. Bir çok siyasi olayın temel nedeni olmuştur.

“Soğuk Savaş” dönemi, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve “Doğu” bloğunun dağılmasıyla resmen 1991 de son bulmuştur. Fakat, bu dağılmanın belirtileri 1980 lerin başından itibaren görülmeye başlanmıştır. Buna bağlı olarak “Soğuk Savaş” sonrasında dünya siyasi düzeni için “Batı” güç merkezinde (ABD ve AB) stratejik planlar yapılmaya, senaryolar

üretilmeye ve telkinlere o yıllarda başlanmıştır. 1980 lerin sonlarından itibaren ortaya atılan Globalleşme (küreselleşme) kavramı ve yönlendirmesi bunlardan biridir.

Coğrafi olarak insanlığın başlangıç tarihinden günümüze devam eden bu olayın bir siyasi ve ekonomik teori gibi ortaya atılması, gerek eski Doğu bloğu ülkelerinin gerekse diğer ülkelerin tamamen liberal demokrasiye geçmeleri veya ekonomilerini eski “Batı”nın güçlü ülkelerinin ekonomilerine entegre etmelerini sağlamak; küresel sermayenin önündeki engelleri kaldırmak içindir. Başka bir ifadeyle küresel ekonomik ve siyasi entegrasyonu gerçekleştirmek amacına yöneliktir. Yeni bir kavram olarak ortaya atılması parasal ve siyasi bir anlam taşır. Sonuçta, Rusya dahil, eski Doğu bloğu ülkeleri olan Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan ile dağılan Sovyetler Birliği topraklarında ortaya çıkan yeni devletler Moldova, Ukrayna, Belarus, Estonya, Litvanya, Letonya liberal sisteme geçiş yapmışlardır. Dağılan Sovyetler Birliği’nin doğu ve güneydoğu topraklarında Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan da yeni devletler olarak liberal sisteme uyum sağlamaya çalışmaktadırlar.

Son olarak 1990 larda Yugoslavya da parçalanmıştır. Yugoslavya topraklarında Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna – Hersek, Sırbistan ve Kosova devletleri kurulmuştur.

“Soğuk Savaş” sonrası yeni dönem tek kutuplu bir Dünya siyasi düzeni meydana getirmiştir. Yeni düzenin etken devleti ABD dir. Varşova paktı dağılmış, buna karşılık NATO yeni katılımlarla Rusya sınırına kadar genişlemiştir. Diğer taraftan Avrupa birliği de Rusya sınırlarına kadar genişlemiştir. Buna karşılık Rusya, Çin ile stratejik savunma amaçlı “Şanghay İşbirliği Örgütü”nü kurarak denge sağlamaya çalışmıştır.

ABD halen Dünyanın en çok üreten, fakat aynı zamanda en çok tüketen ve en ileri ülke özelliğini sürdürmektedir. Dünyanın her tarafına ulaşabilen askeri gücünü de gözardı etmemek gerekir. Bunları dikkate alınca ABD’nin önde yer almasını anlamak kolaylaşır.

Zamanımıza doğru Çin güçlenmeye başlamış, Rusya da yeni düzene uyum sağladıkça gücünü arttırmaktadır. Bu devletler bugün ABD ile rekabet potansiyeline sahip ülkelerdir. Henüz ABD’nin küresel üstünlüğünü paylaşacak durumda olmasalar da tehdit etmektedirler. Rusya’nın Kırım’ı ilhakı ve Suriye’de ABD karşıtlığı ile Çin’in ekonomik güç kazanarak ABD üstünlüğünü tehdit eden politikalar, projeler üretmesi ve uygulaması bunun belirtileridir. Bu devletler ile Hindistan başta olmak üzere diğer bazı potansiyeli yüksek devletler de geliştikçe ABD bugünkü yerini gelecekte paylaşmak zorunda kalabilecektir. Bu konuda ülke

ekonomilerinin birbirine entegre olmaları da etkilidir. Bu yüzden çoğunlukla çıkarlar örtüşmektedir. Fakat, Özellikle Çin'in etkinliği, gelecekte en öne çıkmasını sağlayabilir.

Bugün, başta ABD olmak üzere, siyasi olarak etkin devletler kendi nüfuslarının yaşam standardını tehlikeye düşürecek olayları engellemeye odaklanmışlardır. Bunun için enerji ve gıda, tatlı su ve diğer kaynakların arzını tehlikeye düşürecek sadece fiili olayları değil, ihtimalleri de ortadan kaldırmak için çaba göstermektedirler. Zaman zaman da birlikte hareket etmektedirler. Devletlerin stratejik planlamalarında standardı sürdürecektir ihtiyaçların karşılanması konusu önceliklidir. ABD lider devlet durumundadır. Fakat öncelikleri ve kaygıları diğer gelişmiş devletlerle, özellikle AB devletleriyle ortaktır. Bu yüzden ABD ve AB ülkeleri küresel siyasette güç birliği yapmaktadırlar. Çin, Rusya, Hindistan ve diğer bazı gelişmekte olan yüksek potansiyelli ülkeler ise, ABD ve AB ile rekabet halindedirler.

Orta Doğu'da olduğu gibi, Dünya enerji ihtiyacının karşılanmasında önemli olan bölgelerde kendilerine uygun veya sorun yaratmayacak siyasi düzenlemeler için doğrudan ve ya dolaylı müdahalelerde bulunmaktadırlar. Böylece, bu bölgeleri nüfuz alanlarına dahil etmek veya bölgedeki etkinliklerini korumak için, birbirleriyle stratejik siyasi mücadele içindedirler. Aynı rekabet üretim alanları ile tüketim alanları arasındaki önemli ticari ulaşım güzergahları için de geçerlidir.

Türkiye, 1980 lerin başında, Doğu Bloğu dağılmadan önce tam liberizasyona geçmiştir. Fakat, uyum süreci, kabaca 1990 lı yılların ortalarına kadar sürmüştür. 1987 yılında Avrupa Birliği'ne tam üyelik için baş vurmuş, fakat, kabul edilmemiştir. 1995 de imzaladığı Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşması 1996 da uygulanmaya başlamıştır. Bugün Türkiye Avrupa Birliği ile tam üyelik sürecindedir.

Türkiye, bir sanayi ülkesi olmasına rağmen, henüz potansiyeline paralel bir siyasi ve ekonomik güç seviyesine ulaşmış değildir. Türkiye'nin, gelişmiş devletler seviyesine geldiğinde, yani, potansiyeline uygun bir düzeye ulaştığında dahi ABD, Rusya, Çin ile diğer potansiyeli daha yüksek devletler seviyesinde bir siyasi güç kazanacağını öngörmek gerçekçi olmaz. Fakat, Almanya, İngiltere, Fransa gibi, zamanımızın ikinci derecede etkin, gelişmiş devletlerinin üzerinde yer alacağı öngörülebilir.

Uygulamalar

Geçmişten Günümüze Dünya Düzenindeki Etkinliği En Önde Gelen Ülkelerin Farklılığının Nedenlerini Araştırınız

Uygulama Soruları

İngiltere'nin Hakim etkinliği neden sona Ermifştir.

ABD'nin Hakim Devlet Olmayı Sürdürmesinin Nedenlerini Araştırınız

Bu Bölümde Neler Öğrendik, Özeti

Dünya Siyasi Düzeninde Hakim Devletlerin Özellikleri ve Bunun nedenleri.
Geçmişten Günümüze Değişim. Zamanımızın Güç Dengeleri ve Farklılıkları

Bölüm Soruları

1 – Siyasi güç mücadelelerinde üstün olan devletler, alanı geniş, nüfusu fazla, konumu uygun, ekonomik ve beşeri potansiyeli yüksek, gelişmiş devletlerdir. Buna göre aşağıdaki devletlerden hangisi günümüzde, diğerlerine göre daha üstündür?

A)Çin B) Rusya C) Hindistan D)Almanya E)ABD

2 – İngiltere ve Almanya II. Dünya savaşı öncesinde en etkili küresel güç sahibi devletlerdi.

A)Yanlış B) Doğru

3 – Soğuk Savaş döneminin en etkili siyasi güç sahibi devletleri aşağıdakilerden hangileridir?

A) Çin – Hindistan B) İngiltere- Almanya C) Fransa-İngilter D) Almanya – Rusya
E)ABD – Sovyetler Birliği

4 – Çin ve Hindistan, potansiyellerinin yüksekliği nedeniyle gelecekte küresel güç açısından etkin devletler olacaklardır.

A) Doğru B) Yanlış

5 – Aşağıdakilerden hangisinin, diğerlerine göre, küresel etkinliği azdır?

A)Hindistan B)ABD C)Rusya D)Çin E) Avrupa Birliği

KAYNAKÇA

Akengin, Hamza.2010. Siyasi Coğrafya- İnsn ve Mekan Yönetimi. PEGEM. Ankara.

Göney, Süha.1993. Siyasi Coğrafya, Cilt II, İstanbul

Tezkan, Yılmaz- Taşar M. Murat.2002. Dünden Bugüne Jeopolitik. Ülke Yay. İstanbul.